

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Ivana Hronová

Právní úprava ochrany biodiverzity
ex situ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Stanislav Derlich, Ph.D.

Katedra: Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18. 6. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 188 914 znaků včetně mezer.

.....

Ivana Hronová

V Praze dne 18. 6. 2023

Poděkování

Mé velké poděkování patří vedoucímu mé diplomové práce, JUDr. Stanislavu Derlichovi, Ph.D., za jeho ochotný přístup, rady, připomínky a čas, který mi při vedení práce věnoval.

Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod.....	6
1. Vymezení základních pojmů	8
1.1. Biodiverzita a její úrovně.....	8
1.2. Ohrožení biodiverzity a potřeba její ochrany	10
1.2.1. Vymírání druhů	11
1.2.2. Biologie ochrany přírody	13
1.3. Ochrana biodiverzity <i>in situ</i> a <i>ex situ</i>.....	15
1.4. Shrnutí.....	17
2. Ochrana biodiverzity <i>ex situ</i> na mezinárodní a evropské úrovni	18
2.1. Právní úprava na mezinárodní úrovni	19
2.1.1. Mezinárodní právo životního prostředí	19
2.1.2. Historie a jednotlivé prameny práva	20
2.2. Právní úprava na evropské úrovni.....	26
2.2.1. Právo životního prostředí Evropské unie	26
2.2.2. Jednotlivé prameny práva.....	27
2.3. Shrnutí.....	33
3. Ochrana biodiverzity <i>ex situ</i> na vnitrostátní úrovni.....	34
3.1. Ochrana přírody a krajiny	36
3.1.1. Záchranné stanice	37
3.1.2. Záchranné programy	38
3.1.3. Reintrodukce	41
3.2. Zoologické zahrady.....	44
3.2.1. Historie a organizace zoologických zahrad.....	44
3.2.2. Smysl a účel zoologických zahrad	45
3.2.3. Zákon o zoologických zahradách.....	49
3.3. Botanické zahrady	55

3.3.1.	Historie a organizace botanických zahrad.....	55
3.3.2.	Smysl a účel botanických zahrad	56
3.3.3.	Návrh zákona o botanických zahradách.....	57
3.4.	Obchodování s ohroženými druhy	59
3.4.1.	Zákon o obchodování s ohroženými druhy	59
3.4.2.	Záchranná centra	61
3.5.	Ochrana zvířat proti týrání	63
3.6.	Shrnutí.....	66
4.	Komparace slovenské a české právní úpravy	67
4.1.	Zoologické zahrady.....	69
4.2.	Zařízení na záchranu rostlin a živočichů	71
4.2.1.	Botanické zahrady a arboreta	71
4.2.2.	Chovné a rehabilitační stanice.....	72
4.2.3.	Záchytná střediska.....	73
4.3.	Dokumenty péče.....	74
4.4.	Ochrana zvířat proti týrání	75
4.5.	Shrnutí.....	76
Závěr.....	77
Seznam zkratk	82
Seznam použitých zdrojů.....	86
Abstrakt.....	95
Abstract	96

Úvod

Za téma mé diplomové práce jsem si zvolila katedrou vypsané téma *Právní úprava ochrany biodiverzity ex situ*. Důvodem byla jednak skutečnost, že mě daná problematika zajímá, a zároveň to, že je dle mého názoru často upozaděna a někdy dokonce i zcela opomíjena. Obecně platí, že biodiverzitě je pozornost věnována spíše ve vztahu k ochraně *in situ*, nikoli *ex situ*, a to ať již z pohledu právních předpisů, odborné literatury nebo i v rámci jiných diplomových prací. Z tohoto důvodu bych se chtěla ve své práci zaměřit nejen na obecnou úpravu ochrany biologické rozmanitosti, ale vyzdvihnout právní úpravu a důležitost ochrany *ex situ*, která je dle mého názoru velice aktuální a stále významnější.

Vzhledem k tomu, že je problematika ochrany biologické rozmanitosti velice široká a obsáhlá a na všech úrovních právní úpravy značně roztráštěná, budu se soustředit pouze na určité vybrané oblasti.

Text práce je členěn do čtyř částí. Obsahem první části je vymezení základních pojmů, jako je biodiverzita a její úroveň spolu s vysvětlením základů ochrany *in situ* a *ex situ*, zároveň je zde nastíněn problém úbytku biodiverzity a vymírání druhů. Druhá část se věnuje mezinárodní a evropské právní úpravě, přičemž se nejprve zabývá mezinárodním a evropským právem životního prostředí obecně spolu s uvedením základních pramenů práva a následně vybírá a blíže popisuje právní předpisy věnující se ochraně biodiverzity *ex situ*. Třetí, nejrozsáhlejší část se zaměřuje na vnitrostátní úroveň úpravy a jednotlivé oblasti ochrany biologické rozmanitosti *ex situ* v České republice. Vybrané oblasti, kterými jsou ochrana přírody a krajiny, zoologické zahrady, botanické zahrady, regulace obchodu s ohroženými druhy a ochrana zvířat proti týrání, jsou nejprve představeny v obecné rovině, následně je uvedena a blíže popsána příslušná právní úprava. Čtvrtá část poté porovnává slovenskou právní úpravu s českou a pokouší se o nalezení nejvýraznějších rozdílů mezi oběma právními řády.

Cílem této práce je představit a přehledně uspořádat právní úpravu ochrany biodiverzity na mezinárodní, evropské, a především vnitrostátní úrovni, a to zejména se zaměřením na druhovou ochranu živočichů a rostlin *ex situ*. Dále je to nalezení možných nedostatků v právním řádu ČR spolu s úvahami *de lege ferenda* a v neposlední řadě komparace dvou právních úprav ve vybraných oblastech ochrany biodiverzity.

Cílem první a druhé části je shrnutí základních pojmů spolu s uvedením přehledu právních předpisů na mezinárodní a evropské úrovni vytvářejících základ ochrany životního prostředí, na které následně navazuje další právní úprava. Třetí část, která by měla být stěžejní částí mé práce, má poté za cíl výběr pěti oblastí spojovaných s ochranou biologické rozmanitosti *ex situ* v ČR, jejich představení spolu s uvedením konkrétních příkladů, programů a zařízení sloužících k ochraně živočichů a rostlin, včetně jejich účelu a smyslu, a následné shrnutí právní úpravy a jejich nedostatků s návrhy možných řešení. Čtvrtá část následně cílí na komparaci dvou právních řádů, a to slovenského a českého.

Vedle výše uvedených cílů by také práce měla poukázat na celkovou důležitost ochrany biodiverzity, jež představuje vše živé kolem nás, a to z hlediska strategie ochrany *ex situ*, která je často zmiňována pouze jako doplňková k přístupu *in situ*. Vzhledem k uvedenému cíli se práce snaží shrnout, dle mého názoru, nejdůležitější právní předpisy na všech úrovních právní úpravy, dále uvést způsoby či přístupy k ochraně biodiverzity *ex situ* spolu se zaměřením na zařízení navržená k ochraně živočichů a rostlin, která hrají, a do budoucna budou hrát, důležitou roli v záchraně světové biodiverzity.

V této práci bude využita převážně metoda deskriptivní analýzy spolu s komparací ve čtvrté části.

1. Vymezení základních pojmů

1.1. Biodiverzita a její úrovně

Biodiverzita (biologická rozmanitost, biologická diverzita)¹ je velice široký a složitý pojem, přičemž, jak dokazuje odborná literatura, neexistuje jediná a jednotná definice. Slovo biodiverzita vzniklo z řeckého *bios* a latinského *diversitas*, tedy život a rozmanitost.² Biodiverzita je chápána jako různorodost života na Zemi, a to ve všech jeho formách, úrovních a kombinacích.³ Jedná se o součet všech druhů živočichů, rostlin, hub, ale i mikroorganismů, které společně vytváří složité ekosystémy udržující potřebnou rovnováhu v přírodě.⁴ Není zde tedy zahrnuta pouze rozmanitost druhů, ale i genetická rozmanitost, rozmanitost biotopů, společenstev a celých ekosystémů.⁵

Pojem *biologická rozmanitost* se objevil až v 80. letech 20. století jako nová koncepce, která zdůrazňovala různorodost všeho živého od genů po ekosystémy, do té doby se užívalo termínu *přírodní rozmanitost*.⁶ Poprvé byl použit Národní výzkumnou radou USA v rámci příprav Národního fóra o biologické rozmanitosti roku 1986 a zároveň se stal součástí názvu sborníku, který z něho vzešel.⁷ Na přípravě sborníku se podílel i americký biolog E. O. Wilson, autor knihy *Rozmanitost života*, který se výrazným způsobem zasloužil o rozšíření a zpopularizování pojmu biologické rozmanitosti.⁸

V roce 1989 definoval biodiverzitu Světový fond na ochranu přírody jako „*bohatství života na Zemi, miliony rostlin, živočichů a mikroorganismů, včetně genů, které obsahují, a složité ekosystémy, které vytvářejí životní prostředí*“.⁹ Dle čl. 2 Úmluvy o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity*, dále také jako „CBD“) se biologickou rozmaností rozumí

¹ Biodiverzita, biologická rozmanitost a biologická diverzita budou v této práci použity ve shodném významu. Slovo *biodiverzita* je spojením slov *biologická diverzita* a *diverzita* znamená rozmanitost, jedná se tedy o tři synonyma.

² STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 26.

³ Úmluva o biologické rozmanitosti a ochrana biodiverzity. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008–2020 [cit. 26.02.2022]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/ochrana_biodiverzity_umluva

⁴ HANCOCK, Lorin. What is biodiversity? Why it's under threat and why it matters. In: *Worldwildlife.org* [online]. ©2022 [cit. 26.02.2022]. Dostupné z: <https://www.worldwildlife.org/pages/what-is-biodiversity>

⁵ Ochrana biodiverzity. In: *Biodiverzita.csop.cz* [online]. ©2022 [cit. 26.02.2022]. Dostupné z: <https://biodiverzita.csop.cz/ochrana-biodiverzity/>

⁶ VAČKÁŘ, David, ed. *Ukazatele změn biodiverzity*. Praha: Academia, 2005, s. 17.

⁷ ZICHA, Jiří. Právní problematika ochrany biodiverzity. *České právo životního prostředí*. 2011, č. 29, s. 15.

⁸ STORCH, David. Biodiverzita: co to je, jak ji měřit, co ji podmiňuje a k čemu je to všechno dobré. *Živa*. 2019, č. 5, s. 194.

⁹ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 36.

„variabilita všech žijících organismů včetně, mezi jiným, suchozemských, mořských a jiných vodních ekosystémů a ekologických komplexů, jejichž jsou součástí; zahrnuje diverzitu v rámci druhů, mezi druhy i diverzitu ekosystémů“. Přijetí této úmluvy bylo velice významné, a to jak z hlediska ochrany biodiverzity, tak z hlediska ochrany celého životního prostředí. Termín biologické rozmanitosti byl do té doby používán v nejrůznějších studiích a odborných publikacích, ale až díky této definici byl zakotven i právně na celosvětové úrovni. Z tohoto důvodu se dne 22. května, kdy byla CBD roku 1992 přijata, slaví mezinárodní den biologické rozmanitosti, který se každoročně zaměřuje na jiné téma.¹⁰

Z výše uvedených definic biodiverzity je zřejmé, že ji musíme chápat ve více úrovních, a to jako druhovou, genetickou a ekosystémovou diverzitu, které jsou nezbytné pro zachování druhů a přirozených společenstev, ale také pro potřeby člověka. **Druhová diverzita** zahrnuje všechny druhy žijících živočichů, rostlin, ale také hub, jednobuněčných organismů nebo bakterií. Představuje schopnost druhů adaptovat se na určité životní podmínky, přičemž z hlediska využití surovin, potravin nebo léků je tato schopnost důležitá i pro člověka.¹¹ **Genetickou diverzitou** se rozumí existence určitých genetických rozdílů v rámci jednoho druhu, které jsou patrné u jedinců uvnitř populace, ale i u jedinců populací geograficky oddělených. Tato úroveň diverzity je důležitá z hlediska reprodukce druhů, jejich odolnosti vůči nemocem nebo schopnosti adaptovat se na změny životních podmínek, zároveň ji lze využít pro potřeby šlechtitelských programů zvířat či v zemědělství pro udržení a zlepšení vlastností rostlin.¹² **Ekosystémovou diverzitu** lze chápat jako různorodost ve společenstvech, ve kterých dané druhy žijí, a v ekosystémech, ve kterých existují daná společenství mající na daný ekosystém a jeho správné fungování určující vliv. Význam lze spatřovat v možnosti jejího využití v rámci ochrany proti povodním, erozi nebo při čištění vody a ovzduší.¹³

¹⁰ ZICHA, Jiří. Právní problematika ochrany biodiverzity. *České právo životního prostředí*. 2011, č. 29, s. 15-16.

¹¹ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 19-20.

¹² PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Úvod do biologie ochrany přírody*. Praha: Portál, 2011, s. 35.

¹³ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 19-20.

1.2. Ohrožení biodiverzity a potřeba její ochrany

Ohrožení biodiverzity je globálním problémem lidstva, přičemž pro udržení stability a rovnováhy v přírodě je nezbytná ochrana, zachování a udržitelné využívání všech jejích složek. Úbytek biodiverzity ohrožuje nejen živočichy, rostliny a celé ekosystémy, ale vzhledem k provázanosti jednotlivých přírodních dějů i samotného člověka.¹⁴ Je to ale právě člověk, který má na tomto úbytku největší podíl. Ztráta biologické rozmanitosti na Zemi je velice závažná a často nevratná, jedná se o hrozbu pro přírodní dědictví planety, ale také pro sociální a ekonomický vývoj člověka a jeho budoucích generací.¹⁵

Jednou z hlavních příčin ohrožení biodiverzity je nárůst lidské populace, která má čím dál větší nároky na uspokojení svých potřeb a neustále se zvyšující poptávku po vodě, půdě, potravinách, dřevu nebo palivech.¹⁶ Příčin ohrožení biodiverzity je mnoho, s růstem lidské populace souvisí například problematika rozšiřování sídel (urbanizace), zemědělství, výstavba dopravní infrastruktury nebo turismus. Dále je možné uvést lov, sběr, odchyt nebo obchod s ohroženými druhy živočichů a rostlin, kontaminaci prostředí cizorodými látkami, průmyslové havárie, válečné konflikty nebo přenosné zvířecí nemoci či šíření nepůvodních živočišných a rostlinných druhů.¹⁷ Dalším velkým problémem je ztráta stanovišť nebo jejich fragmentace, která má za následek rozdělení stanoviště do více částí, což vytváří bariéry, které brání přirozené migraci, kolonizaci nebo lovu. Ohroženými stanovišti jsou zejména korálové útesy, mangrovové porosty, tropické deštné lesy nebo mokřady.¹⁸ Na počátku 21. století se objevila další hrozba, která bude mít dle zprávy OSN¹⁹ do konce tohoto století rozhodující vliv na stav biodiverzity. Jedná se o klimatické změny, ke kterým dochází v důsledku nárůstu obsahu skleníkových plynů v atmosféře, díky čemuž roste globální průměrná teplota planety.²⁰

Existují tři základní přístupy, jak k ochraně biodiverzity a péči o ní přistupovat, druhový, územní a ekosystémový. **Druhový přístup** se zaměřuje na ochranu konkrétního druhu, poddruhu,

¹⁴ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 339.

¹⁵ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 35-36.

¹⁶ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 35.

¹⁷ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 397-398.

¹⁸ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 127.

¹⁹ Jedná se o zprávu *Ekosystémy a lidský blahobyt*, která byla vydána v rámci Hodnocení ekosystémů k miléniu probíhajícího v letech 2001 až 2005.

²⁰ STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 20-21.

celých populací či skupin živočichů a rostlin. Jedná se o nejstarší přístup objevující se již v prvních mezinárodních úmluvách, které státy uzavíraly s ohledem na potřebu regulace lovu, odchyty, sběru, obchodu a jiného využívání volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Tento přístup je také spojován s červenými seznamy a knihami, vydávanými Mezinárodním svazem ochrany přírody (*International Union for Conservation of Nature*, dále jen „IUCN“), které se od 60. let 20. století staly, ač jako nezávazné právní dokumenty, důležitým podkladem pro ochranu druhů, kterým hrozí vyhubení nebo vyhynutí. **Územní přístup** má za cíl ochranu území, kde druhy žijí. Od 70. let 20. století začaly vznikat celé soustavy chráněných území, jejichž cílem je reprezentovat určitý vzorek biologické rozmanitosti. **Ekosystémový přístup**, který oba předchozí přístupy kombinuje, se začal prosazovat od 70. až 80. let 20. století. Jeho cílem již není pouze ochrana druhů nebo území, kde se nacházejí, ale v centru pozornosti má být ochrana ekosystému jako celku. Ekosystémem se přitom dle čl. 2 CBD rozumí „*dynamický komplex společenstev mikroorganismů, rostlin a živočichů a jejich neživého prostředí působící ve vzájemných vazbách jako funkční jednotka*“. Pro činnost v rámci CBD se tento přístup, i přesto, že v textu úmluvy zmíněn není, stal klíčovým, a to na základě druhého zasedání smluvních stran roku 1995. Jedná se o strategii jednotného řízení země, vody a živých zdrojů, která podporuje jejich ochranu a zároveň udržitelné využívání všech složek přírody.²¹

1.2.1. Vymírání druhů

Lidská populace vždy zasahovala do přírody mnohem více než kterýkoli jiný živočišný druh, čímž narušovala přírodní rovnováhu. V posledních 400 letech ale dochází k takovým zásahům, že o změnách, které to s sebou přináší, lze hovořit jako o změnách nevratných.²² Člověk svými aktivitami mění a znehodnocuje celou přírodu, včetně biologické rozmanitosti, mnoho druhů, dokonce i celých společenstev, je na pokraji vyhynutí. Pokud určitý druh vyhyne, jeho jedinečná genetická informace obsažená v DNA navždy zanikne.²³ Vymírání druhů je přitom rychlejší, než se čekalo. Studie²⁴ publikovaná v roce 2020 v americkém vědeckém časopise PNAS hovoří o tzv. šestém vymírání druhů, které je na rozdíl od těch předešlých způsobeno člověkem. Dle studie existuje předpoklad, že během následujících 20 let vyhyne více než 500 druhů suchozemských zvířat, což se rovná počtu druhů, které vymizely za posledních 100 let a v případě,

²¹ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 39-43.

²² STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 19.

²³ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 71, 74-76.

²⁴ Studie nese název *Vertebrates on the brink as indicators of biological annihilation and the sixth mass extinction*.

kdy by člověk do přírody vůbec nezasahoval, trvalo by to tisíce let.²⁵ Vymírání druhů se věnovala i Globální hodnotící zpráva o biologické rozmanitosti a ekosystémových službách vydaná IPBES roku 2019, která představuje práci 400 odborníků nejméně z 50 zemí. Dle této zprávy hrozí vyhynutí milionu živočichů a rostlin během následujících desetiletí. Zpráva se mimo jiné věnovala dopadům lidské činnosti na stav biologické rozmanitosti a životního prostředí, kdy zkoumala pět hlavních příčin změn biodiverzity a ekosystémů. Těmi jsou změny ve využívání půdy a moří, ve využívání organismů, klimatické změny, znečištění a invazivní druhy.²⁶

Podle IUCN je více než 40 000 druhů ohroženo vyhynutím, což činí 28 % ze všech druhů, které jsou doposud známy.²⁷ S IUCN jsou dlouhodobě spojovány tzv. **červené knihy a seznamy** sloužící jako zdroj informací o stavu ohrožení druhů živočichů, rostlin i hub v celosvětovém měřítku.²⁸ Jedná se o důležitý nástroj pro stanovování cílů v závislosti na aktuální potřebnosti ochrany. Za jejich zakladatele je považován předseda Komise pro přežití druhů, jedné z komisí IUCN, Peter Scott navazující na plukovníka Leofrica Boyleho, který roku 1959 přišel s nápadem vedení kartotéky ohrožených druhů. Postupem času se koncepce rozšířila i na hospodářská zvířata, rostlinná společenstva, ale i půdy, biotopy nebo ekosystémy. Pro klasifikaci ohrožení nebyla do roku 1994 stanovena jasná pravidla a názory jednotlivých odborníků se často značně lišily, z tohoto důvodu IUCN pro zařazování druhů do červených seznamů zavedl následující kategorie:

- vyhynulý nebo vyhubený (po roce 1500),
- vyhynulý nebo vyhubený ve volné přírodě,
- kriticky ohrožený,
- ohrožený,
- zranitelný,
- téměř ohrožený,
- málo dotčený,
- druh, o němž jsou nedostatečné údaje,
- nevyhodnocený druh.²⁹

²⁵ Sixth mass extinction of wildlife accelerating, scientists warn. In: *Theguardian.com/international* [online]. ©2022 [cit. 04.03.2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2020/jun/01/sixth-mass-extinction-of-wildlife-accelerating-scientists-warn>

²⁶ World is 'on notice' as major UN report shows one million species face extinction. In: *News.un.org/en/* [online]. 06.05.2019 [cit. 06.03.2022]. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2019/05/1037941>

²⁷ The IUCN Red List of Threatened Species. In: *Iucnredlist.org* [online]. Verze 2021-3 [cit. 06.03.2022]. Dostupné z: <https://www.iucnredlist.org/>

²⁸ CHOBOT, Karel. Červené seznamy: zpráva o stavu. *Ochrana přírody*. 2012, 67(4), s. 17.

²⁹ PLESNÍK, Jan. Červené seznamy a vymírání druhů. *Živa*. 2021, č. 5, s. 156-158.

Pro zařazení druhu do jedné z výše uvedených kategorií se vychází z určitých kritérií, jako je zeměpisné rozšíření, velikost druhu nebo fragmentace populace. Zkoumá se, zda početnost populace nebyla redukována, zda významně nekolísá, neubývá nebo jak velká je pravděpodobnost jejího vymření.³⁰ Červené seznamy vychází jako globální soupisy, ale již od 70. let 20. století začaly po jejich vzoru vycházet seznamy a knihy ohrožených druhů pro jednotlivá území, státy nebo kontinenty. Například v ČSSR se začaly objevovat ke konci 70. let a o jejich rozšíření se zasloužil Jan Čerovský, přičemž v současné době je vede Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen „AOPK ČR“). I přesto, že červené knihy a seznamy neobsahují veškeré druhy na naší planetě, u velkého množství druhů chybí potřebné údaje nebo se může stát, že druh, který byl prohlášen za vyhynulý, se objeví, jedná se o důležitý zdroj informací o stavu biodiverzity na Zemi, který určuje priority financování ochrany přírody, zaměření výzkumu nebo přijímání státních opatření a zvyšuje povědomí o ohrožených druzích a možnosti jejich ochrany.³¹

Můžeme říci, že vymírání druhů, neboli extinkce, je klíčový proces, který formoval podobu přírody, dá se i říci, že vymírání je normálním přírodním jevem, součástí evoluce, kterému nelze zabránit. Je nutné ale poznamenat, že dnešní rychlost vymírání a to, jak velký podíl na něm člověk má, již normálním jevem není.³² Vědci se zatím neshodli na tom, zda již probíhá tzv. šesté vymírání druhů, jisté ale je, že rychlost se neustále zvyšuje a pro biologickou rozmanitost může mít katastrofální důsledky.³³

1.2.2. Biologie ochrany přírody

Ochranou biodiverzity a prevencí jejich ztrát se zabývá biologie ochrany přírody, též ochránářská nebo konzervační biologie, jež se převážně věnuje problematice vymírání druhů, destrukcím přírodních společenstev a ztrátě genetické variability. Snahou biologie ochrany přírody, která je kombinací základního a aplikovaného výzkumu, je zabránit škodám způsobených člověkem a zachovat vztahy mezi druhy v přirozených společenstvech.³⁴

Jako multidisciplinární vědecká disciplína vznikla ve druhé polovině 20. století, jelikož se biodiverzitou nezabýval žádný z jiných tradičních oborů. Její součástí jsou například obory jako

³⁰ CHOBOT, Karel. Červené seznamy: zpráva o stavu. *Ochrana přírody*. 2012, 67(4), s. 17-18.

³¹ PLESNÍK, Jan. Červené seznamy a vymírání druhů. *Živa*. 2021, č. 5, s. 156-158.

³² STORCH, David. Vymírání – klíčový proces, o němž skoro nevíme. *Živa*. 2021, č. 5, s. 196-197.

³³ NOVOTNÝ, Vojtěch. Má biodiverzita budoucnost? *Živa*. 2021, č. 5, s. 235-236.

³⁴ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 67.

ekologie, genetika nebo krajinná ekologie³⁵ a jelikož je problematika ohrožení biodiverzity často spojená s lidskou činností, zahrnuje i celou řadu oborů mimo oblast biologie, jako je právo životního prostředí, ochránářská etika, geografie, sociologie nebo antropologie.³⁶

³⁵ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 29-30.

³⁶ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 15.

1.3. Ochrana biodiverzity *in situ* a *ex situ*

Ochrana *in situ* a ochrana *ex situ* jsou odbornými pojmy pocházejícími z latiny a doslova znamenají ochranu *na místě* a *mimo místo*, přičemž místem je myšleno přirozené prostředí, kde se daný druh vyskytuje.³⁷

Základní vymezení pojmů spolu se základem pro druhovou a územní ochranu biodiverzity nalezneme v Úmluvě o biologické rozmanitosti. **Ochranou *in situ*** se dle čl. 2 CBD rozumí „ochrana ekosystémů a přírodních stanovišť, včetně udržování a obnovy životaschopných populací druhů v jejich přirozeném prostředí, a v případě zdomácnělých nebo pěstovaných druhů v prostředí, kde se vyvinuly jejich charakteristické vlastnosti“. Naopak **ochranou *ex situ*** je dle čl. 2 CBD myšlena „ochrana složek biodiverzity mimo jejich přirozená stanoviště“. V rámci ochrany *in situ* (čl. 8 CBD) se smluvní strany mimo jiné zavázaly k vytvoření systémů chráněných území a péči o ně, regulaci biologických zdrojů, podpoře ekosystémů, přírodních stanovišť a udržení populací druhů v přirozeném prostředí, prosazování udržitelného a šetrného rozvoje, podpoře záchranu ohrožených druhů za pomoci záchranných programů a dalších programů péče nebo k vytvoření potřebných právních norem a jiných opatření, která budou zajišťovat ochranu ohrožených populací a druhů. V souvislosti s ochranou *ex situ* (čl. 9 CBD) se poté smluvní strany zavázaly, že přijmou potřebná opatření s ohledem na ochranu složek biodiverzity, a to především v jejich zemi původu, vytvoří zařízení určená k ochraně a výzkumu zvířat, rostlin a mikroorganismů, zasadí se o obnovu a záchranu ohrožených druhů, včetně jejich navrácení na původní místo výskytu, a také že budou regulovat získávání biologických zdrojů z přírodních stanovišť za účelem ochrany *ex situ* tak, aby neohrozily ekosystémy a populace *in situ*.

Ochrana *in situ* představuje strategii dlouhodobé ochrany biodiverzity, která je schopna zajistit ochranu společenstev a celých populací v jejich přirozeném prostředí, ve volné přírodě, díky čemuž se druhy nejlépe dokáží přizpůsobit stále se měnícímu životnímu prostředí. V určitých případech to ale není možné, časté je to u vzácných druhů, jejichž populace je příliš malá na to, aby sama přežila, anebo se nachází mimo území, která podléhají ochraně. Těmto populacím hrozí vyhubení nebo vyhynutí a ochrana *in situ* by zde nebyla dostatečně účinná. V takovém případě nastupuje ochrana *ex situ*, tedy v uměle vytvořených podmínkách, typicky v zoologických zahradách, botanických zahradách a arboretech, semenných bankách, záchranných stanicích nebo

³⁷ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Úvod do biologie ochrany přírody*. Praha: Portál, 2011, s. 254-255.

v rámci záchranných programů.³⁸ Snahy člověka o záchranu ohrožených druhů jako součást ucelené strategie ochrany přírody jsou velice důležité a významné. Typickým příkladem živočišného druhu, který již ve volné přírodě vyhynul a přežil jen díky zásahům člověka, je kuň Převalského. Také Franklinův strom již ve volné přírodě nenajdeme, naposledy byl objeven v roce 1790 a od té doby je pěstován člověkem v uměle vytvořených podmínkách.³⁹

Obě strategie ochrany jsou propojené, dají se kombinovat nebo na sebe mohou navazovat. Programy *ex situ* se snaží o záchranu jedinců mimo místo jejich přirozeného výskytu, ale zároveň i o následné vypouštění zpátky do volné přírody, čímž napomáhají ochranářským snahám *in situ*. Zároveň je také možné využít vědeckých poznatků a znalostí o druzích chovaných v zajetí v plánování strategií ochrany ve volné přírodě. Druhy chované člověkem mohou dále sloužit pro výstavní, vědecké nebo vzdělávací účely, snižují tak riziko odchytu jedinců ve volné přírodě a zároveň zvyšují povědomí o důležitosti jejich ochrany. Dalším příkladem propojenosti je situace, kdy se vybraná populace, často vzácná a ohrožená, soustředí na malé chráněné území, zde žije v přirozených podmínkách, ale zároveň, aby nedošlo k jejímu poklesu, ji člověk monitoruje a pečuje o ní.⁴⁰ I přes to, že je v čl. 9 CBD zdůrazněna doplňující funkce strategie *ex situ* vůči *in situ*, jsou pro účinnou ochranu biologické rozmanitosti důležité obě a nelze je jednoduše oddělit, na což pamatuje i preambule CBD, dle které jsou si smluvní strany vědomy, že opatření *ex situ* musí také hrát významnou roli.

³⁸ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 164.

³⁹ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Úvod do biologie ochrany přírody*. Praha: Portál, 2011, s. 255-257.

⁴⁰ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 166.

1.4. Shrnutí

Biodiverzita, biologická rozmanitost nebo také biologická diverzita, je velice široký pojem, který nemá jedinou a jednotnou definici. Začal se užívat v 80. letech 20. století a poté roku 1992 byl na základě čl. 2 CBD zakotven i právně na celosvětové úrovni. Biodiverzitu, kterou lze chápat ve třech úrovních, a to z hlediska druhů, genů a ekosystémů, si lze představit jako různorodost všeho živého na naší planetě, od živočichů, rostlin, hub až k těm nejmenším mikroorganismům.

Jedním ze současných celosvětových problémů, kterým musí společnost čelit, je **úbytek a ztráta biologické rozmanitosti** ohrožující nejen živočichy, rostliny, celé ekosystémy, ale i samotného člověka a jeho budoucí generace. S touto ztrátou také souvisí neustále se zrychlující vymírání druhů dosahující v posledních 400 letech neuvěřitelných rozměrů. Dle organizace IUCN je 28 % všech známých druhů ohroženo vyhynutím. Právě IUCN se snaží tento stav alespoň zmírnit a za pomoci vydávání červených knih a seznamů, které slouží jako zdroj informací o stavu druhů na Zemi, určuje směřování legislativy, financování nebo výzkumu a zároveň zvyšuje povědomí o nutnosti ochrany biodiverzity, ale i celého životního prostředí.

Existují dva přístupy k ochraně biodiverzity – *in situ* a *ex situ*. První z nich znamená ochranu *na místě*, tedy v přirozeném prostředí, zatímco druhým přístupem je myšlena ochrana *mimo místo*, v uměle vytvořených podmínkách, typicky v zoologických a botanických zahradách nebo v rámci záchranných a jiných programů. Definici obou přístupů spolu se základem pro druhovou a územní ochranu vymezuje čl. 2, 8 a 9 CBD. I přesto, že je dlouhodobě upřednostňován přístup ochrany *in situ*, má ochrana *ex situ* stále větší a důležitější význam, pro účinnou ochranu biologické rozmanitosti je tak nutné oba přístupy propojit a kombinovat.

2. Ochrana biodiverzity *ex situ* na mezinárodní a evropské úrovni

Právo ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost není samostatným oborem práva, ale je součástí zvláštní části práva životního prostředí.⁴¹ Právo životního prostředí upravuje a reguluje velice široký okruh otázek a nejrůznějších problematik, což je patrné i na značném množství a roztržitosti pramenů práva. Netvoří, a ani nemůže tvořit, ucelený systém, který by zahrnoval veškeré otázky spojené s ochranou životního prostředí, normy tak nalezneme v nejrůznějších právních předpisech včetně předpisů primárně řazených do jiných právních odvětví.⁴² Aby bylo možné prameny práva životního prostředí, a tedy i práva ochrany přírody a péče o biodiverzitu, lépe uchopit, můžeme je rozdělit na tři základní úrovně (systémy) – **mezinárodní, evropské (unijní) a vnitrostátní (národní).**

Ochranu biodiverzity neupravuje žádná souhrnná kodifikace, předpisy na mezinárodní, unijní i vnitrostátní úrovni se vždy věnují pouze určité dílčí oblasti, jako jsou ochrana volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, ochrana jedinců držených v lidské péči nebo snaha o zachování ekosystémů a přírodních stanovišť.⁴³

V následujících kapitolách se zaměřím na právní úpravu na mezinárodní a evropské úrovni. Pokusím se shrnout základy těchto úprav spolu s uvedením základních právních předpisů, které se dotýkají oblasti ochrany biodiverzity a celého životního prostředí, s důrazem na vybrané předpisy, které jsou dle mého názoru nejdůležitější z hlediska ochrany biodiverzity *ex situ*.

⁴¹ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 30.

⁴² JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 31.

⁴³ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 43-44.

2.1. Právní úprava na mezinárodní úrovni

2.1.1. Mezinárodní právo životního prostředí

Mezinárodní právo životního prostředí jako odvětví práva veřejného představuje soubor právních norem, které upravují otázky z oblasti životního prostředí. Jedná se o součást mezinárodního práva, které se vyvíjelo a stále postupně vyvíjí s ohledem na aktuálnost, potřebnost a naléhavost ochrany životního prostředí a všech jeho složek v mezinárodním měřítku.⁴⁴ Mezinárodní spolupráce je nevyhnutelná a její význam neustále roste, je to z toho důvodu, že problematika ohrožení životního prostředí, včetně úbytku biologické rozmanitosti, se netýká pouze jednoho státu, ale přesahuje jeho hranice a má regionální, často globální dosah.⁴⁵ Ohrožení a úbytek biodiverzity jako jeden ze současných globálních problémů lidstva je nutné řešit za pomoci opatření na mezinárodní úrovni. Cílem je nejen péče o biologickou rozmanitost, ale také snaha o zlepšení a rozvoj spolupráce mezi státy.⁴⁶

Oblast ochrany a péče o biologickou rozmanitost v rámci mezinárodního práva životního prostředí je upravena převážně za pomoci mezinárodních úmluv, jako tradičního institutu mezinárodního práva, a stále významnějších protokolů⁴⁷, které k nim mohou být přijímány. Jedná se o závazné a vynutitelné mezinárodněprávní normy, které mají podobu tzv. *hard law*.⁴⁸ Vedle toho ale existují i právní dokumenty v podobě *soft law*, kterými jsou doporučení, deklarace, usnesení nebo akční programy⁴⁹. Jedná se o dokumenty charakteristické tím, že jsou nezávazné, mají pouze doporučující povahu a nelze je vynutit, což ale neubírá na jejich důležitosti. Význam spočívá v úpravě otázek neřešených závaznými předpisy, anebo v tom, že se mohou stát impulsem pro jejich přijetí. Nespornou výhodou je také skutečnost, že na rozdíl od mezinárodních úmluv nepodléhají zdlouhavému a formálnímu procesu vyjednávání a přijímání.⁵⁰

⁴⁴ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 1. část (obecná)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, dotisk 2008, s. 7-8.

⁴⁵ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Úvod do biologie ochrany přírody*. Praha: Portál, 2011, s. 276-277.

⁴⁶ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 121-123.

⁴⁷ Za příklad lze uvést Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti, který byl sjednán jako první protokol k Úmluvě o biologické rozmanitosti.

⁴⁸ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 61-62.

⁴⁹ Např. Stockholmská deklarace, Deklarace o životním prostředí a udržitelném rozvoji nebo Agenda 21.

⁵⁰ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 1. část (obecná)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, dotisk 2008, s. 60-61.

2.1.2. Historie a jednotlivé prameny práva

Kořeny právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost sahají do 19. století, přičemž prvotní motivací k přijímání úmluv bylo uspořádání ekonomických vztahů mezi státy, až postupem času se úmluvy začaly soustředit i na skutečnou ochranu přírody. Zpočátku se jednalo o dvoustranné, později o mnohostranné regionální dohody, které se věnovaly problematice regulace přírodních zdrojů, zejména lovu ryb, ptáků a ploutvonožců⁵¹. Na počátku 20. století začaly být přijímány mnohostranné regionální úmluvy vystavěné na územním přístupu k ochraně přírody, které se snažily upravit a regulovat lov divokých zvířat. Pozornost byla soustředěna převážně na africkou faunu a flóru⁵², ale také na americký kontinent⁵³. Po konci druhé světové války se opět začaly řešit jednotlivé problémy ochrany přírody, stále ale spíše na regionální než celosvětové úrovni. Úprava se týkala regulace přírodních zdrojů, zejména savců a ryb žijících v mořích, dále lovu kožešinových zvířat nebo ochraně životního prostředí na Antarktidě^{54, 55}.

Od 60. let 20. století se začaly objevovat názory, že by ochrana přírody vyžadovala celosvětové řešení. V roce 1968 se v sídle UNESCO v Paříži uskutečnila celosvětová **Konference o biosféře** stojící na počátku programu *Člověk a biosféra*, která se zároveň stala impulsem pro svolání **Konference OSN o lidském životním prostředí** konající se roku 1972 ve Stockholmu.⁵⁶ Výsledkem této konference bylo přijetí tří nezávazných právních dokumentů. *Deklarace o životním prostředí* představuje základ mezinárodní ochrany životního prostředí. Ve svých 26 člancích uvádí nejdůležitější zásady z oblasti ochrany životního prostředí, včetně práva na příznivé životní prostředí, které se jako základní lidské právo takto objevuje poprvé. Dále byl přijat *Akční plán*, soubor 119 doporučení týkajících se hodnocení, péče a opatření v oblasti ochrany životního prostředí. Na základě jednoho z jeho podpůrných opatření, které cílilo na vytvoření celosvětového institucionálního orgánu, vznikla při OSN specializovaná organizace UNEP. Třetím výstupem konference byla *Rezoluce o institucionálních a finančních ujednáních*.⁵⁷ Stockholmská konference

⁵¹ Např. Úmluva o rybářství mezi Francií a Velkou Británií (1867), Úmluva o ochraně užitečného ptactva v zemědělství (1902), Úmluva upravující lov kytovců (1931).

⁵² Např. Úmluva o ochraně zvířat, ptáků a ryb v Africe (1900), Úmluva o ochraně fauny a flóry v jejich přirozeném prostředí (1933).

⁵³ Např. Úmluva o ochraně přírody a zachování divoké fauny a flóry na západní polokouli (1940).

⁵⁴ Např. Úmluva o regulaci velrybářství (1946), Dohoda o ochraně ledního medvěda (1973), Protokol o ochraně životního prostředí Antarktidy (1991).

⁵⁵ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 26-29.

⁵⁶ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 125.

⁵⁷ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 109-111.

následně nastartovala přijímání dalších mnohostranných úmluv, které se začaly věnovat územní a druhové ochraně, tentokrát ale již i na celosvětové úrovni. Prvními pokusy byly *Úmluva o ochraně mokřadů* (1971, dále jen „Ramsarská úmluva“) nebo *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* (1972). Dalšími významnými kroky bylo přijetí *Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin* (1973, dále jen „úmluva CITES), *Úmluvy o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů* (1979, dále jen „Bonnská úmluva“) nebo *Úmluvy o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť* (1979, dále jen „Bernská úmluva“).⁵⁸

Druhou celosvětovou konferencí byla **Konference OSN o životním prostředí a udržitelném rozvoji**, která se konala roku 1992 v Rio de Janeiru. Výsledkem bylo přijetí závazné *Úmluvy o biologické rozmanitosti*, *Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu* a právně nezávazných dokumentů *Deklarace o životním prostředí a rozvoji*, *Principů hospodaření v lesích* a *Agendy 21*. Ke zhodnocení implementace a dodržování přijatých dokumentů se v roce 1997 uskutečnilo zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN s názvem **Rio+5**, jehož závěry nebyly nijak povzbudivé. Situace životního prostředí na globální úrovni se nejen nezlepšila, ale naopak zhoršila, z tohoto důvodu přijatý dokument *Program pro další implementaci Agendy 21* znovu zdůraznil potřebu naplňování závazků, které byly deklarovány.⁵⁹

Od počátku 21. století se pozornost opět soustředí na regionální problémy a dokumenty se pokouší naplnit či rozvíjet již přijaté úmluvy. Dochází k uzavírání dohod a memorand o porozumění v oblasti ochrany migrujících druhů živočichů nebo, zejména na území evropských zemí, ke snaze upravit oblast ochrany krajiny a krajinného rázu z hlediska udržitelného rozvoje^{60, 61}

Toto je pouhý průřez historií úpravy ochrany životního prostředí. Jak jsem již uváděla výše, prameny práva životního prostředí, včetně ochrany biodiverzity, jsou na všech úrovních úpravy značně roztříštěny a je jich nepřeberné množství. Pokusím se vyzdvihnout dvě mezinárodní úmluvy, dle mého názoru nejdůležitější, a to především s ohledem na ochranu biologické

⁵⁸ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 125.

⁵⁹ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 69-70, 112-113.

⁶⁰ Např. *Úmluva k ochraně Alp* (1991), *Evropská úmluva o krajině* (2000), *Rámcová úmluva o ochraně a udržitelném rozvoji Karpat* (2003).

⁶¹ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 29-30.

rozmanitosti *ex situ*. Je nutné ale zdůraznit, že úprava je spíše obecnější a ve větší míře se soustředí na ochranu *in situ*.

Úmluva CITES

Úmluva CITES (*Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*) je globální mezinárodní úmluva zavazující 184 států světa, včetně ČR, která je smluvní stranou od roku 1993.⁶² Byla přijata ve Washingtonu roku 1973 na základě doporučení č. 99.3. vzešlého ze Stockholmské konference. O její potřebnosti se ale diskutovalo již dříve, ať již na půdě OSN nebo IUCN, který v roce 1964 představil první návrh textu této úmluvy.⁶³

Dle preambule jsou volně žijící živočichové a planě rostoucí rostliny „*ve svých překrásných a mnohotvárných formách nenahraditelnou součástí přírodních systémů Země a musí být chráněny pro současnou generaci i pro příští generace*“. Cílem úmluvy CITES je zamezit bezohlednému využívání volné přírody, zachovat druhové bohatství na Zemi a regulovat mezinárodní obchod s ohroženými druhy⁶⁴ tak, aby neohrozil jejich přežití. Úmluva je vystavěna na úpravě obchodu s tzv. exempláři, kterými se dle čl. 1 písm. b) rozumí živí, ale i neživí živočichové a rostliny, jejich části, orgány nebo výrobky z nich, které jsou ve velké míře využívány pro komerční účely jako jsou zájmové chovy, sbírky, kosmetický průmysl, zdravotnictví, potravinářství nebo šperkařství. Je to právě obchod, který je dle statistik IUCN a UNEP jednou z hlavních příčin ubývání druhů živočichů a rostlin, a tedy úbytku biodiverzity, na Zemi.⁶⁵ Cílem úmluvy přitom není rozvrat nebo zákaz mezinárodního obchodu s ohroženými druhy, ale snaha o jeho společnou regulaci a kontrolu jasným nastavením určitých pravidel.⁶⁶

Exempláře jsou dle stupně ohrožení rozděleny do tří kategorií, seznamů. Tyto seznamy, které obsahují taxativně vyjmenované druhy živočichů a rostlin, nalezneme v přílohách úmluvy. V příloze I se nachází druhy, které jsou bezprostředně ohrožené vyhubením, obchod s nimi je tedy nejprísněji regulován a až na výjimky, jako jsou zoologické zahrady nebo vědecký výzkum, téměř

⁶² List of Parties to the Convention. In: *Cites.org/eng* [online]. nedatováno [cit. 02.11.2022]. Dostupné z: <https://cites.org/eng/disc/parties/index.php>

⁶³ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 131.

⁶⁴ Druhem se dle čl. 1 písm. a) úmluvy CITES rozumí kterýkoli druh, poddruh nebo geograficky oddělená populace.

⁶⁵ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 131-132.

⁶⁶ PLESNÍK, Jan, UCOVÁ, Silvie, KAMINIECKÁ, Barbora, MAKAL, Jakub a ČOLOBENTIČOVÁ, Lenka. Mezinárodní obchod s flórou a faunou v České republice, Evropské unii a ve světě. *Ochrana přírody*. 2022, 77(1), s. 48.

zakázán.⁶⁷ Druhy, kterým by časem hrozilo vyhubení, pokud by obchod s nimi nebyl regulován, obsahuje spolu se zaměnitelnými (podobnými) druhy příloha II. V příloze III poté nalezneme druhy, které jsou ohroženy na území jednoho ze smluvních států a na jeho návrh jsou společně chráněny a kontrolovány.⁶⁸ V rámci jednotlivých kategorií byl vytvořen celosvětový systém kontroly, a to za pomoci vydávání povolení, která jsou známá jako CITES permity. Tato povolení, která vydávají výkonné orgány jednotlivých států na základě potvrzení vědeckého orgánu o tom, že obchodem nedojde k ohrožení druhu vyhubením, osvědčují skutečnost, že je dovoz nebo vývoz exemplářů v souladu s úmluvou z hlediska ochrany přírody i ochrany zvířat proti týrání.⁶⁹ Podmínky pro získání povolení pro dovoz nebo vývoz se samozřejmě vztahují i na zoologické nebo botanické zahrady a další instituce na ochranu druhů *ex situ*. Zajímavé je ustanovení čl. 7 odst. 4, které stanoví, že na exempláře druhů živočichů a rostlin z přílohy I odchovaných v zajetí nebo uměle vypěstovaných pro komerční účely se hledí jako na exempláře z přílohy II.

Snaha úmluvy CITES regulovat obchod s ohroženými druhy zcela jistě přispívá k zabránění snižování biodiverzity, prosazuje druhovou ochranu na vnitrostátní úrovni, přispívá k zisku důležitých poznatků, které lze využívat v rámci ochrannářských opatření, zároveň prohlubuje spolupráci a zlepšuje výměnu informací mezi státy. Na druhé straně je čím dál větší snaha pravidla obcházet, jelikož je proces povolování poměrně administrativně náročný a zdoluhavý, obchod se často přesouvá na černý trh, kde se neustále zvyšuje poptávka po zboží i jeho cena.⁷⁰

Úmluva o biologické rozmanitosti

Úmluva o biologické rozmanitosti je mnohostranná globální úmluva, která byla schválena dne 22. května 1992 v Nairobi a následně podepsána na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru.⁷¹ Důvodem přijetí byla ochrana biologické rozmanitosti živočichů, rostlin, jejich genetického základu a celých ekosystémů⁷², přičemž dle preambule je

⁶⁷ Přílohy CITES. In: *Cizp.cz* [online]. ©2021 [cit. 08.11.2022]. Dostupné z: <https://www.cizp.cz/pusobnost/logo-cites/prilohy-cites>

⁶⁸ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 134.

⁶⁹ MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 162.

⁷⁰ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 133.

⁷¹ ZICHA, Jiří. Právní problematika ochrany biodiverzity. *České právo životního prostředí*. 2011, č. 29, s. 15.

⁷² ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 133.

ochrana biologické rozmanitosti společným zájmem lidstva. Hlavní cíle Úmluvy o biologické rozmanitosti, které nalezneme v čl. 1, jsou následující:

- ochrana biologické rozmanitosti na všech jejích úrovních,
- udržitelné využívání složek biodiverzity,
- spravedlivé a rovnocenné rozdělení přínosů plynoucích z využívání genetických zdrojů, včetně odpovídajícího přístupu k nim, spolu s předáváním příslušných technologií.⁷³

Dále úmluva cílí na spolupráci mezi státy, mezivládními i nevládními organizacemi a soukromými osobami, důležitá je i věda, výzkum, vzdělání a osvěta.⁷⁴

I přes to, že CBD upravuje tak širokou oblast životního prostředí, jako je biologická rozmanitost, jedná se pouze o rámcovou úmluvu, nikoli souhrnný mezinárodní kodex ochrany biodiverzity. Zvláštností je, že na rozdíl od jiných úmluv neobsahuje žádné druhové seznamy. Konkrétní úpravu ponechává na státech a dává jim v příloze I pouze vodítko v podobě orientačních kategorií společenstev, druhů, ekosystémů a stanovišť, kterým mají věnovat svou pozornost.⁷⁵ Přestože je úmluva pramenem *hard law*, její ustanovení představují a upravují spíše obecné povinnosti, cíle, zásady, principy a koncepce, jejichž naplnění závisí na přístupu a úpravě jednotlivých států a na přijímání protokolů, strategií nebo akčních plánů.⁷⁶ Již na konferenci v Rio de Janeiru byl přijat právně nezávazný dokument s názvem Agenda 21, který upravuje řadu oblastí ochrany životního prostředí, včetně uchování biologické rozmanitosti v kapitole 15.⁷⁷ Dalším významným dokumentem je **Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti** přijatý roku 2000, který upravuje nakládání s živými modifikovanými organismy, přičemž cílí v souladu s principem předběžné opatrnosti na zajištění bezpečné manipulace, přepravy a využívání těchto organismů.⁷⁸

⁷³ PLESNÍK, Jan. Dvacet let po summitu o Zemi: (staro)nový pohled na biologickou rozmanitost. *Živa*. 2012, č. 2, s. 93.

⁷⁴ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 134.

⁷⁵ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 33.

⁷⁶ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008, s. 134.

⁷⁷ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 115.

⁷⁸ The Cartagena Protocol on Biosafety. In: *Cbd.int* [online]. aktualizováno 16.11.2022 [cit. 18.11.2022]. Dostupné z: <https://bch.cbd.int/protocol>

Jako poslední vstoupil v roce 2014 v platnost **Nagojský protokol**, který upravuje přístup ke genetickým zdrojům a spravedlivé a rovnocenné sdílení přínosů plynoucích z jejich využívání.⁷⁹

⁷⁹ The Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing. In: *Cbd.int* [online], aktualizováno 16.11.2022 [cit. 18.11.2022]. Dostupné z: <https://www.cbd.int/abs/>

2.2. Právní úprava na evropské úrovni

2.2.1. Právo životního prostředí Evropské unie

Právo životního prostředí EU je velice rozsáhlé, zahrnuje stovky právních předpisů, které spolu s mezinárodními smlouvami, ke kterým EU přistoupila, upravují problémy, jako je změna klimatu, znečištění ovzduší a vodních zdrojů, nakládání s odpady a chemickými látkami nebo právě ochrana biologické rozmanitosti.⁸⁰ Úprava není komplexní, ale pouze dílčí s ohledem na potřebu regulace a spolupráce mezi státy v klíčových oblastech ochrany životního prostředí.⁸¹

Právo EU se tradičně člení na dvě oblasti, a to primární a sekundární. **Primární právo** se skládá ze zakládajících smluv, které vytváří právní rámec EU. V současné době jsou v platnosti Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (Euratom), Smlouva o Evropské unii (dále jen „SEU“), Smlouva o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) a Listina základních práv Evropské unie.⁸² **Sekundární právo**, které je z hlediska ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost velice důležité, tvoří právní akty jako nařízení, směrnice a rozhodnutí nebo právně nezávazná doporučení a stanoviska. Význam hraje i **judikatura** Soudního dvora EU, jelikož přispívá k jednotnému výkladu a interpretaci právních norem převážně skrze institut předběžných otázek.⁸³ Neméně důležitým pramenem práva jsou **mezinárodní úmluvy**, ke kterým EU přistoupila a inkorporovala je tak do svého právního řádu za pomoci nařízení nebo rozhodnutí. Jedná se například o úmluvu CITES, jejíž závazky EU převzala, nebo CBD, Bernskou a Bonnskou úmluvu, ke kterým přistoupila.

Význam pro směřování environmentální politiky EU a přijímání příslušných právních předpisů mají i tzv. **akční programy pro životní prostředí**.⁸⁴ Prvním programem zmiňující biologickou rozmanitost, který navázal na konferenci v Rio de Janeiru a přijatou CBD, byl roku 1993 Pátý akční program *Směrem k udržitelnosti*, jenž zdůrazňoval princip udržitelného rozvoje. Spolu s předchozími čtyřmi programy se jednalo o prameny *soft law*, tedy právně nezávazné předpisy, zatímco následující programy jsou již přijímány ve formě právně závazných

⁸⁰ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 79.

⁸¹ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 43.

⁸² JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 87-88.

⁸³ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 47-48.

⁸⁴ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 43.

rozhodnutí.⁸⁵ Šestý akční program z roku 2001 nesl název *Životní prostředí 2010: Naše budoucnost, naše volba*. Jednou ze čtyřech oblastí, které se věnoval, byla ochrana přírody a biologické rozmanitosti. Sedmý akční program *Spokojený život v mezích naší planety* se zaměřil na environmentální problémy na globální úrovni, určil devět prioritních cílů do roku 2020 a zároveň vizi směřování do roku 2050.⁸⁶ Jedním z cílů programu je dle čl. 2 odst. 1 písm. a) „*chránit, zachovávat a rozvíjet přírodní bohatství Unie*“, přičemž přírodním bohatstvím se rozumí biologická rozmanitost. Roku 2022 byl přijat Osmý akční program, který stanovil šest prioritních vzájemně provázaných cílů do roku 2030. Jedním z nich je dle čl. 2 odst. 2 písm. e) i ochrana biologické rozmanitosti, konkrétně ochrana, obnova a zachování mořské a suchozemské biodiverzity, snaha o zastavení a zvrácení jejího úbytku, zlepšení stavu ekosystémů, jejich funkcí a služeb, zlepšení stavu životního prostředí zejména s ohledem na vzduch, vodu a půdu, a také boj proti desertifikaci a degradaci půdy.

2.2.2. Jednotlivé prameny práva

Primární právo

Jelikož Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství z roku 1957 žádné ustanovení neobsahovala, objevuje se ochrana životního prostředí, včetně biologické rozmanitosti, v primárních pramenech práva až od roku 1987, kdy vstoupil v platnost Jednotný evropský akt.⁸⁷ V SEU se objevuje ochrana životního prostředí v souvislosti s jedním z cílů, kterým je dle čl. 3 odst. 3 usilování o udržitelný rozvoj Evropy, založený mimo jiné „*na vysokém stupni ochrany a zlepšování kvality životního prostředí*“. Hlavní část úpravy poté nalezneme v SFEU, konkrétně v hlavě XX části třetí (čl. 191-193), která je nadepsaná *Životní prostředí*. Politika EU by měla přispívat k dosahování cílů, kterými jsou zachování, ochrana a zlepšování životního prostředí, ochrana lidského zdraví, využívání přírodních zdrojů uvážlivě a racionálně, a zároveň by měla podporovat opatření na mezinárodní úrovni, která se věnují regionálním i celosvětovým problémům, zejména změně klimatu. Zároveň je stanoveno, že environmentální politika EU se zaměřuje na vysokou úroveň ochrany a je založena na zásadách obezřetnosti, prevence, snahy odvracet ohrožení přímo u zdroje a také na zásadě „*znečišťovatel platí*“. Vztah k ochraně životního prostředí mají v rámci SFEU i další ustanovení, zejména z oblasti vnitřního trhu, zemědělství,

⁸⁵ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 238, 247-248.

⁸⁶ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 84-85, 109-110.

⁸⁷ STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 105.

rybolovu nebo energetiky, která jsou také upravena v části třetí s názvem *Vnitřní politiky a činnosti Unie*. Dále lze zmínit část pátou, *Vnější činnosti Unie*, která upravuje například spolupráci s třetími státy, mezinárodní smlouvy nebo vztahy s mezinárodními organizacemi. Životnímu prostředí se věnuje i čl. 11, který stanoví, že ochranu životního prostředí je nutné zahrnout do politiky a činnosti EU, a to s ohledem na udržitelný rozvoj. Čl. 13 poté zdůrazňuje dobré životní podmínky zvířat, které musí být v oblasti zemědělství, rybolovu, dopravy, vnitřního trhu, výzkumu a technologického rozvoje zohledněny EU i členskými státy.

Listina základních práv EU ve svém čl. 37 stanoví, že „*vysoká úroveň ochrany životního prostředí a zvyšování jeho kvality musí být začleněny do politik Unie a zajištěny v souladu se zásadou udržitelného rozvoje*“. Na rozdíl od Listiny základních práv a svobod v ČR, dle které je právo na příznivé životní prostředí přiznáno každému, se nejedná o veřejné subjektivní právo, ale pouze o určitý cíl. Dále lze zmínit ustanovení upravující ochranu zdraví (čl. 35), právo na přístup k unijním dokumentům (čl. 42) nebo právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces (čl. 47).⁸⁸

Sekundární právo

Právo EU se na úrovni sekundárních pramenů práva v rámci ochrany přírody a péče o biodiverzitu zaměřuje na nejrůznější oblasti, přičemž stěžejními jsou volně žijící živočichové a planě rostoucí rostliny, včetně regulace obchodu s nimi, přírodní stanoviště nebo v menší míře i úprava ochrany druhů *ex situ*.⁸⁹

Důležitou část právní úpravy představují dvě směrnice věnující se ochraně ptáků a přírodních stanovišť. Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2009/147/ES o ochraně volně žijících ptáků (dále jen „**směrnice o ptácích**“) stanovuje druhovou a územní ochranu všech druhů ptáků, kteří se volně vyskytují v přírodě na území států EU, a to včetně jejich hnízd, vajec a stanovišť. Upravuje pravidla jejich ochrany, lovu nebo možnosti prodeje, držení a chovu v lidské péči.⁹⁰ Původně se jednalo o směrnici č. 79/409/EHS, která byla přijata jako vůbec první závazná norma v oblasti ochrany přírody v reakci na závazky plynoucí z Bernské, Bonnské a Ramsarské úmluvy⁹¹, pro její časté novelizace byla ale v roce 2009 přijata nová výše uvedená směrnice

⁸⁸ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 96.

⁸⁹ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 44-45.

⁹⁰ MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 178-179.

⁹¹ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 236.

v kodifikovaném znění. Směrnice Rady č. 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (dále jen „**směrnice o stanovištích**“) má dle čl. 2 odst. 1 za cíl přispět k zajištění biologické rozmanitosti ochranou stanovišť, živočichů a rostlin na evropském území. Zakotvuje územní a druhovou ochranu přírody a snaží se o zachování rozmanitosti typů přírodních stanovišť za pomoci vyhlášení tzv. evropsky významných lokalit, které spolu s ptačími oblastmi dle směrnice o ptácích vytváří soustavu chráněných území Natura 2000.⁹²

Nařízení Rady č. 338/97/ES o ochraně volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi (dále jen „**nařízení CITES**“) je nejdůležitějším právním předpisem pro oblast regulace obchodu s ohroženými druhy. Vedle toho byla přijata nařízení upravující dovoz kůží, kožešin a dalších výrobků z vybraných živočichů jako jsou kytovci, tuleni a další kožešinová zvířata, která jsou často lovena nehumánními způsoby.^{93, 94}

Co se týká úpravy ochrany biodiverzity *ex situ*, společnou evropskou úpravu se zatím podařilo přijmout pouze pro zoologické zahrady, konkrétně Směrnicí Rady č. 1999/22/ES o chovu volně žijících živočichů v zoologických zahradách (dále jen „**směrnice o zoologických zahradách**“). Vedle důležitosti zoologických zahrad EU zároveň zdůrazňuje roli záchranných chovů, botanických zahrad nebo genových bank, jejichž aktivity by měly být součástí koordinovaných programů a EU by je měla v dostatečné míře podporovat.⁹⁵

Dále bychom mezi prameny upravující ochranu přírody a biodiverzity v širším slova smyslu zařadili směrnice a nařízení, které sice s ochranou biologické rozmanitosti souvisejí, jejich základem ale není společná environmentální, ale zemědělská politika. Tyto právní předpisy upravují problematiku nakládání se zvířaty, veterinární a rostlinolékařskou péči, rybolov nebo geneticky modifikované organismy.⁹⁶

⁹² STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 258.

⁹³ Např. Nařízení Rady č. 348/81/EHS o společných předpisech pro dovoz výrobků z velryb a ostatních kytovců, Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1007/2009/ES o obchodování s produkty z tuleňů, Nařízení Rady č. 3254/91/EHS o zákazu používání nášlapných pastí ve Společenství a dovozu kožešin a zboží z určitých volně žijících živočichů ze zemí, kde jsou tyto živočichové odchyťováni pomocí nášlapných pastí nebo jiných metod odchyty, které nespĺňují mezinárodní normy humánního odchyty do pastí.

⁹⁴ MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 181.

⁹⁵ Tato myšlenka se objevila již ve Strategii ochrany biodiverzity z roku 1988.

⁹⁶ STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 117.

Nyní bych se více věnovala dvěma právním předpisům, které jsou na evropské úrovni z hlediska ochrany biodiverzity *ex situ* nejdůležitější.

Nařízení CITES

Nařízení CITES, které od 1. června 1997 nahradilo nařízení Rady č. 3626/82/EHS, reguluje obchod s exempláři, tedy s živými i mrtvými jedinci, jejich částmi nebo výrobky z nich, čímž reaguje na mezinárodní úmluvu CITES. Zároveň nastavuje pravidla pro povolování vývozu a dovozu živočichů a rostlin přes hranice států EU a pro obchod v jejím rámci.⁹⁷ Cílem nařízení je dle čl. 1 „*chránit druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a zaručit jejich zachování regulováním obchodu s nimi*“ a to vše v souladu s cíli, zásadami a ustanoveními úmluvy CITES. Je nutné ale zdůraznit, že evropská úprava je rozsáhlejší a v mnoha ohledech přísnější.

Nařízení obsahuje vlastní druhové seznamy (přílohy), které se pravidelně aktualizují, přičemž druhy člení dle stupně ohrožení, ochrany a regulace obchodu s nimi do čtyřech kategorií. Přílohy A, B a C zhruba odpovídají přílohám úmluvy CITES I, II a III s tím rozdílem, že některé druhy jsou zařazeny do vyšší, přísněji regulované, kategorie a některé se na mezinárodní úrovni vůbec nevyskytují. V příloze B se například dle čl. 3 odst. 2 písm. d) nachází druhy, které by mohly ohrozit ekologickou stabilitu původních volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Vedle toho obsahuje nařízení CITES i přílohu D, kde nalezneme druhy, jejichž dovoz je dle EU potřeba monitorovat.⁹⁸

Na rozdíl od úmluvy CITES, která se vztahuje na mezinárodní obchod, nikoli vnitrostátní, nařízení vymezuje v čl. 2 písm. u) „*obchod*“ širěji. Jedná se o dovoz, včetně přivezení z moře, vývoz a zpětný vývoz do EU nebo z EU, zároveň se ale jedná i o využívání, přemísťování a převod vlastnictví exemplářů v rámci EU, a to včetně obchodu uvnitř jednoho státu. Pro rozlišení situací, kdy je nutné povolení nebo oznámení, je tedy důležitá nejen kategorizace druhů (příloha A-D), ale také to, zda se jedná o obchod členských států s třetími zeměmi, tedy obchod přes hranice EU (vnější obchod), nebo jde o obchod mezi samotnými členskými státy, případně v rámci samotného státu (vnitrouijní/vnitrostátní obchod).⁹⁹

V rámci regulace vnějšího obchodu je stanovena povinnost získat u exemplářů zařazených do přílohy A a B vývozní i dovozní povolení, tzv. permit. V případě druhů z přílohy C je povolení

⁹⁷ MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 180.

⁹⁸ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 300-301.

⁹⁹ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: zvláštní část*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 274.

nutné pouze k vývozu, u dovozu postačí předložit celnímu úřadu oznámení. Oznamovací povinnosti podléhá i dovoz druhů z přílohy D, naopak u vývozu není třeba oznámení ani povolení.¹⁰⁰ Pro oblast vnitrounijního obchodu je upravena obchodní činnost, kterou se rozumí komerční nakládání s exempláři, jako je například jejich nákup, prodej nebo držení za jeho účelem, veřejné vystavování či nabývání pro obchodní účely. Pro druhy z přílohy A je až na případy, kdy je možné udělit výjimku¹⁰¹, takovéto nakládání zakázáno. Zakaz komerčního využití se vztahuje i na druhy z přílohy B, neplatí ale pro exempláře získané legálním způsobem dle platných právních předpisů. Vedle obchodní činnosti jsou dále upraveny podmínky přemísťování živých exemplářů v rámci EU. Pro druhy z přílohy A je nutné získat předběžné povolení výkonného orgánu nebo v jiných případech být schopen doložit legální původ, zároveň je pro držitele exempláře z přílohy B stanoveno, že jej může opustit až poté, co byl příjemce informován o všech postupech pro zajištění řádné péče.¹⁰²

Vedle nařízení CITES, jako hlavního a základního pramene regulace obchodu s ohroženými druhy, byla přijata celá řada doplňujících, pozměňujících a prováděcích předpisů. Hlavním prováděcím předpisem je **nařízení Komise č. 865/2006/ES**, které ho nejen provádí, ale zároveň obsahuje i samostatnou úpravu.¹⁰³ Na základě aktuálních poznatků a se zohledněním stávajících doporučení poté Komise pravidelně vydává prováděcí nařízení, která zakazují dovoz exemplářů některých druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin do EU, v současné době je v platnosti **nařízení Komise č. 2019/1587/EU**. Dále lze uvést **nařízení Komise č. 792/2012/EU** obsahující vzory formulářů povolení, potvrzení a dalších dokumentů. Všechna nařízení jsou přímo použitelná ve všech členských státech, které musí zajistit jejich dodržování a nezbytná ustanovení provést na vnitrostátní úrovni.¹⁰⁴

Směrnice o zoologických zahradách

Směrnice o zoologických zahradách se jako jediná přímo věnuje ochraně druhů *ex situ*, čímž navazuje na čl. 9 Úmluvy o biologické rozmanitosti. Jejím cílem je dle čl. 1 „ochrana volně

¹⁰⁰ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 302. Ve spojení s čl. 4-6 nařízení CITES.

¹⁰¹ Výjimka může být například udělena v následujících situacích – exemplář byl získán před tím, než byl do přílohy A zařazen, jedná se o exemplář, který byl narozen a odchován v zajetí, respektive uměle vypěstován, exemplář je potřebný pro pokrok ve vědě nebo biomedicíně, exemplář je určen k chovatelským či pěstitelským účelům nebo k výzkumu či vzdělání, a to s cílem zachování druhu. Viz čl. 8 odst. 3 nařízení CITES.

¹⁰² Viz čl. 8-9 nařízení CITES.

¹⁰³ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 45.

¹⁰⁴ The European Union and Trade in Wild Fauna and Flora. In: *Environment.ec.europa.eu* [online]. nedatováno [cit. 21.11.2022]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/environment/cites/legislation_en.htm

žijících živočichů a zachování biologické rozmanitosti tím, že směrnice zajistí, aby členské státy přijaly opatření pro udělování licencí zoologickým zahradám a pro dohled nad nimi v rámci Společenství a posílily tak úlohu zoologických zahrad v zachování biologické rozmanitosti“. Směrnice byla dle své preambule přijata i s ohledem na řádné provedení stávajících a budoucích právních předpisů EU, přičemž konkrétně odkazuje na nařízení CITES¹⁰⁵, směrnici o ptácích nebo směrnici o stanovištích.

Zoologickou zahradou se dle čl. 2 rozumí trvalé zařízení, které umožňuje vystavení volně žijících živočichů veřejnosti alespoň sedm dní v roce. Nejedná se ale o cirkusy, obchody s oblíbenými zvířaty a zařízení nevystavující větší počet živočichů nebo druhů, u kterých členský stát rozhodl o tom, že je vyjímá z působnosti směrnice za podmínky, že tím neohrozí její cíl.

Zoologickým zahradám jsou stanoveny určité povinnosti, které musí splnit, aby jim stát mohl udělit licenci k jejímu provozování. Licenci je nutné získat do čtyř let od platnosti směrnice, případně u nově otevřených zahrad do jejich zpřístupnění veřejnosti. Vedle chovu a vystavování zvířat se zahrady mají věnovat výzkumu, vzdělávání v ochranářských dovednostech, výměně informací nebo vedení evidencí o jednotlivých druzích, dále mají podporovat osvětu veřejnosti a celkově přispívat k zajištění biologických a ochranářských požadavků v rámci chovu živočichů. Členské státy musí přijmout potřebná opatření a nastavit kontrolní mechanismy pro dodržování uvedených podmínek, a to jak pro udělení licence, tak pro následující chod zoologických zahrad, které je možné v případě nesplnění i uzavřít. Pokud je zahrada uzavřena, státy mají povinnost zajistit, aby bylo s živočichy nakládáno v souladu se směrnici a za podmínek, které považují za vhodné. Dále je státům uloženo, aby si určily příslušné orgány, nastavily účinné, přiměřené a odrazující sankce, a aby přijaly příslušné vnitrostátní předpisy pro naplnění cílů a provedení směrnice.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Směrnice o zoologických zahradách odkazuje na čl. 4 nařízení CITES, dle kterého je u mnoha druhů živých exemplářů vyžadován důkaz o dostupnosti zařízení, v nichž je lze do doby udělení dovozního povolení umístit a pečovat o ně. Poté odkazuje na čl. 8, který zakazuje druhy z přílohy A veřejně prodávat a využívat ke komerčním účelům, pokud nebyla udělena výjimka například z důvodu výuky, výzkumu nebo rozmnožování.

¹⁰⁶ Viz čl. 3-9 směrnice o zoologických zahradách.

2.3. Shrnutí

Právo ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost je součástí zvláštní části práva životního prostředí, nikoli samostatným oborem. Právo životního prostředí upravuje velice širokou oblast, kterou nelze na mezinárodní, evropské ani vnitrostátní úrovni zcela kodifikovat. Typická je tak existence velkého množství pramenů práva a jejich roztržitost, jež se vždy věnují pouze dílčímu okruhu otázek, jako je ochrana volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin nebo naopak ochrana jedinců držených v lidské péči, či územní ochrana, tedy snaha o zachování ekosystémů a přírodních stanovišť.

V této části jsem se věnovala pouze prvním dvěma úrovním práva životního prostředí, a to mezinárodní a evropské. Pro **mezinárodní právo životního prostředí** je typické dělení pramenů práva na tzv. *hard law*, kterými jsou závazné mezinárodní úmluvy či protokoly, a *soft law*, tedy nezávazná doporučení, deklarace, usnesení nebo akční programy. **Právo životního prostředí EU** je poté možné členit na primární právo, které tvoří zakládající smlouvy, a sekundární právo jako nařízení, směrnice, rozhodnutí či nezávazná doporučení a stanoviska.

Z hlediska ochrany biodiverzity *ex situ* jsou nejdůležitějšími právními předpisy na mezinárodní úrovni **úmluva CITES**, která se věnuje regulaci obchodu s ohroženými druhy živočichů a rostlin, a **CBD**, která představuje základ pro ochranu biodiverzity a mimo jiné vymezuje pojmy ochrany *in situ* a *ex situ*. Na evropské úrovni bylo přijato **nařízení CITES**, které z mezinárodní úpravy vychází, v mnoha ohledech ale nastavuje přísnější pravidla, a dále **směrnice o zoologických zahradách**, která se jako jediná přímo věnuje ochraně druhů *ex situ*.

3. Ochrana biodiverzity *ex situ* na vnitrostátní úrovni

Právní úprava ochrany biodiverzity na vnitrostátní úrovni je součástí práva životního prostředí v rámci ochrany přírody. Právní prostředky ochrany se ale objevují i v dalších odvětvích veřejného a soukromého práva, jako je právo ústavní, trestní, správní nebo občanské.¹⁰⁷

Základy právní úpravy ochrany životního prostředí, včetně biologické rozmanitosti, nalezneme v českém právním řádu v **Ústavě** a v **LZPS**.¹⁰⁸ Již v preambuli Ústavy je vyjádřeno odhodlání občanů „*společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství*“, přičemž pod pojmem přírodní bohatství si lze jistě představit i biologickou rozmanitost.¹⁰⁹ Za klíčová ustanovení, která preambuli rozvíjí, lze považovat čl. 7 Ústavy a čl. 35 LZPS. Z článku 7 Ústavy „*stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství*“¹¹⁰ vyplývá povinnost státu respektovat ochranu životního prostředí, kterou by měl promítnout i do své činnosti a cílů. V praxi má ustanovení především interpretační význam, jelikož je ochrana životního prostředí prohlášena za jednu z ústavně chráněných hodnot. Článek 35 LZPS ve svém prvním odstavci upravuje právo každého na příznivé životní prostředí, čímž navazuje na Stockholmskou deklaraci z roku 1972. Následně v odstavci druhém vymezuje právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů.¹¹¹ Z hlediska ochrany biodiverzity je nejdůležitější odstavec třetí, podle kterého „*při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem*“. Ústavní soud svým náležením č. 256/2010 Sb. označil ochranu druhového bohatství přírody a ekosystémů za cíl, který je legitimní, ústavně konformní a je součástí veřejného zájmu na ochraně životního prostředí.¹¹²

¹⁰⁷ STEJSKAL, Vojtěch. Právní prostředky ochrany biologické rozmanitosti. *České právo životního prostředí*. 2011, č. 29, s. 8-9.

¹⁰⁸ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava“), Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (dále jen „LZPS“).

¹⁰⁹ STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 143.

¹¹⁰ Zajímavé je, že namísto pojmu *životní prostředí* je užito pojmu *přírodní bohatství*. Není zcela jasné, z jakého důvodu k tomuto kroku bylo přistoupeno. V Ústavě z roku 1960 se objevoval termín přírodní bohatství, ten byl ale roku 1990 nahrazen právě pojmem životní prostředí, který se objevuje i v LZPS. I přesto je převážnou částí teorie a praxe zastáván názor, který tyto dva pojmy ztotožňuje a vykládá podle definice životního prostředí dle § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Viz JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 147-148.

¹¹¹ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 147-151, 159.

¹¹² STEJSKAL, Vojtěch. Právní prostředky ochrany biologické rozmanitosti. *České právo životního prostředí*. 2011, č. 29, s. 8-9.

Významný vliv na tvorbu a obsah právní regulace v ČR mají již zmíněné **prameny mezinárodního a evropského práva**. ČR, do roku 1993 ČSFR, se stala smluvní stranou řady významných mezinárodních úmluv, včetně Úmluvy o biologické rozmanitosti a jejích protokolů nebo úmluvy CITES¹¹³, které se na základě čl. 10 Ústavy¹¹⁴ staly součástí jejího právního řádu.¹¹⁵ Od května roku 2004 má pro ČR význam i společná právní úprava v rámci EU, přičemž směrnice, typické pro oblast ochrany přírody, se do praxe uvádí příslušnými národními zákony, naopak nařízení jsou na území členských států přímo aplikovatelná.¹¹⁶

V této části bych se zaměřila na oblasti, které se vztahují k ochraně biologické rozmanitosti *ex situ* v České republice, spolu s uvedením ustanovení vybraných právních předpisů a konkrétních příkladů.

¹¹³ STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006, s. 47.

¹¹⁴ Čl. 10 Ústavy zní: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“

¹¹⁵ ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 1. část (obecná)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, dotisk 2008, s. 113.

¹¹⁶ Jedná se o směrnici o ptácích, směrnici o stanovištích nebo směrnici o zoologických zahradách, které bylo z důvodu absence přechodného období nutno transponovat do českého právního řádu do data přistoupení k EU. Z přímo použitelných nařízení poté lze uvést nařízení CITES. Viz STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 256, 398.

3.1. Ochrana přírody a krajiny

Úpravu obecné (základní) ochrany veškeré přírody a krajiny, tedy rostlin, živočichů, ale i částí neživé přírody, spolu se zvláštní (zvýšenou) ochranou, nalezneme v českém právním řádu v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (dále jen „ZOPK“), který nabyl účinnosti dne 1. června 1992.¹¹⁷ Jeho význam spočívá ve vytvoření základu pro komplexní právní úpravu ochrany přírody a krajiny¹¹⁸, územní i druhové, která vyhovuje mezinárodním požadavkům, s cílem vytvoření předpokladů pro zajištění biologické rozmanitosti.¹¹⁹ Účelem zákona je dle § 1 snaha udržet a obnovit přírodní rovnováhu v krajině, přispět k ochraně rozmanitosti života, přírodních hodnot a krás, ale i šetrně hospodařit s přírodními zdroji, a to vše s ohledem na sociální a kulturní potřeby obyvatel spolu s regionálními a místními poměry. Zákon doplňuje celá řada vyhlášek Ministerstva životního prostředí (dále jen „MŽP“), přičemž klíčovou je vyhláška č. 395/1992 Sb., a nařízení vlády, které byly přijaty z důvodu provedení zákona, s ohledem na evropskou legislativu nebo z důvodu vyhlášení zvláště chráněných území. Zároveň, s ohledem na závazky plynoucí ze vstupu do EU spolu s cílem vytvoření soustavy Natura 2000, došlo k transpozici dvou nejvýznamnějších směrnic z oblasti ochrany biodiverzity, a to směrnice o ptácích a směrnice o stanovištích.¹²⁰

Obecná (druhová) ochrana (§ 5 ZOPK) znamená poskytnutí určitého minimálního stupně ochrany pro zachování všech druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin na našem území.¹²¹ Ochrana spočívá v zabránění ničení, poškozování, sběru nebo odchytu druhů v takové míře, která by znamenala jejich degradaci, ohrožení jejich existence, zánik populace nebo zničení ekosystému, jehož jsou součástí. **Zvláštní (druhová) ochrana** (§ 48–50 ZOPK) se zaměřuje na poskytnutí zvýšené ochrany zvláště chráněným druhům živočichů a rostlin, které jsou vybrány na základě jejich ohroženosti, vzácnosti nebo vědecké či kulturní významnosti.¹²² Seznam a stupeň ohrožení, *kriticky ohrožený*, *silně ohrožený* nebo *ohrožený*, nalezneme ve vyhlášce č. 395/1992 Sb., konkrétně v její příloze č. II a III. Na rozdíl od obecné ochrany je chráněn i samotný jedinec, a to nejen živý, ale i mrtvý, jeho části nebo výrobky z něj. Základní podmínky ochrany zvláště

¹¹⁷ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 363-364.

¹¹⁸ Ochrana přírody a krajiny je dle § 2 odst. 1 ZOPK vymezena jako péče státu, fyzických a právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny, včetně jejich společenstev, dále jako péče o nerosty, horniny, paleontologické nálezy, geologické celky, ekologické systémy a krajinné celky, ale i péče o vzhled a přístupnost krajiny.

¹¹⁹ JANCÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: zvláštní část*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 223.

¹²⁰ PRCHALOVÁ, Jana. *Právní ochrana zvířat*. Praha: Linde, 2009, s. 178.

¹²¹ MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 414.

¹²² Odborným podkladem pro stanovení ohroženosti druhu jsou také právně nezávazné červené seznamy a knihy. Viz DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 382-383.

chráněných živočichů a rostlin, které se vztahují na všechna jejich vývojová stadia, sídla i biotopy, spočívají na stanovení zákazů jakkoli zasahovat do jejich přirozeného vývoje.

3.1.1. Záchranné stanice

Úpravu záchranných stanic, kterou přinesl zákon č. 312/2008 Sb., nalezneme nejen v ZOPK, ale také v zákoně č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání (dále jen „zákon na ochranu zvířat“). Vedle sebe tak existují dvě formálně oddělené právní úpravy lišící se svým účelem, cílem, ale také vymezením základních pojmů.

Definici záchranné stanice obsahuje § 3 odst. 1 písm. f) ZOPK, jedná se o zařízení poskytující odpovídající péči živočichům dočasně nebo trvale neschopným přežít ve volné přírodě. V případě dočasnosti má být živočichům poskytnuta komplexní péče s cílem jejich navrácení do přírody, naproti tomu živočichům, kteří jsou neschopní přežít ve volné přírodě trvale, se dlouhodobá péče poskytuje, je-li to vhodné a účelné, s ohledem na jejich zdravotní stav. Dalším znakem záchranné stanice je, že svoji působnost vykonává na konkrétně vymezeném území. Cílem této úpravy je efektivně rozdělit území státu mezi jednotlivé stanice, s ohledem na jejich vytíženost, obsazenost, ale i přidělování dotací.¹²³ Další činnost stanic spočívá v informování veřejnosti o důvodech ohrožení a možných způsobech ochrany nebo ve spolupráci při zavádění preventivních opatření, která slouží k předcházení zranění či úhynu živočichů.

Provozovat záchrannou stanici a používat takové označení lze pouze na základě povolení, ve kterém je stanoveno místo, kde se stanice nachází, určena územní působnost a vymezen rozsah péče, kterou lze poskytovat. O udělení povolení, jeho změně nebo zrušení rozhoduje MŽP, které zároveň vede evidenci všech záchranných stanic. V případě, že se někdo ujme živočicha dočasně nebo trvale neschopného přežít ve volné přírodě, je povinen zajistit mu nutné ošetření nebo ho předat záchranné stanici.¹²⁴ Přísnější režim je nastaven pro zvláště chráněné živočichy, které je nutné dle § 52 odst. 2 ZOPK bez zbytečného odkladu přímo předat stanici, která o nich vede evidenci, včetně záznamů o průběhu ošetření, zároveň musí orgánu ochrany přírody předem oznámit termín, místo a způsob jejich vypuštění.

Podrobnější úpravu nalezneme ve **vyhlášce č. 316/2009 Sb.**, o držení živočichů dočasně nebo trvale neschopných přežít ve volné přírodě a o péči o tyto živočichy v záchranných stanicích.

¹²³ STEJSKAL, Vojtěch a LESKOVJAN, Martin, ed. *Člověk a zvíře - v zajetí či v péči?: Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 94-95.

¹²⁴ Viz § 5 odst. 11-13 ZOPK.

Handicapovaným živočichem je dle § 1 takový živočich, který není schopen dočasně nebo trvale přežít ve volné přírodě z důvodu nemoci, zranění nebo jiných vymezených okolností. Následně vyhláška v § 3 až § 5 stanovuje povinnosti, které musí záchranné stanice při držení a péči o handicapované živočichy a při jejich následném vypouštění do volné přírody dodržovat. Stanice musí zajistit odpovídající krmení, zamezit nadměrnému kontaktu s člověkem, přirozenými predátory a domestikovanými živočichy, respektovat sociální strukturu a postavení jedinců v rámci daného druhu anebo upravit prostředí, ve kterém živočich dočasně žije tak, aby odpovídalo tomu skutečnému. Před vypuštěním do volné přírody musí být živočich řádně připraven, musí být v dobrém zdravotním stavu, bez následků úrazu nebo nemoci a se zachovanými přirozenými vzorci chování. Vypouštění se provádí přednostně v místě nálezu a ve vhodném ročním období s ohledem na aktivitu druhu, zároveň nesmí dojít k ohrožení volně žijící populace.

O záchranných stanicích nelze primárně hovořit jako o zařízeních určených k ochraně živočichů *ex situ*, jelikož slouží k záchraně konkrétních handicapovaných jedinců. I přesto ale stanice plní důležitou roli v oblasti vzdělávání veřejnosti, osvětě a výchově v rámci druhové ochrany přírody.¹²⁵

3.1.2. Záchranné programy

Záchranné programy zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin mají dle § 52 odst. 1 ZOPK za cíl vytvořit takové podmínky, které by umožnily snížit stupeň ohrožení daných populací a vedly k jejich ochraně a posílení. Jedná se o záchranné chovy¹²⁶, introdukce nebo reintrodukce¹²⁷, záchranné přenosy a jiné metody, které spočívají v návrhu a realizaci zvláštního režimu řízeného vývoje. Zákon tak zavedl specifický koncepční nástroj, jehož smyslem je zajistit ochranu zvláště chráněných druhů skrze vytyčování konkrétních cílů, opatření a postupů, jejichž výsledkem má být omezení vlivů ohrožení na minimum spolu se zvýšením biologické rozmanitosti.¹²⁸ Záchranné programy jako komplex aktivních opatření kombinují prvky ochrany *ex situ*, jako jsou záchranné chovy či pěstování v kultuře, a následné vypouštění, respektive

¹²⁵ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 466.

¹²⁶ Dle § 16 odst. 2 vyhlášky č. 395/1992 Sb. se záchranným chovem rozumí „Držení většího počtu jedinců zvláště chráněných živočichů za účelem jejich rozmnožování. Záchranný chov lze povolit jen v souladu se záchranným programem (§ 52 zákona) vypracovaným pro příslušný druh.“

¹²⁷ Jedná se o navrácení druhů do volné přírody, v případě introdukce na místo mimo historické rozšíření druhu, a naopak v rámci reintrodukce na místo jeho původního výskytu. Viz PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001, s. 156.

¹²⁸ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 464.

vysazování do volné přírody, spolu s ochranou *in situ*, jejímž základem je zejména ochrana biotopů, obnova přirozeného prostředí a odstraňování rizik v oblastech potencionálního výskytu druhu.¹²⁹ Jedná se o dočasné projekty, které se za pomoci různých opatření snaží docílit zvýšení populace vybraného druhu a předejít jeho vyhynutí. Dosažením stanovených cílů, případně neúspěchem nebo nefunkčností jsou programy ukončeny.¹³⁰

Záchranné programy jsou také součástí nově přijaté **Koncepce aktivních nástrojů druhové ochrany v České republice 2023–2032**, která navazuje, respektive nahrazuje Koncepci záchranných programů a programů péče zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin v ČR přijatou v roce 2014, konkrétně její druhé aktualizované vydání z roku 2022. Pro zajištění komplexnosti přijatých záchranných programů navrhuje koncepce ve své šesté příloze jejich osnovu. Základní struktura každého programu spočívá v uvedení výchozích informací důležitých pro jeho realizaci jako například taxonomie druhu a jeho rozšíření, příčiny ohrožení, statut ochrany nebo dosavadní opatření. Následuje stanovení cílů, dlouhodobého a střednědobého, poté plán opatření v oblasti péče o biotop, péče o druh, monitoringu, výzkumu, výchovy a osvěty, a na závěr plán realizace, který spočívá v souhrnném výčtu všech opatření. Vedle záchranných programů se koncepce věnuje i dalším aktivním nástrojům druhové ochrany, jako jsou regionální akční plány a programy péče, ale také dva významné seznamy druhů, a to druhů vyžadujících zvláštní zřetel a druhů zařazených do nadnárodních managementových plánů či záchranných programů.¹³¹

V současnosti je v ČR platných celkem třináct záchranných programů, z toho 7¹³² pro rostliny a 6¹³³ pro živočichy. Vedle toho jsou pro živočichy přijímány i tzv. **programy péče**, v současné době přijaty pro vydru říční, bobra evropského a vlka obecného, které na rozdíl od záchranných programů nemají oporu v zákoně, ale jsou zpracovávány jako resortní koncepční či metodické dokumenty. Programy péče jsou určeny pro druhy, kterým nehrozí vyhynutí bezprostředně, jedná se ale o druhy zvláště chráněné, které se často dostávají do konfliktu s lidskými, zejména hospodářskými, zájmy. Jedná se o nástroj, který je připravován i organizačně zajišťován obdobným způsobem jako záchranné programy, liší se ale v typu navrhovaných

¹²⁹ Záchranné programy. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 23.01.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/zachranne_programy

¹³⁰ O záchranných programech. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. ©2023 [cit. 23.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/o-zachrannych-programech/>

¹³¹ MŽP ČR a AOPK ČR. *Koncepce aktivních nástrojů druhové ochrany v České republice 2023–2032* [online]. 2023 [cit. 14.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/o-zachrannych-programech/koncepce-zp-a-pp/>

¹³² Hořeček mnohotvarý český, hořeček nahořklý a hořeček drsný Sturmův, hvozdík písečný český, koniklec otevřený, matizna bahenní, rdest dlouholistý a zvonovec lililistý.

¹³³ Hnědásek osikový, perlorodka říční, sysel obecný, sýček obecný, užovka stromová a kravec dubový.

opatření. Ta jsou spojena zejména s osvětou a výchovou společnosti, monitoringem a jinými administrativními činnostmi, naopak opatření spočívající v aktivní péči a manipulaci s jedinci se uplatní jen výjimečně.¹³⁴

Záchranný program sysla obecného v ČR

Sysel obecný nebyl vždy ohroženým druhem, naopak v 50. letech 20. století se hojně vyskytoval v přírodě, obýval travnaté meze, louky a pastviny, a stal se jedním z největších zemědělských škůdců. Ve druhé polovině 20. století ale začal jeho počet klesat, přičemž jeho úbytek zaznamenala celá Evropa, dnes se nachází pouze v její střední a jihovýchodní části. Z tohoto důvodu byl u nás sysel obecný vyhláškou č. 395/1992 Sb. zařazen mezi kriticky ohrožené živočichy. Příčinou úbytku byla zejména přeměna krajiny a změna způsobu hospodaření, kdy v důsledku scelování polí, rozorání mezí a zvětšování vzdáleností v krajině docházelo k postupnému zániku vhodného biotopu, narušení migrace a utvoření zcela izolovaných populací. Dalším problémem je prostředí, které sysel obývá a které je pro jeho přežití klíčové. Jelikož se jedná o živočicha pocházejícího ze stepních oblastí, vyžaduje trvale krátký porost, k jehož udržení je zapotřebí pravidelné kosení nebo intenzivní pastva hospodářských zvířat.¹³⁵

Ohroženost sysla, málo početné kolonie a izolovanost lokalit jeho výskytu byla motivací pro *Záchranný program sysla obecného v ČR*, který byl připraven AOPK ČR a roku 2008 přijat MŽP s cílem zachování sysla jako volně žijícího druhu na našem území. V letech 2008 až 2019 (první období realizace) se podařilo více než zdvojnásobit početnost sysla obecného v přírodě i plochy, kterou obývá. Bylo to díky zajištění potřebného managementu a pravidelného monitoringu, založení čtyř odchovů, posílení malých populací nebo aktivit v oblasti vědy a osvěty. Následně byl program pro léta 2020 až 2030, na základě pozitivního vyhodnocení prvního období, aktualizován. Záměr programu, zachovat sysla na našem území, zůstává stále stejný, stejně jako je tomu v případě dlouhodobého cíle, jenž spočívá v udržitelnosti stavu druhu. Nově byl ale

¹³⁴ MŽP ČR a AOPK ČR. *Koncepce aktivních nástrojů druhové ochrany v České republice 2023–2032* [online]. 2023, s. 18, 34 [cit. 14.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/o-zachrannych-programech/koncepce-zp-a-pp/>

¹³⁵ MATĚJŮ, Jan a MATOUŠOVÁ, Jitka. *Záchranný program sysla obecného (Spermophilus citellus) v České republice* [online]. 2020, s. 5, 34-39 [cit. 24.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/sysel-obecnny/zachranny-program-zp/>

konstruovaný střednědobý cíl pro období 10 let, který je vystavěn na dosažení odhadované minimální početnosti jedinců.¹³⁶

Návrat sýslů obecných, založený na jejich vypouštění do volné přírody s cílem posílit málo četné populace, se zatím v dlouhodobém měřítku zdá být úspěšný. Na odchovu sýslů se podílí například zoologické zahrady v Praze, Brně a Hluboké nad Vltavou, ale také zahrady ze zahraničí, dále záchranná stanice Vlašim nebo Muzeum Karlovy Vary. Poprvé byli sýslí do volné přírody vypuštěni v roce 2016 na golfovém hřišti v Karlových Varech, kde se podařilo zachránit jejich kolonii. Později došlo k jejich návratu na letišti v Hodkovicích nad Mohelkou nebo v oblasti CHKO České Středohoří, která leží v blízkosti dalších sýslích kolonií, díky čemuž by měla být zajištěna lepší možnost migrace a tím posílení genové variability. Naposledy byli sýslí vypuštěni v červenci roku 2022 v přírodní památce Sýslí louky u Loděnic v CHKO Český kras, kde je za pomoci stáda ovcí udržován trvale nízký travnatý porost, který zajišťuje lepší komunikaci a přehled o možných predátorech.¹³⁷ Dalším úspěchem je návrat sýsla obecného do NP Podyjí, který potvrdil pravidelný monitoring Muzea Karlovy Vary spolu s AOPK ČR uskutečněný na jaře 2022, a to více než po 50 letech. Sýslí se usídlili na pastvině exmoorských koní, která je pro ně díky nízkému porostu ideální.¹³⁸

3.1.3. Reintrodukce

Reintrodukce neboli repatriace znamená proces navracení druhů či poddruhů živočichů a rostlin do oblastí, kterou obývaly dříve, než zde byly vyhubeny nebo samy vyhynuly. V mnoha případech, zejména u kriticky či silně ohrožených druhů, se jedná o jedinou možnost, jak populaci v dané oblasti obnovit a udržet.¹³⁹ U zvláště chráněných živočichů odchovaných v lidské péči¹⁴⁰ a u uměle vypěstovaných zvláště chráněných rostlin je v případě jejich reintrodukce, tedy vypuštění do volné přírody, respektive vysévání či vysazování mimo kultury a zastavená území obcí,

¹³⁶ MATĚJŮ, Jan a MATOUŠOVÁ, Jitka. *Záchranný program sýsla obecného (*Spermophilus citellus*) v České republice* [online]. 2020, s. 6, 7, 54-63, 68-69 [cit. 24.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/sysel-obecny/zachranny-program-zp/>

¹³⁷ Vypouštění sýslů do volné přírody probíhá úspěšně i letos. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. 27.07.2022 [cit. 24.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/sysel-obecny/novinky/vypousteni-syslu-do-volne-prirody-probiha-uspesne-i-letos/>

¹³⁸ Národní park Podyjí má nového vzácného obyvatele: sýsla obecného. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. 01.06.2022 [cit. 24.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/sysel-obecny/novinky/narodni-park-podyji-ma-noveho-vzacneho-obyvatele-sysla-obecneho/>

¹³⁹ STEJSKAL, Vojtěch a LESKOVJAN, Martin, ed. *Člověk a zvíře - v zajetí či v péči?: Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 86.

¹⁴⁰ Dle § 3 odst. 1 písm. e) ZOPK se jedná o jedince, který se narodil rodičům získaným v souladu se ZOPK a právními předpisy regulující obchod s ohroženými druhy, a zároveň byl odchovaný v kontrolovaném prostředí. Nejsou-li pochybnosti o jeho zákonném původu, je o této skutečnosti vydáno osvědčení, což má za následek, že se na živočicha nevztahují některé zákonem stanovené zákazy. Viz § 54 odst. 4-11 ZOPK.

zapotřebí dle § 54 odst. 3 ZOPK souhlas orgánu ochrany přírody, vázaný na splnění určitých podmínek. Vypuštění, respektive vyšetí či vysazení nesmí představovat riziko, které by mohlo zhoršit stav volně žijící populace, místem vypuštění musí být areál původního výskytu daného druhu a cílem by měla být obnova populace nebo její stabilizace a posílení.

V praxi je reintrodukce součástí záchranných programů a programů péče (viz výše) nebo regionálních akčních plánů. **Regionální akční plány** jsou zpracovávány na základě potřeby a aktuální situace v každém regionu jako koncepční dokumenty schvalované místně příslušnými orgány ochrany přírody, přičemž je stejně jako programy péče v zákoně upraveny nenajdeme.¹⁴¹ Regionální akční plány mají za cíl záchranu ohrožených druhů živočichů a rostlin na regionální úrovni, jejichž výhodou je, že se nemusí jednat o druhy zvláště chráněné, jako je tomu v případě záchranných programů. Často jsou vybírány tzv. deštníkové druhy, které vyžadují specifické životní podmínky a jejichž ochrana zároveň napomáhá chránit i další druhy s obdobným biotopem. Regionální akční plán byl například schválen pro tetřeva hlušce v CHKO Beskydy, okáče skalního v CHKO České středohoří, včelník rakouský v CHKO Český kras nebo mihuli ukrajinskou na Olomoucku.¹⁴²

Regionální akční plán pro tetřeva hlušce v Beskydech

Tetřev hlušec jako typický deštníkový druh, který je dle vyhlášky č. 395/1992 Sb. kriticky ohroženým zvláště chráněným druhem, byl na našem území, stejně jako ve zbytku Evropy, poměrně hojně rozšířen. V důsledku intenzivního lesního hospodaření ale začal jeho počet klesat a dnes tak, s výjimkou Ruska a Skandinávie, přežívá pouze na několika málo místech. V ČR během druhé poloviny 20. století téměř ve všech oblastech vyhynul, přičemž v současné době se životaschopná populace nachází pouze na Šumavě. Tetřev hlušec potřebuje k životu horské lesy, které jsou charakteristické převahou jehličnanů, specifickou prostorovou strukturou porostů a dostatečným výskytem borůvčí. Největší ohrožení způsobuje ztráta vhodného biotopu způsobená moderním lesnictvím, které sebou přináší rizika jako používání pesticidů, využívání těžkých strojů nebo instalace drátěných oplocenek. Dalším problémem je poté predace, snižování genetické variability, zástavba území, dopravní infrastruktura nebo turistika a jiné lidské rušení. K záchraně tetřeva hlušce byl v roce 2017 přijat regionální akční plán, jehož cílem je návrh komplexního

¹⁴¹ MŽP ČR a AOPK ČR. *Koncepce aktivních nástrojů druhové ochrany v České republice 2023–2032* [online]. 2023, s. 17-18 [cit. 14.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/o-zachrannych-programech/koncepce-zp-a-pp/>

¹⁴² Regionální akční plány. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. ©2023 [cit. 28.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/regionalni-akcni-plany/>

opatření, díky kterému by byla vytvořena životaschopná populace tetřeva v oblasti Moravskoslezských Beskyd a okolí, která by do 100 let od počátku realizace čítala 400 až 500 jedinců. Řešením se stal návrh tetřevích oblastí, tedy území, která byla vybraná na základě hodnocení vhodnosti prostředí, v rámci kterých je možné cíleným lesním hospodařením, zamezením negativních vlivů a vytvořením vhodného biotopu tetřeva udržet.¹⁴³

Od roku 2015 funguje pod správou Lesů ČR v beskydské Řepčonce v obci Krásná odchovna tetřevů spolu s aklimatizačními voliéry u hory Travný. V průběhu posledních šesti let bylo díky ní vypuštěno do volné přírody již 73 tetřevů. Odchovna se tetřevům snaží zajistit co nejpřírodnější podmínky, vystavěla tak různé druhy voliér, kde zajišťuje vhodnou skladbu lesních porostů včetně borůvčí, dostatek úkrytů a přirozené potravy. Zároveň je přizpůsobován i biotop v oblastech, kam jsou tetřevi vypouštěni, a to včetně tlumení predátorů nebo úpravy turistických cest. Součástí repatriace je i následný monitoring, ať již za pomoci fotopastí, přímého pozorování nebo nálezových znaků. Podle lesního správce z Frýdku – Místku Tomáše Peky se tetřevům v beskydské přírodě daří, stále jsou ale velmi zranitelní a je proto nutné v jejich navrácení do volné přírody vytrvat a jejich populaci stále posilovat.¹⁴⁴

¹⁴³ TOMÁŠEK, Václav, MYSLIKOVJAN Tomáš a kol. *Regionální akční plán pro tetřeva hlušce (Tetrao urogallus) v Beskydech* [online]. 2017, s. 3-6, 9-16, 20-21, 33, 43-45 [cit. 28.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachraneprogramy.cz/regionalni-akcni-plany/tetrev-hlusec-chko-beskydy/>

¹⁴⁴ Lesy ČR právě vypustily do Beskyd letošní odchované tetřevy. In: *Lesy-cr.cz* [online]. 03.10.2023 [cit. 29.01.2023]. Dostupné z: <https://lesy-cr.cz/tiskova-zprava/lesy-cr-prave-vypustily-do-beskyd-letosni-odchovane-tetrevy/>

3.2. Zoologické zahrady

V této kapitole se budu věnovat instituci, která je nejvíce spojována s ochranou druhů *ex situ*. Zaměřím se na zoologické zahrady a jejich účast a zapojení na ochraně biodiverzity, ale také na zákonnou úpravu, konkrétně na zákon č. 162/2003 Sb., o podmínkách provozování zoologických zahrad (dále jen „zákon o zoologických zahradách“), který transponoval směrnici o zoologických zahradách.

3.2.1. Historie a organizace zoologických zahrad

Zoologické zahrady mají svůj základ již ve starověkých panovnických zvěřincích a šlechtických oborách. První veřejně přístupnou zoologickou zahradou byla zahrada v Paříži, zřízená roku 1793, která byla určena pro vzdělávání občanů i zoologů. Následně se podle jejího vzoru začaly zakládat nové zoologické zahrady po celém světě, přičemž důraz byl zpočátku kladen především na poznávací a výchovně vzdělávací poslání a předvedení co největšího počtu zvířat veřejnosti. Postupem času, zhruba od druhé poloviny 20. století, se ale přístup změnil, v potaz se začaly brát potřeby zvířat, nároky na jejich krmení, velikost chovných prostor, úpravy vhodného biotopu v expozicích a také se celkově zlepšila veterinární péče. Na našem území byla jako první zřízena roku 1904, původně chybně uváděn rok 1919, zoologická zahrada v Liberci, zatímco Zoologická zahrada hl. m. Prahy (dále jen „Zoo Praha“) byla po mnoha neúspěšných pokusech v polovině 19. století založena až později, roku 1931.¹⁴⁵ Největší rozvoj u nás nastal po roce 1989, kdy docházelo k postupné modernizaci zoologických zahrad, zvětšování expozic a stavbě nových pavilónů, zvyšování kapacit, zlepšování chovu a rozšiřování počtu zvířat. Zároveň byla roku 1990 založena Unie českých a slovenských zoologických zahrad (dále jen „UCSZOO“) a zahrady se také začaly aktivně zapojovat na mezinárodní úrovni^{146, 147}.

Aby bylo možné co nejlépe naplňovat poslání a účel zoologických zahrad, existují různé organizace, které zahrady sdružují a usnadňují tak jejich vzájemnou spolupráci a koordinaci společných postupů. **WAZA** je globální organizací sjednocující regionální i národní asociace, zoologické zahrady a akvária, která se věnuje ochraně zvířat a jejich stanovišť po celém světě, dále

¹⁴⁵ MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 69-71.

¹⁴⁶ Zoologické zahrady se staly členy organizací jako je Světová asociace zoologických zahrad a akvárií (dále jen „WAZA“), Evropská asociace zoologických zahrad a akvárií (dále jen „EAZA“) a Euroasijská regionální asociace zoologických zahrad a akvárií (EARAZA). Viz JIROUŠEK, Vladislav T. *Zoologické zahrady České republiky a jejich přínos k ochraně biologické rozmanitosti*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, s. 11-13.

¹⁴⁷ JIROUŠEK, Vladislav T. *Zoologické zahrady České republiky a jejich přínos k ochraně biologické rozmanitosti*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, s. 11-13.

podporuje výzkum, vzdělání a snaží se o zajištění kvalitních podmínek pro chov zvířat.¹⁴⁸ **EAZA**, která byla založena roku 1992, sdružuje zoologické zahrady a akvária Evropy a východní Asie. Jejím cílem je usnadnit spolupráci mezi členy, prohloubit vzdělání, výzkum a ochranu přírody s důrazem na udržení nejvyšších standardů péče o zvířata. Svojí vizí „*zachraňme druhy společně s vámi*“ cílí i na zapojení široké veřejnosti a soustředí se tak na celkovou společenskou osvětu.¹⁴⁹ Za zmínku stojí Evropský záchovný program (dále jen „**EEP**“) jako společný projekt evropských zahrad zajišťovaný EAZA, který se zaměřuje na řízený vývoj populací vybraných druhů a spolupráci při jejich ochraně. Každý program zřízený pro chov jednoho druhu je veden komisí odborníků, v jejímž čele stojí koordinátor, jehož úkol spočívá ve shromažďování potřebných údajů, například věk, pohlaví, původ nebo genetické vlastnosti chovaných jedinců, pro plánování strategií chovu.¹⁵⁰ Důležitým přínosem obou organizací je vedení mezinárodních, respektive evropských **plemenných knih**, které obsahují údaje o původu všech jedinců daného druhu, čímž napomáhají k sestavování chovných skupin a zabraňují nevhodnému křížení mezi příbuznými jedinci.¹⁵¹ Na národní úrovni existuje organizace **UCSZOO**, která má za cíl koordinaci práce českých a slovenských zoologických zahrad, podporu rozvoje a vzájemné spolupráce, zajištění mezinárodních kontaktů a sdílení zkušeností. Podílí se na přípravě podkladů a stanovisek v rámci legislativních opatření státu, strategií a programů péče o životní prostředí, dále podporuje chovatelské programy, výchovu a vzdělávání veřejnosti, dbá na vzájemnou informovanost, vědecké poznání a výzkum. Sama je členem výše uvedených organizací, včetně IUCN.¹⁵²

3.2.2. Smysl a účel zoologických zahrad

Úloha zoologických zahrad spočívá v jejich snaze zastavit nebo alespoň zpomalit proces vymírání druhů, a to za pomoci záchranných, záchovných a reintrodukčních programů na národní, regionální i mezinárodní úrovni. Modelovým příkladem je chov menších populací ohrožených druhů za pomoci řízeného vývoje s důrazem na udržení reprodukce jedinců a jejich následné navrácení do přírody. Stále více se zahrady snaží propojit ochranu druhů *ex situ*, tedy chovu

¹⁴⁸ World Association of Zoos and Aquariums. In: *Waza.org* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.waza.org/>

¹⁴⁹ European Association of Zoos and Aquaria. In: *Eaza.net* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.eaza.net/>

¹⁵⁰ EEP – Evropský záchovný program. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit/zakladni-informace/5783-EEP-evropsky-zachovny-program>

¹⁵¹ Plemenné knihy. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit/zakladni-informace/5784-plemne-knihy>

¹⁵² JIROUŠEK, Vladislav T. *Zoologické zahrady České republiky a jejich přínos k ochraně biologické rozmanitosti*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, s. 16-23.

v lidské péči, s ochranou *in situ* spočívající v udržení vypuštěných jedinců ve volné přírodě a vytvoření či obnovení životaschopné a stabilní populace spolu s ochranou prostředí, ve kterém žijí.¹⁵³ Zároveň se soustředí na chráněné oblasti i tak, že do nich vysílají své zoology, kteří navazují spolupráci s místními odborníky, dále finančně přispívají na vybavení rezervací, infrastrukturu nebo se zapojují do transportu zvířat.¹⁵⁴ Vedle záchranné činnosti ale nesmíme zapomínat na důležitost osvěty a propagace spolu s výchovou a vzděláváním veřejnosti k zájmu o ochranu přírody a zvířat, ať již za pomoci informačních systémů přímo v areálu zahrady nebo zájmových kroužků, výstav, přednášek, ale i kampaní¹⁵⁵ na vnitrostátní a mezinárodní úrovni.¹⁵⁶ Shrňeme-li výše uvedené, měly by moderní zoologické zahrady plnit 4 základní funkce, konkrétně záchrannou (ochrana ohrožených druhů zvířat), vzdělávací (vzdělávání a výchova návštěvníků i široké veřejnosti), vědeckou (vědecká a výzkumná činnost) a zároveň by měly poskytovat relaxaci a rekreaci.¹⁵⁷

Záchrana druhů jako současné hlavní poslání zoologické zahrady ale čelí mnohým kritikám. Je důležité si uvědomit zvláštní postavení tohoto zařízení, jedná se o biologickou instituci, která má ale značný dopad do kulturní a společenské oblasti, přičemž i ji samotnou značně ovlivňuje veřejnost, její názory a zájem o zvířata. Zahrady mají omezené prostorové i provozní kapacity, zároveň jsou s ohledem na své hospodářské výsledky silně ekonomicky závislé na návštěvnosti a vstupném, příspěvcích a dotacích, což úzce souvisí s nutností cíleného výběru druhů, které budou vystavovat. Soustředí se tak na více atraktivní (charismatické) a žádané druhy, na úkor méně zajímavých, ale často více ohrožených. Nejčastěji jsou tak chováni savci a ptáci, postupně roste počet plazů, obojživelníků a ryb, ale bezobratlí jako nejpočetnější a nejohroženější skupina je chována již pouze okrajově. Dalším problémem jsou neustále rostoucí náklady a zpříšňující se požadavky na chov a veterinární péči, také místa v zahradách ubývá, na druhé straně se ale stále zvyšuje počet živočichů ohrožených vyhynutím, začínají si tak paradoxně konkurovat. Výběr druhů pro záchranné programy, ale i pro samotný chov, je tedy čím dál více závislý na

¹⁵³ JIROUŠEK, Vladislav T. *Zoologické zahrady České republiky a jejich přínos k ochraně biologické rozmanitosti*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, s. 14-15.

¹⁵⁴ KŮS, Evžen. Zoologické zahrady a krize světové biodiverzity. *Živa*. 2019, č. 5, s. 134.

¹⁵⁵ Příkladem mohou být kampaně pod záštitou EAZA, které se věnují ochraně ohrožených druhů zvířat a jejich stanovištím a snaze zvýšit povědomí a financování ochrany biodiverzity. Kampaně byly v minulosti věnovány například lidoopům, nosorožcům, zpěvným asijským ptákům, tygrům nebo žábám, ale také problematice rybolovu nebo deštných pralesů. Viz EAZA campaigns. In: *Eaza.net* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.eaza.net/conservation/campaigns/>

¹⁵⁶ JIROUŠEK, Vladislav T. *Zoologické zahrady České republiky a jejich přínos k ochraně biologické rozmanitosti*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, s. 4. Ve spojení s FOKT, Michael. *Zoologické zahrady České republiky a okolních zemí*. Praha: Academia, 2008, s. 7-9.

¹⁵⁷ KŮS, Evžen. Zoologické zahrady na scestí nebo na rozcestí? *Živa*. 2011, č. 1, s. 49.

rozhodnutí člověka, který se ale často nerozhoduje podle ohroženosti, ale dle atraktivity, menší náročnosti a finanční výhodnosti. Dále je poukazováno na skutečnost, že záchranné chovy *ex situ* představují jakýsi evoluční experiment, který spočívá v umělém výběru a chovu řízeného člověkem. Vznikají tak malé populace s ochuzenou genetickou variabilitou, u kterých navíc může postupně docházet ke změně fyziologických a somatických parametrů, nadměrné domestikaci nebo ztrátě schopnosti lovit, návrat takovýchto jedinců do volné přírody je poté značně obtížný a jejich úspěšná reintrodukce nejistá. Zároveň již od 70. let 20. století sílí kritika samotné podstaty zoologické zahrady, která tvrdí, že se jedná o pozůstatek již překonaného vnímání zvířat a jejich role ve společnosti. Zahrada je tak prý pouze instituce, která zneužívá zvířata, která chová nebo spíše vězní za účelem zábavy návštěvníků a zisku, nehledě na dojem, že to dělá pro vzdělávání a výchovu veřejnosti.¹⁵⁸

Zoologické zahrady se dle mnohých názorů nevhodně pasovaly do role pomyslné „Noemovi archy“, postupem času tak vznikl dojem, že je-li nějaký druh ohrožen, zahrady ho zachrání, primárně by se ale mělo jednat o odpovědnost samotných států, EU a mezinárodních společenství. Stále platí, že o osudu a stavu biodiverzity se bude rozhodovat mimo zoologické zahrady, jejich pomoc ale bude důležitá, což je dle mého názoru stále více patrné.¹⁵⁹

Jaká je tedy role zoologických zahrad při záchraně světové biodiverzity? Úmluva o biologické rozmanitosti, obdobně jako ostatní právní předpisy, upřednostňuje ochranu *in situ* před ochranou *ex situ*. Biodiverzita by se tak měla chránit primárně v místě původu a člověk by měl zasahovat, až když je to nezbytné. Tuto představu je ale stále obtížnější naplňovat. Je pravda, že cena za udržení druhů v zoologických zahradách je několikanásobně vyšší než ve volné přírodě, náklady na chov jsou mnohonásobně vyšší než u jiných záchranných aktivit, zároveň se zahrady soustředí vždy na chov konkrétního druhu, naopak ve volné přírodě lze chránit více druhů a celých společenstev spolu s ekosystémy najednou.¹⁶⁰ Na druhé straně ochrana *in situ* není v mnoha případech možná, jelikož zvířata z volné přírody mizí, ať již v důsledku nelegálního lovu a odchyту nebo v souvislosti s expanzí obyvatelstva, likvidací přírody a degradací přirozeného prostředí.

¹⁵⁸ KŮS, Evžen. Zoologické zahrady a krize světové biodiverzity. *Živa*. 2019, č. 5, s. 132-134. Ve spojení s MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 72-74.

¹⁵⁹ KŮS, Evžen. *Ex situ, nebo in situ? Dilema zoologických zahrad 21. století. Ochrana přírody*. 2011, 66(6), s. 26-27. Ve spojení s KŮS, Evžen. Zoologické zahrady na scestí nebo na rozcestí? *Živa*. 2011, č. 1, s. 49.

¹⁶⁰ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Úvod do biologie ochrany přírody*. Praha: Portál, 2011, s. 257.

Zoo Praha a ochrana *ex situ*

Ochrana *ex situ* v zoologických zahradách nespočívá pouze v chovu ohrožených druhů živočichů v lidské péči, lze do ní zahrnout i nejrůznější záchranné a reintrodukční programy a projekty na vnitrostátní i mezinárodní úrovni, které propojují *ex situ* s *in situ* ochranou, ale také cílí na zapojení veřejnosti a celkovou osvětu ochrany biodiverzity. Zapojení zoologických zahrad do těchto aktivit, a tedy i celkový přínos a účel těchto zařízení, bych ukázala na příkladu Zoo Praha.

Důležitým projektem Zoo Praha je projekt **Pomáháme jim přežít**, v rámci kterého jsou vybrané druhy zvířat chráněny jak v lidské péči, tak i v místech přirozeného výskytu. Jedním z nejvýraznějších projektů je Návrat divokých koní, který započal roku 2011 a zaměřuje se na poslední žijící druh divokého koně, koně Převalského. Projekt spočívá v organizaci transportů koní do Mongolska, jejich původního místa výskytu, spolu s materiální a finanční podporou chráněných oblastí, které obývá nejen kůň Převalského, ale také kriticky ohrožené druhy jako velbloud divoký nebo sajga mongolská. Dále lze uvést spolupráci Zoo Praha s ochránářskou organizací v Bulharsku Green Balkans, která spočívá v záchraně supa mrchožravého a jeho reintrodukci zpět do volné přírody, zejména do oblasti východních Rodop. Sama Zoo Praha patří k jednomu z nejúspěšnějších chovatelů, zároveň podporuje místní organizace finančně i materiálně a snaží se o zajištění vhodných podmínek přímo na místě, například účastí na výstavbě chovných voliér nebo krmných stanic v balkánské přírodě. Z čistě *in situ* projektů, který ale ovlivňuje i chov v lidské péči, lze zmínit projekt Toulavý autobus, který se od roku 2013 zaměřuje na ochranu goril nížinných a dalších ohrožených druhů ve střední Africe, zejména v Kamerunu. Cílem je převážně environmentální vzdělávání mladší generace a šíření povědomí o ochraně přírody a goril spolu s udržitelným využíváním tropického deštného lesa. Podpora se soustředí především na oblast kamerunské Biosférické rezervace Dja, přičemž v roce 2022 byl v Zoo Praha otevřen dosud největší pavilon v historii zoo, který nese název právě této rezervace, a který se stal domovem pro gorily nížinné a další živočichy střední Afriky. Další projekt se zaměřuje na podporu ochrany a výzkumu kriticky ohrožených gaviálů indických v jejich přirozeném prostředí na řece Čambal, podle které dostal jméno i pražský pavilon, kde jsou gaviálové od roku 2008 chováni. V rámci projektů na území ČR a evropských zemí se Zoo Praha zapojila do reintrodukce sovy pálené ve středních Čechách, puštíka bělavého na Šumavě a v alpských oblastech nebo orlosupa bradatého

v Alpách, dále se účastní monitoringu a péče o užovku podplamatou, užovku hladkou a ještěrku zelenou v Trojské kotlině.¹⁶¹

Důležitým přínosem Zoo Praha je také vedení **plemenných knih**, přičemž na mezinárodní úrovni byla zahrada pověřena vedením plemenné knihy koně Převalského¹⁶² nebo leguána kubánského, na evropské úrovni se jedná o knihy želvy černavé, ocelota stromového nebo například krysy obláčkové.¹⁶³ Zoo Praha je také zapojena do **EEP**, přičemž řídí chov již zmíněného supa mrchožravého, dále hroznýšovce kubánského nebo bažanta Edwardsova.¹⁶⁴

3.2.3. Zákon o zoologických zahradách

Předmětem úpravy zákona o zoologických zahradách, který nabyl účinnosti dne 1. července 2003, je dle ustanovení § 1 stanovení podmínek a postupu pro vydání licence potřebné k provozu zoologické zahrady, úprava kontroly dodržování zákonných povinností, ukládání sankcí a poskytování dotací.

Zoologickou zahradou se dle § 2 odst. 1 písm. a) rozumí „*trvalé zařízení, v němž jsou chováni a po dobu nejméně 7 dnů v kalendářním roce vystavováni pro veřejnost volně žijící živočichové, popřípadě též zvířata domácí*“. Za trvalé zařízení je dle zákona považováno i akvárium, sloužící k chovu ryb a dalších vodních živočichů, nebo terárium, v němž se chovají plazi, obojživelníci a další živočichové kromě savců, ptáků a vodních živočichů. Naopak zoologickou zahradou nejsou cirkusy a podobná zařízení věnující se drezúře zvířat, obchody se zvířaty, ale také záchranné stanice, záchranná centra nebo zařízení pro chov zvěře a farmové chovy, které slouží zvláštním účelům dle jiných právních předpisů. To stejné platí i pro zařízení, která chovají a bezplatně vystavují méně než 20 druhů volně žijících savců a ptáků za účelem výchovy nebo poučení veřejnosti. Posláním zoologické zahrady je dle § 2 odst. 1 písm. b) v souladu se směrnicí o zoologických zahradách přispět k zachování biologické rozmanitosti volně

¹⁶¹ Pomáháme jim přežít. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit>

¹⁶² Zoo Praha byla pověřena vedením mezinárodní plemenné knihy koně Převalského roku 1959, zasloužil se o to převážně její tehdejší ředitel Zdeněk Veselovský. Způsob jejího vedení byl následně doporučen IUCN jako vzorový způsob evidence pro chovy ohrožených druhů. Viz KÚS, Evžen. Zoolog v zoologické zahradě. Ohlédnutí za prací Zdeňka Veselovského. *Živa*. 2007, č. 1, s. 36.

¹⁶³ Plemenné knihy. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit/zakladni-informace/5784-plemenne-knihy>

¹⁶⁴ EEP – Evropský záchovný program. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit/zakladni-informace/5783-EEP-evropsky-zachovny-program>

žijících živočichů prostřednictvím jejich chovu v lidské péči, a to s ohledem na záchranu ohrožených druhů spolu s důrazem na výchovu společnosti k ochraně přírody.

K provozování zoologické zahrady je nutná licence, kterou uděluje na základě žádosti fyzické nebo právnické osoby MŽP, které ji může v případě porušení zákonných povinností i zrušit. Udělení licence předchází řízení, na jehož počátku si MŽP vyžádá písemné vyjádření České inspekce životního prostředí (dále jen „ČIŽP“), místně příslušné veterinární správy a Ústřední komise pro ochranu zvířat¹⁶⁵. Poté následuje vlastní šetření na místě, v rámci kterého se MŽP, spolu se svým poradním orgánem Komisí pro zoologické zahrady, zaměřuje na to, jak bude poskytována veterinární péče nebo jak budou živočichové ustájeni s ohledem na jejich zdraví a potřeby. Dále zkoumají úroveň a počet personálu, zapojení žadatele do aktivit na národní a mezinárodní úrovni nebo zajištění výchovy a vzdělávání návštěvníků. Na základě místního šetření Komise pro zoologické zahrady zpracuje zprávu o jeho výsledku spolu s doporučením vydání nebo nevydání licence, o čemž následně rozhodne samo MŽP. Předpokladem pro udělení licence je splnění zákonem stanovených podmínek, případně skutečnost, že je některou z nich žadatel schopen splnit do 2 let.¹⁶⁶ Podmínky lze rozdělit do tří skupin, a to oblasti chovu a péče o živočichy¹⁶⁷, druhové ochrany, výzkumu, výchovy a organizace¹⁶⁸ a bezúhonnosti žadatele.¹⁶⁹ Licence, která se vydává na dobu neurčitou, je pro provozovatele předpokladem pro užívání názvu „zoologická zahrada“ nebo „zoo“. Pokud je licence zrušena anebo zanikne uplynutím platnosti, smrtí, zánikem, popřípadě ukončením provozu, je povinností provozovatele zajistit řádnou péči a nakládání se všemi chovanými živočichy. V případě provozování zoologické zahrady bez licence vydá ČIŽP rozhodnutí o jejím uzavření pro veřejnost.¹⁷⁰

Zákon poté upravuje problematiku výkonu státní správy, oblast kontroly, možnosti finanční podpory a přestupky fyzických a právnických osob. Ústředním správním úřadem pro oblast provozování zoologických zahrad je MŽP, které zřizuje jako svůj poradní orgán Komisi pro

¹⁶⁵ Ústřední komise pro ochranu zvířat byla zřízena k plnění úkolů dle § 20 odst. 1 zákona na ochranu zvířat jako poradní orgán ministerstva zemědělství. Viz Ústřední komise pro ochranu zvířat. In: *Eagri.cz* [online]. ©2009-2023 [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/system-ochrany-zvirat-v-cr/ustredni-komise-pro-ochranu-zvirat/>

¹⁶⁶ Viz § 3-8 zákona o zoologických zahradách.

¹⁶⁷ Konkrétně se jedná o chov živočichů ve vhodných podmínkách, které zajišťují jejich zdraví a pohodu, včetně biologických a ochranářských požadavků druhu, povinnost předcházet únikům živočichů, šíření parazitů nebo jiných původců nákaz a vedení průběžných záznamů. Viz § 6 odst. 2 písm. a) bod 1-3 zákona o zoologických zahradách.

¹⁶⁸ Podmínkami jsou například účast na výzkumu, školení v ochranářských dovednostech, chov ohrožených druhů v lidské péči nebo v přírodním prostředí, odborně zajištěné reintrodukce, výchova veřejnosti k ochraně přírody nebo způsobilý a početný personál. Viz § 6 odst. 2 písm. a) bod 4-6 zákona o zoologických zahradách.

¹⁶⁹ STEJSKAL, Vojtěch. Zoologické zahrady mají vlastní zákon. *České právo životního prostředí*. 2003, č. 8, s. 15.

¹⁷⁰ Viz § 3, § 7, § 9-10, § 15 zákona o zoologických zahradách.

zoologické zahrady¹⁷¹. MŽP rozhoduje o vydávání a rušení licencí nebo o poskytování dotací provozovatelům, vede evidenci zoologických zahrad a spolu s Komisí pro zoologické zahrady provádí nejméně jednou za dva roky pravidelnou kontrolu s cílem ověřit, zda zahrady dodržují podmínky stanovené pro získání licence. Vedle toho kontrolu zajišťují místně příslušné veterinární správy a hlavně ČIŽP, která dohlíží na dodržování ustanovení zákona o zoologických zahradách a jiných právních předpisů a ukládá pokuty či další vhodná opatření. Finanční podpora může být provozovatelům poskytnuta prostřednictvím dotací ze státního rozpočtu nebo rozpočtu územních samosprávných celků zejména na chov a vedení plemenných knih druhů volně žijících živočichů chráněných dle zvláštních právních předpisů, dále na podporu účasti v mezinárodních programech, projekty vědy, výzkumu nebo v oblasti výchovy, na výstavbu, rekonstrukci a vybavení zahrady nebo vzdělávání jejích pracovníků.¹⁷² Podmínky a podrobnosti upravuje nařízení vlády č. 17/2004 Sb., o pravidlech pro poskytování dotací provozovatelům zoologických zahrad, které ve své příloze vymezuje předmět projektů a činností, pro které lze dotace získat.

Vedle zákona o zoologických zahradách musí provozovatelé dodržovat i další právní předpisy, které se provozování zahrady a chovu zvířat dotýkají. Jedná se o předpisy upravující problematiku ochrany přírody a zvířat, konkrétně ochranu proti týrání, veterinární péči nebo regulaci obchodu s ohroženými druhy. Ustanovení vztahující se k zoologickým zahradám nalezneme i ve vyhlášce č. 395/1992 Sb., konkrétně v ustanovení § 16 odst. 3, dle kterého je chov živočichů v zahradách chovem zvláštního určení. Dále ustanovení rozvíjí poslání zahrad, kterým je chov ohrožených druhů chráněných mezinárodními úmluvami nebo plnění vědecké, výzkumné, výchovné a estetické funkce. Posláním zahrad je současně i zajišťování záchranných chovů zvláště chráněných druhů živočichů, ke kterým je nutné získat povolení, a které představují důležitou činnost zahrad propojující *ex situ* s *in situ* ochranou.

Nedostatky zákona o zoologických zahradách

V současné době je v ČR evidováno 27 zoologických zahrad s platnou licencí. Dle sdělení MŽP z března roku 2023 nebyla licence k provozování zoologické zahrady od účinnosti zákona udělena pouze třem žadatelům. Žádosti byly zamítnuty mezi lety 2018 až 2023, přičemž důvodem byla skutečnost, že žadatelé nesplňovali podmínky dle § 6 odst. 2 písm. a) zákona o zoologických

¹⁷¹ Členy Komise pro zoologické zahrady jmenuje a odvolává ministr životního prostředí na návrh Státní veterinární správy, ČIŽP, Ústřední komise pro ochranu zvířat a profesních sdružení provozovatelů zoologických zahrad, která jsou členy evropské nebo světové asociace sdružující zoologické zahrady a akvária. Viz § 11 odst. 3-4 zákona o zoologických zahradách.

¹⁷² Viz § 11-14, § 16-18 zákona o zoologických zahradách.

zahradách. Většinou se mělo jednat o kombinaci neplnění stanovených podmínek, jejichž nesplnění bylo uvedeno ve vyjádření dotčených orgánů státní správy a v doporučení Komise pro zoologické zahrady. Co se týká odebrání licence z moci úřední, stalo se tak od účinnosti zákona ke dni 6. dubna 2023 pouze jednou. Důvodem odebrání bylo, že provozovatel neumožnil pravidelnou kontrolu MŽP, zařízení tak bylo uzavřeno a činnost ukončena.¹⁷³

Na základě výše uvedeného je otázkou, jak přísně je systém licencování v ČR nastaven a jaké další nedostatky jsou s ním spojovány. Dle mého názoru problematika zákona o zoologických zahradách spočívá v jeho přílišné obecnosti a v tom, že by v mnoha případech mohl nastavit přísnější podmínky, zejména v oblasti udělování licencí a následné kontrole. Zároveň by bylo vhodné více cílit na zapojení zahrad do *ex situ* a *in situ* programů a naplňovat tak jejich poslání stanovené v § 2 odst. 1 písm. b) zákona o zoologických zahradách.

Nejproblematictější se mi zdá ustanovení **§ 6 odst. 2 písm. a)** upravující základní podmínky pro získání licence. Podmínky uvedené v **bodě 4** jsou pro ochranu druhů *ex situ* i *in situ* klíčové, jsou ale nastaveny velice obecně, umožňují extenzivní výklad a nabízí alternativní možnosti. Žadatel o licenci musí v první řadě splnit jednu ze tří podmínek, konkrétně se účastnit výzkumu přínosného z hlediska ochrany druhů nebo školení v ochranářských dovednostech nebo výměny informací, zároveň se musí účastnit chovu ohrožených či vzácných druhů živočichů v lidské péči (*ex situ*) nebo v jejich přirozeném prostředí (*in situ*) nebo se podílet na odborně zajištěné reintrodukci. Je pravda, že uvedené povinnosti jsou doslovně převzaté ze směrnice o zoologických zahradách, ta ale v čl. 3 bodu 1 nabízí státům výběr mezi *a/nebo*, přičemž splnění povinností kumulativně by bylo dle mého názoru přínosnější. Vedle toho by měl zákon dát v rámci stanovení podmínek pro získání licence větší důraz na povinnost účasti na záchranných chovech, programech a reintrodukcích, a docílit tak většího zapojení zahrad do *ex situ* a *in situ* aktivit na národní i mezinárodní úrovni. Možností pro zvýšení motivace by mohlo být i jiné nastavení státní podpory dle nařízení vlády č. 17/2004 Sb. Na jedné straně jsou dotační tituly nastaveny značně obecně a široce, provozovatelé na ně proto dosáhnou poměrně snadno, na straně druhé ale nejsou dotace tak vysoké, aby v dostatečné míře pokryly nebo alespoň přispěly na provoz zahrad. Titulem může být pouhý chov ohrožených druhů zařazených do EEP, evropských a mezinárodních plemenných knih nebo uvedených v Červené knize IUCN, jedná se o pouhý chov, nikoli záchranný chov nebo následnou reintrodukci, to jsou již samostatné dotační tituly. Bylo by daleko

¹⁷³ Odpovědi MŽP k žádostem o informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím ze dne 15.03.2023 a 06.04.2023. Viz Vyžádané informace v roce 2023. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 04.06.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/poskytnute_informace_2023

efektivnější dotace zvýšit, ale poskytovat je pouze na přesně stanovené a úzce vymezené projekty a činnosti propojující chov, ale i jiné zapojení zahrad do *ex situ* a *in situ* ochrany ohrožených druhů živočichů i celé přírody. Výše zmíněný paragraf dále v **bodě 5** upravuje další povinnost, která je z hlediska ochrany biodiverzity důležitá, a která je opět vymezena velice široce. Jedná se o výchovu veřejnosti, a to zejména prostřednictvím zpřístupnění informací o vystavených druzích, jejich přirozeném prostředí a postavení v ekosystému. Tato podmínka zcela postrádá bližší vymezení, které by například zahrnovalo povinnost pořádat v zahradách pravidelné přednášky, zájmové kroužky a jiné aktivity zaměřené na širokou veřejnost nebo by ukládalo aktivní zapojení do kampaní na ochranu přírody, a to i na mezinárodní úrovni. V praxi totiž zahradě postačí, že má u každého pavilonu umístěný informační panel s názvem zvířete a oblastí, ve které žije.

Druhým problematickým ustanovením zákona je dle mého názoru **§ 2 odst. 2 písm. e)**, podle kterého se za zoologickou zahradu nepovažuje zařízení, jež drží a chová méně než 20 druhů savců a ptáků, které bezplatně vystavuje veřejnosti za účelem výchovy a poučení, přičemž stejně jako u zoologických zahrad postačí pouhé poskytnutí základních informací o druzích, jejich stanovištích a úloze v ekosystému. Jedná se o tzv. zookoutky nebo rodinné farmy, které pokud splní tři obecně vymezené podmínky, nepotřebují ke svému provozu licenci ani jiné povolení, zároveň se dostávají mimo režim zákona o zoologických zahradách. Povinnosti stanovené jinými právními předpisy na ně ale samozřejmě dopadají, a to zejména zákon na ochranu zvířat, zákon č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů (dále jen „zákon o obchodování s ohroženými druhy“) nebo zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči (dále jen „veterinární zákon“). Podmínka bezplatného vystavování zvířat znamená, že zařízení nevybírají vstupné, na žádné jiné formy výdělků se již ale nevztahuje, čehož tato zařízení využívají. Peníze vybírají například za focení a jiný kontakt se zvířaty, jejich krmení nebo jízdu na nich. Toto ustanovení tak dává mnoho prostoru pro obcházení zákona a možnost provozu zařízení, která nemají s ochranou biodiverzity a posláním zahrad nic společného. Naopak v nich, a to i vzhledem k finančním a prostorovým možnostem, často dochází k nevhodnému zacházení se zvířaty, ať již v rámci chovu v nevyhovujících podmínkách nebo při jejich kontaktu s návštěvníky. Na tyto nedostatky se ale většinou přichází až poměrně pozdě, nejčastěji na základě oznámení o možném týrání zvířat nebo kontroly příslušných orgánů státní správy. Aby se podobným situacím mohlo lépe předcházet, bylo by dle mého názoru vhodné zavedení dvojího systému povolování v rámci zákona o zoologických zahradách. Vedle stávajícího režimu licencování by mohl být zaveden druhý jednodušší systém udělování povolení určený pouze pro zařízení, která chovají a bezplatně vystavují méně než 20

druhů savců a ptáků. Stále by se nejednalo o zoologické zahrady, ale podmínky pro udělení povolení, které by muselo zařízení splňovat po celou dobu své existence, pravidelné kontroly nebo možnost odebrání povolení by byly nastaveny obdobně, pouze mírněji.

3.3. Botanické zahrady

V ČR existuje přibližně 54 botanických zahrad¹⁷⁴, přičemž můžeme říci, že se jedná o obdobu zahrad zoologických. Jejich pozice, včetně postoje veřejnosti k nim, se ale výrazně liší, což demonstruje i skutečnost, že neexistuje žádný právní předpis, který by jejich postavení samostatně upravoval. Na rozdíl od zoologických zahrad nebyla na vnitrostátní ani evropské úrovni přijata právní úprava, která by se věnovala botanickým zahradám, jejich organizaci, fungování, účelu a poslání. V českém právním řádu nalezneme pouze předpisy, které se této problematice dotýkají, ať již se jedná o ZOPK, zákon o obchodování s ohroženými druhy nebo zákony upravující rostlinolékařskou péči, využívání genetických zdrojů rostlin a zákony z oblasti zemědělství^{175, 176}.

3.3.1. Historie a organizace botanických zahrad

Historie botanických zahrad sahá až do období Mezopotámie, kdy vznikaly první zahrady za účelem pěstování užitkových, ale i okrasných rostlin. V Evropě je za první skutečnou botanickou zahradu považována ta v Padově, jež byla založena roku 1545 Benátskou republikou za účelem výuky medicíny. Na našem území mají botanické zahrady poměrně dlouhou tradici, jedná se o instituce, které slouží převážně vzdělávacím účelům, přičemž za nejstarší je považována bylinkářská zahrada Angelova v Praze, která byla založena dvorním lékárníkem Karla IV. roku 1350. Dnešní botanické zahrady jsou součástí vysokých a středních škol nebo mohou být zřizovány krajem či obcí, ale také soukromými osobami, případně spadat pod muzea a jiné vědecké instituce.¹⁷⁷

Vzhledem k rozdílným možnostem botanických zahrad a jejich nerovnoměrnému zastoupení na Zemi je velice důležitá vzájemná spolupráce.¹⁷⁸ V roce 1987 vznikla mezinárodní organizace sdružující botanické zahrady *Botanic Gardens Conservation International (BGCI)*, jejímž cílem je zajistit rozmanitost rostlin pro dobro lidí i planety. Jedná se o organizaci zastupující

¹⁷⁴ Zoologické a botanické zahrady. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 20.02.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/botanicke_zoologicke_zahrady

¹⁷⁵ Např. Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, Zákon č. 148/2003 Sb., o konzervaci a využívání genetických zdrojů rostlin a mikroorganismů významných pro výživu a zemědělství, Zákon č. 149/2003 Sb., o uvádění do oběhu reprodukčního materiálu lesních dřevin lesnický významných druhů a umělých kříženců, určeného k obnově lesa a k zalesňování, Zákon č. 219/2003 Sb., o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin.

¹⁷⁶ ROUDNÁ, Milena a HANZELKA, Petr. *Botanické zahrady České republiky: historie, význam a přínos k plnění mezinárodních závazků*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2006, s. 33-34.

¹⁷⁷ ROUDNÁ, Milena a HANZELKA, Petr. *Botanické zahrady České republiky: historie, význam a přínos k plnění mezinárodních závazků*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2006, s. 7-10, 18, 35-36.

¹⁷⁸ ROUDNÁ, Milena a HANZELKA, Petr. *Botanické zahrady České republiky: historie, význam a přínos k plnění mezinárodních závazků*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2006, s. 16.

zahrady z více než 100 zemí světa, která se snaží o podporu svých členů, zapojení veřejnosti nebo o sdílení zdrojů a informací, to vše v oblasti ochrany rostlin a prevence jejich vymírání.¹⁷⁹ Za zmínku stojí i mezinárodní systém výměny rostlin, **IPEN**, který vznikl v roce 2002 za účelem registrace a výměny rostlinného materiálu jako reakce na ustanovení CBD o spravedlivém a rovnoměrném přístupu a rozdělení přínosů z genetických zdrojů.¹⁸⁰ Na vnitrostátní úrovni je důležitá Unie botanických zahrad ČR (dále jen „**UBZ ČR**“), která vznikla roku 2005 jako občanské sdružení českých botanických zahrad, arboret a významných botanických sbírek. Cílem UBZ ČR je společný postup při ochraně zájmů botanických zahrad, příprava podkladů a stanovisek, sdílení poznatků z mezinárodních setkání, podpora pěstitelských programů, vzdělávání či celková spolupráce.¹⁸¹

3.3.2. Smysl a účel botanických zahrad

Poslání a účel botanických zahrad spočívá především v aktivní péči o ochranu biologické rozmanitosti planě rostoucích rostlin, čímž dochází k naplnění ochranných snah *ex situ*. Živé kolekce zahrad spolu s herbářovými sbírkami sušených rostlin přispívají k ochraně přírody, jelikož přináší důležité informace o rostlinách a jejich nárocích na prostředí.¹⁸² Vedle péče a shromažďování vzácných rostlin a jejich prezentace návštěvníkům se postupně do popředí dostávaly další funkce. Zhruba od konce 19. století se pozornost začala soustředit na oblast vědy a výzkumu, převážně na práci s genetickými zdroji, vývoj pěstebních postupů a jiných technologií, introdukci nových taxonů, šlechtění nebo křížení. Od 20. století poté roste význam osvěty a vzdělávání odborníků, ale i laické veřejnosti. Dnes je čím dál více poukazováno na důležitost ochrany a uchování genofondu planých i kulturních rostlin a na propojení ochrany *ex situ*, tedy pěstování rostlin v umělých podmínkách, s ochranou *in situ*.¹⁸³ Botanické zahrady tedy plní výchovnou, vzdělávací a osvětovou funkci, dále záchrannou, vědeckou a výzkumnou, ale i oddechovou a estetickou.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Botanic Gardens Conservation International. In: *Bgci.org* [online]. nedatováno [cit. 23.02.2023]. Dostupné z: <https://www.bgci.org/>

¹⁸⁰ The International Plant Exchange Network. In: *Bgci.org* [online]. nedatováno [cit. 23.02.2023]. Dostupné z: <https://www.bgci.org/our-work/inspiring-and-leading-people/policy-and-advocacy/access-and-benefit-sharing/the-international-plant-exchange-network/>

¹⁸¹ Unie botanických zahrad ČR. Základní údaje. In: *Ubzcr.cz* [online]. ©2023 [cit. 23.02.2023]. Dostupné z: <https://www.ubzcr.cz/clanky/o-nas/zakladni-udaje/>

¹⁸² STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 466.

¹⁸³ ROUDNÁ, Milena a HANZELKA, Petr. *Botanické zahrady České republiky: historie, význam a přínos k plnění mezinárodních závazků*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2006, s. 5-6, 35-50.

¹⁸⁴ DAMOHORSKÝ, Milan. *Potřebujeme zákon o botanických zahradách?! České právo životního prostředí*. 2016, č. 42, s. 33.

3.3.3. Návrh zákona o botanických zahradách

Již mnoho let se ozývají hlasy pro přijetí zákona o botanických zahradách, v roce 2016 byl poprvé představen jeho koncept, do kterého byly postupně zapracovány připomínky jednotlivých zahrad. Následně byl ke dni 20. ledna 2021 UBZ ČR přijat a zveřejněn návrh textu zákona s názvem **Zákon o podmínkách provozování botanických zahrad**¹⁸⁵, který je koncipovaný a strukturovaný obdobně jako zákon o zoologických zahradách.¹⁸⁶ Nejdříve jsou v návrhu vymezeny základní pojmy, přičemž botanickou zahradou se dle § 2 odst. 1 písm. a) rozumí „*trvalé zařízení, v němž jsou dlouhodobě pěstovány a po dobu nejméně 60 dnů v kalendářním roce vystavovány pro veřejnost živé rostliny v minimálním počtu 500 taxonů*“, zároveň je zahrada tvořena pozemky, porosty a dalším vybavením. Naopak jí dle ustanovení § 2 odst. 2 nejsou vinice nebo ovocné sady, veřejné parky a lesy, výstavy rostlin, soukromé sbírky nebo záchranné stanice. Dále návrh upravuje podmínky pro provozování zahrad, systém licencování a kontroly, možnost jejího uzavření pro veřejnost nebo přestupky. Ústředním správním úřadem by se stalo MŽP, které by si jako svůj poradní orgán zřídilo Komisi pro botanické zahrady. Důležitým ustanovením pro fungování botanických zahrad by se stal § 14, který upravuje podporu provozovatelů, konkrétně dotace ze státního rozpočtu, Státního fondu životního prostředí nebo rozpočtu územních samospráv. Dotace by bylo možné získat zejména pro účely pěstování druhů planě rostoucích rostlin, které jsou chráněné dle ZOPK nebo zákona o obchodování s ohroženými druhy, projekty v oblasti vědy, výzkumu, výchovy nebo vzdělání, podporu spolupráce na mezinárodní úrovni nebo výstavbu a rekonstrukci expozic a dalších staveb.¹⁸⁷

S ohledem na to, že jsou botanické zahrady již zavedené, rozšířené a fungující instituce, je otázkou, zda je vůbec zapotřebí regulovat jejich činnost na zákonné úrovni. Rozdílem oproti zoologickým zahradám, a i možným argumentem proti přijetí zákona, je skutečnost, že botanické zahrady nejsou tolik populární a nedosahují tak vysoké návštěvnosti a obliby, z tohoto důvodu se nemohou v takové míře zaměřit na vzdělávání, výchovu a osvětu veřejnosti v oblasti ochrany biodiverzity. Zároveň ale s nižší návštěvností souvisí i horší hospodářské výsledky. Právě finanční situace by naopak mohla napomáhat druhému názoru, a to je přijetí zákona, který by zavedl možnost pomoci od státu ve formě dotací. Druhým problémem a rozdílem oproti zoologickým

¹⁸⁵ Příprava návrhu zákona o botanických zahradách. In: *Ibot.cas.cz* [online]. ©2012-2023 [cit. 20.02.2023]. Dostupné z: <http://www.ibotky.cz/clanky/unie-botanickych-zahrad/276-priprava-navrhu-zakona-o-botanickych-zahradach.html>

¹⁸⁶ Z důvodu podobnosti návrhu zákona o podmínkách provozování botanických zahrad se zákonem o zoologických zahradách se nebudu jeho jednotlivým ustanovením věnovat podrobněji.

¹⁸⁷ Návrh zákona o botanických zahradách. In: *Ibot.cas.cz* [online]. ©2012-2023 [cit. 20.02.2023]. Dostupné z: <http://www.ibotky.cz/clanky/unie-botanickych-zahrad/275-navrh-zakona-o-botanickych-zahradach.html>

zahradám je množství zřizovatelů, které mají často odlišnou funkci, zaměření i finanční možnosti. V mnoha případech, typicky pokud je zřizovatelem škola, je také problémem to, že botanická zahrada není samostatná, ale je pouze organizační složkou této právnické osoby. Komplikací pro mnohé menší provozovatele by dle návrhu mohlo být splnění podmínek pro získání licence. Tento problém by mohl vyřešit dvojitý systém povolování, kdy by vedle licence existoval také systém pouze registrace, který by byl administrativně jednodušší a rychlejší. Byl by určen pro menší botanické zahrady nebo zahrady, které by splňovaly určitá kritéria.¹⁸⁸

Vzhledem k tomu, kolik je na světě botanických zahrad a s ohledem na to, že jejich úloha v rámci zachrany biodiverzity bude mít stále větší význam, a to zejména v oblasti uchování genetických zdrojů rostlin, jsou úvahy o přijetí zákona zcela na místě. Vzhledem k provázanosti a důležitosti mezinárodní spolupráce by ale dle mého názoru bylo zapotřebí uvažovat nejdříve o přijetí právní úpravy na evropské úrovni a až poté na jejím základě přijmout úpravu vnitrostátní.

¹⁸⁸ DAMOHORSKÝ, Milan. Potřebujeme zákon o botanických zahradách?! *České právo životního prostředí*. 2016, č. 42, s. 31-37.

3.4. Obchodování s ohroženými druhy

Problematicke obchodu s ohroženými druhy se v ČR věnuje **zákon o obchodování s ohroženými druhy**, jenž nahradil zákon č. 16/1997 Sb.¹⁸⁹. Nabyl účinnosti dne 1. května 2004 v souvislosti se vstupem ČR do EU a s ohledem na nutnost přijetí takové právní úpravy, která by byla v souladu s požadavky evropského práva. Jedná se o adaptaci hlavního právního předpisu, včetně jeho prováděcích nařízení, v oblasti obchodu s ohroženými druhy, tedy nařízení CITES, které bylo vypracováno na základě mezinárodní úmluvy CITES¹⁹⁰, ke které roku 1992 přistoupila i tehdejší ČSFR. Požadavky této úmluvy byly v českém právním řádu zpočátku řešeny v rámci ZOPK, poté byl přijat samostatný, již zmíněný, zákon č. 16/1997 Sb., který byl v roce 2004 již v souvislosti s evropským nařízením nahrazen právě zákonem o obchodování s ohroženými druhy, který zrušil jeho první až sedmou část a ponechal pouze část osmou o změně a doplnění ZOPK.¹⁹¹

Nařízení CITES je obecně závazné a uplatňuje se bezprostředně, zákon o obchodování s ohroženými druhy ho pouze rozvíjí a doplňuje o ustanovení, která mají zabezpečit jeho aplikaci.¹⁹² V otázce postupu dovozu, vývozu, zpětného vývozu a dalších způsobů regulace nakládání s exempláři nebo v oblasti registrace obchodníků, vědců a vědeckých institucí, ale i v případě samotné definice exempláře zákon přímo odkazuje na předpisy Evropského společenství.¹⁹³ Z tohoto důvodu se zaměřím pouze na doplňující úpravu spolu s úpravou záchranných center, která jsou důležitá z hlediska ochrany *ex situ*.

3.4.1. Zákon o obchodování s ohroženými druhy

Předmětem úpravy zákona je dle § 1 ochrana ohrožených volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulací obchodu s nimi s cílem jejich zachování. To vše v souladu s výše uvedenými předpisy, tedy s úmluvou a nařízením CITES, ale i s dalšími právními předpisy EU upravujícími dovoz výrobků z kytovců a tuleňů, používání nášlapných pastí a dovoz kožešin.

¹⁸⁹ Zákon č. 16/1997 Sb., o podmínkách dovozu a vývozu ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně a doplnění zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁰ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, s. 467-468.

¹⁹¹ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: zvláštní část*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 269-270.

¹⁹² VILÍMKOVÁ, Veronika a STEJSKAL, Vojtěch. *Zákon o obchodování s ohroženými druhy a předpisy související: komentář*. Praha: Linde, 2005, s. 29.

¹⁹³ Viz hlava I. - III. zákona o obchodování s ohroženými druhy.

Zákon o obchodování s ohroženými druhy v ustanovení § 18 samostatně upravuje obchod s některými zvláště chráněnými druhy. Pro vývoz tzv. jiného jedince z ČR je nutné povolení MŽP, které lze udělit pouze v případě, že vývoz jedince získaného v souladu se ZOPK a přepravovaného tak, aby nedošlo k jeho úhynu nebo poškození zdraví, neohrozí přežití druhu. Na samotném území ČR poté platí obdobná úprava jako pro exempláře druhu přímo ohroženého vyhynutím. Jiným jedincem se přitom dle § 2 písm. h) rozumí jedinec zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny (§ 48 odst. 3 ZOPK), který není exemplářem a zároveň je vymezen prováděcím právním předpisem, jenž ale dosud nebyl přijat. Určitým českým specifikem, které se ale objevuje i v jiných členských státech, například v Německu, je úprava povinné registrace vybraných exemplářů, kterou nalezneme v § 23. Vlastník nebo dlouhodobý držitel je povinen, až na výjimky, registrovat všechny exempláře druhů, které jsou přímo ohroženy vyhynutím a vztahuje se na ně zákaz obchodní činnosti, tedy druhy z přílohy A nařízení CITES. Vedle toho se registrace dotýká i druhů, kterým nehrozí vyhynutí, ale jsou uvedeny v příloze č. 2 zákona o obchodování s ohroženými druhy. Dokladem o registraci je registrační list vydávaný krajským úřadem, který je platný pouze na území ČR.¹⁹⁴ Další stanovenou povinností je dle ustanovení § 24 prokázání původu. Povinnost prokázat původ, tedy doložit údaje a dokumenty osvědčující nabytí exempláře v souladu s požadavky příslušných právních předpisů, se týká každého, kdo drží, chová, pěstuje nebo jinak nakládá s exemplářem, jiným jedincem, výrobkem z kytovce, tuleně nebo regulované kožešiny. Zároveň pokud někdo chová exempláře z přílohy A nebo B nařízení CITES, je povinen vést o chovu záznamy a umožnit jejich kontrolu, pro licencované zoologické zahrady je ale stanovena výjimka. Co se týká státní správy (hlava VII), kompetence jejího výkonu jsou rozděleny mezi MŽP jako hlavní výkonný orgán, jenž mimo jiné uděluje vývozní a dovozní povolení, Generální ředitelství cel spolu s celními úřady a ČIŽP, které plní funkci kontrolní, orgány veterinární správy, orgány rostlinolékařské péče a krajské úřady. Vedle toho, v souladu s nařízením CITES, působí jako vědecký orgán AOPK ČR.

K provedení zákona byla přijata **vyhláška č. 210/2010 Sb.**, o provedení některých ustanovení zákona o obchodování s ohroženými druhy, která například upravuje formuláře žádostí, registračních listů a potvrzení o původu, evidenci žadatelů o doklad CITES nebo značení a identifikaci exemplářů. Stejně jako vyhláška č. 227/2004 Sb., kterou nahradila, neobsahuje druhové seznamy, jelikož ty jsou obsaženy v přílohách A až D přímo použitelného nařízení.

¹⁹⁴ PRCHALOVÁ, Jana. *Právní ochrana zvířat*. Praha: Linde, 2009, s. 226-228.

Naproti tomu do roku 2004 platila vyhláška č. 82/1997 Sb., jež obsahovala seznamy chráněných druhů vycházející z příloh I, II a III úmluvy CITES.

Problematiky obchodování s ohroženými druhy se dotýkají i další právní předpisy, které zákon doplňují, případně zpřísňují. Nutné je tak vycházet i ze zákonů upravujících ochranu zvířat a péči o ně, podmínky přepravy zvířat a rostlin nebo podmínky jejich karantény a izolace.¹⁹⁵ Také v ZOPK nalezneme mnohá ustanovení¹⁹⁶, která na zákon o obchodování s ohroženými druhy a příslušné mezinárodní a evropské předpisy odkazují. Dále se v souvislosti se záchrannými centry uplatní zákon o zoologických zahradách nebo v případě neoprávněného nakládání s chráněnými druhy zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

3.4.2. Záchranná centra

Záchranná centra, upravená v ustanovení § 29a až § 29d zákona o obchodování s ohroženými druhy, jsou trvalá zařízení provozovaná na základě povolení MŽP. Záchranná centra mohou být státní i nestátní subjekty, jejichž povinností je zajistit odbornou péči o exempláře a vést jejich evidenci. S ohledem na nejlepší vybavenost a možnost zajištění vyhovujících podmínek a péče se typicky jedná o zoologické a botanické zahrady, a to i s ohledem na skutečnost, že exempláře jsou nejčastěji exotické druhy živočichů a rostlin, které běžně chovají a pěstují. Živé exempláře se do záchranných center dostávají v situaci jejich zadržení (§ 34) či zabavení (§ 34a). ČIŽP nebo celní úřady mohou exemplář zadržet, je-li zjištěno, že byly porušeny právní předpisy EU nebo zákon o obchodování s ohroženými druhy, případně existují-li důvodné pochybnosti například o původu nebo zákazu držení exempláře či pravosti nebo platnosti povolení. Pokud nejsou dostatečně vyjasněny dané pochybnosti, je zahájeno řízení o zabavení. Exemplář je zabaven, pokud je zjištěno, že byl nelegálně získaný, dovezený, vyvezený nebo držený, nebyl-li v souladu se zákonem registrován nebo u něj nebyl prokázán jeho původ. Zabavený exemplář se následně stává vlastnictvím státu, s nímž má příslušnost hospodařit MŽP, které rozhoduje o tom, jak s ním bude naloženo.

¹⁹⁵ Zákon na ochranu zvířat, veterinární zákon nebo Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči.

¹⁹⁶ Např. ustanovení § 53 odst. 1 ZOPK přímo v souvislosti s vývozem zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin odkazuje na zákon o obchodování s ohroženými druhy, § 54 odst. 1 ZOPK upravuje povinnost prokázání původu pro zvláště chráněné rostliny a živočichy spolu s rostlinami a živočichy chráněnými dle mezinárodních úmluv nebo zákona o obchodování s ohroženými druhy, § 54 odst. 4 ZOPK stanoví, že potvrzení o výjimce ze zákazu obchodní činnosti vydané pro exemplář narozený a odchovaný v zajetí dle evropských předpisů nahrazuje rozhodnutí o tom, že se jedná o živočicha odchovaného v lidské péči.

Hlavní myšlenka zadržení a následného zabavení exempláře je taková, že se exemplář navrátí zpět do země, ze které pochází, nejedná se tedy o sankční, ale o nápravné opatření. Realita je ale odlišná, jelikož velká část zvířat uhynie již při transportu nebo v blízké době po zadržení, další část zvířat trpí nejrůznějšími onemocněními, případně u nich dojde k přílišné domestikaci v důsledku dlouhého léčení. V takovýchto případech se o možnosti návratu tedy ani neuvažuje a exemplář zůstává v záchraném centru.

Dalším problémem je počet a kapacita záchraných center a skutečnost, že je pro centra péče o exempláře často spíše přítěží. Záchraná centra mají povinnost přijmout vzácné, ale i zcela běžné druhy živočichů a rostlin, zároveň je zde riziko nemocí, vysoké náklady a nutnost zajištění personálu na veškerá ošetření a péči nebo nároky na dostatek místa po dobu karantény a následného chovu. Je otázkou, zda je v současné době záchraných center dostatek, dle seznamu vedeného MŽP jich je v ČR povolených celkem 11, z toho 9 pro živočichy a 2 pro rostliny. Živé exempláře přijímá Zoologická zahrada v Jihlavě, konkrétně plazy a menší druhy primátů, Zoo Praha přijímá savce, obojživelníky, plazy, ptáky a další druhy dle dohody, a například Botanická zahrada hl. m. Prahy se zaměřuje na kaktusy, orchideje nebo kapradiny. Dalšími záchranými centry jsou například zoologické zahrady v Plzni nebo ve Dvoře Králové, Záchraná stanice Bartošovice na Moravě nebo Botanická zahrada Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.¹⁹⁷ Nedostatečný počet a kapacity záchraných center měla vyřešit výstavba centrálního záchraného centra, o kterém se diskutovalo již v roce 2002. Centrum se mělo nacházet v Praze a mělo být napojeno na letiště Václava Havla, přes které jsou živé exempláře do ČR přiváženy.¹⁹⁸ Zatím se tento záměr nepodařilo zrealizovat a ani v blízké době se zřejmě neuskuteční. Je otázkou, zda by takovéto centrum mohlo být skutečným řešením, problémem by zcela jistě bylo financování, nedostatek odborného personálu nebo místa. Vzhledem k tomu, že provoz zoologických zahrad závisí na návštěvnosti a vybraném vstupném, případně na dalších osvětových činnostech a kampaních, nedokáží si představit, z čeho by byl provoz centra financován, nehledě na výrazně zvýšené náklady spojené s péčí o zabavená zvířata. Stávající stav tedy není ideální, ale za současné situace se jedná o jediné možné řešení.

¹⁹⁷ Informace pro veřejnost - CITES. Seznam záchraných center. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/informace_pro_veřejnost_cites

¹⁹⁸ JIROUŠEK, Vladislav T. *Zoologické zahrady České republiky a jejich přínos k ochraně biologické rozmanitosti*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, s. 43-44.

3.5. Ochrana zvířat proti týrání

Ochrana zvířat proti týrání je v českém právním řádu řešena v rámci **zákona na ochranu zvířat**, jehož účelem je dle § 1 odst. 1 „*chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem*“. Vedle obecné úpravy zákazu týrání a jeho propagace, která se vztahuje na všechna zvířata, se zákon podrobněji věnuje určitým kategoriím zvířat, jako jsou zvířata hospodářská, v zájmových chovech, pokusná nebo také volně žijící.¹⁹⁹ Klíčovým pojmem je *zvíře*, tedy dle § 3 písm. a) „*každý živý obratlovec, kromě člověka, nikoli však plod nebo embryo*“. Naopak ZOPK nebo zákon o zoologických zahradách používají pojmu *živočich* ve smyslu jedince živočišného druhu, jehož populace se ve volné přírodě vyskytuje samovolně, jedná se tedy i o bezobratlé.²⁰⁰

Jelikož se zákon soustředí na ochranu zvířat jako jedinců, nikoli tedy na ochranu druhovou, zaměřím se pouze na ustanovení, která určitým způsobem souvisejí s úpravou **ZOPK, zákona o zoologických zahradách a zákona o obchodování s ohroženými druhy**.

Většina povinností stanovených zákonem na ochranu zvířat je vymezena ve vztahu k chovateli. Za chovatele se dle § 3 písm. k) považuje i osoba, která provozuje zoologickou zahradu dle zákona o zoologických zahradách nebo záchranou stanici podle ZOPK.

Paralelně k ZOPK je upraveno postavení handicapovaných zvířat a záchranných stanic, kdy zákon na ochranu zvířat vymezuje definici handicapovaného zvířete (§ 3 písm. f)) a jejich ochranu, včetně povinností provozovatele stanice (§ 14b). Každý, kdo se ujal handicapovaného zvířete, je povinen zajistit mu náležitou péči jako chovatel poskytující nezbytnou péči soustavně nebo alternativně zvíře předat záchrané stanici. Podmínky pro chov handicapovaných zvířat spolu s vybavením a minimální velikostí prostor pro jejich chov poté upravuje vyhláška č. 114/2010 Sb., o ochraně handicapovaných zvířat při chovu.

Dále zákon odkazuje na záchranná centra (§ 28e), do kterých se zvířata, spadající do působnosti zákona o obchodování s ohroženými druhy, umísťují v situaci náhradní péče,

¹⁹⁹ STEJSKAL, Vojtěch a LESKOVJAN, Martin, ed. *Člověk a zvíře - v zajetí či v péči?: Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 67.

²⁰⁰ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: zvláštní část*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 289-290.

propadnutí zvířete, zabrání týraného zvířete nebo rozhodnutí o tom, že se zvíře stává vlastnictvím státu.

Zákon na ochranu zvířat také pro výše uvedené předpisy uvádí mnohé výjimky. Například pořadatel veřejných vystoupení se zvířaty má určité povinnosti, jako je oznámit základní informace o představení a předložit seznam činností se zvířaty krajské veterinární správě a příslušné obci. Tyto povinnosti se ale nevztahují na zoologické zahrady a záchrané stanice, konaly se vystoupení v jejich prostorách nebo jednalo se o zpětné vypuštění zvířete do volné přírody (§ 8 odst. 3, 4). Dále je možné provádět cílené pohybové aktivity zvířat v zoologických zahradách konaných v jejich zájmu nebo za účelem vzdělávání, jedná se o výjimku ze zákazu zvláštních způsobů výcviku, tzv. drezúry (§ 14a odst. 1). V rámci ochrany zvířat v zájmových chovech je pro chovatele zvířat vyžadující zvláštní péči stanovena povinnost mít povolení krajské veterinární správy příslušné dle místa chovu, zde je opět stanovena výjimka pro chov v zoologických zahradách a záchraných stanicích (§ 13 odst. 5). Na zoologické zahrady, záchrané stanice a jejich zaměstnance se také nevztahuje povinnost absolvovat kurz k péči o vybrané šelmy a primáty a získat osvědčení o způsobilosti k péči o ně (§ 14d).

Na závěr bych se zaměřila na ochranu zvířat, v souvislosti se zajištěním vhodných chovných podmínek a péče o ně, a její možný rozpor s ochranou druhů *ex situ*, zejména v zoologických zahradách. Zákon na ochranu zvířat se v ustanovení § 14c podrobněji věnuje vybraným šelmám a primátům, jako jsou například lvi, gepardi, medvědi, gorily nebo orangutani, přičemž tato úprava má velice silné vazby k zoologickým zahradám, kde jsou tato zvířata často chována. Podrobnosti a podmínky chovu nově stanovuje **vyhláška č. 213/2022 Sb., o ochraně vybraných druhů šelem a lidoopů při chovu**, která upravuje požadavky na chovné prostory, jako je jejich konstrukce, zabezpečení, velikost a vybavení, dále podmínky ustájení, krmení a napájení nebo požadavky na pomůcky. Podmínky jsou stanoveny nejprve obecně a poté podrobněji ve vztahu ke konkrétnímu zvířeti, kdy jsou například upraveny i přesné rozměry chovných prostor s ohledem na počet chovaných zvířat. Vyhláška tedy stanovuje základní požadavky na chov a nastavuje určité standardy péče. Na jedné straně se díky této úpravě zvyšuje ochrana zvířat, na straně druhé ale neustálé zvyšování požadavků na chov, zejména nároky na chovné prostory a jejich přesnou velikost, komplikují práci zoologickým zahradám. Zahrady, jak již bylo zmíněno, mají omezené prostorové i finanční možnosti a není vždy reálné daným požadavkům vyhovět. V situaci, kdy se stanoví nebo změní rozměry prostor k chovu, má zahrada tři možnosti, a to zvětšit samotný výběh, snížit počet chovaných zvířat nebo v krajním případě i chov daného druhu zcela

ukončit. Paradoxně se tak snižuje možnost a rozsah ochrany druhů *ex situ* v zoologických zahradách.

Obsahově podobným právním předpisem je **vyhláška č. 451/2021 Sb., o ochraně druhů zvířat vyžadujících zvláštní péči**, jejíž předmětem jsou požadavky na péči, prostory a vybavení pro chov zvířat jako jsou jedovatí hadi, krokodýli, kasuáři, někteří sudokopytníci a lichokopytníci nebo například sloni. Požadavky jsou zde stanoveny pouze obecně, určení konkrétních rozměrů chovných prostor nebo počtu chovaných zvířat, jako je tomu ve vyhlášce o ochraně vybraných druhů šelem a lidoopů při chovu, zde nenalezneme. Výjimku tvoří jedovatí hadi a krokodýli, pro které bude od 1. ledna 2025, s ohledem na dělenou účinnost vyhlášky, platná přísnější právní úprava, která bude zahrnovat obdobné požadavky na velikost chovných prostor jako u šelem a lidoopů.

Dle mého názoru představují dvě výše uvedené vyhlášky určitý nový trend spočívající ve snaze zvýšit ochranu vybraných zvířat a rozšířit požadavky na jejich chov. Je pravděpodobné, že v blízké době budou přijaty další obdobné vyhlášky, a to zejména ve vztahu k velkým druhům zvířat, jako jsou žirafy, hroši nebo sloni. Otázkou ale zůstává, jak se stávající a případně budoucí úprava dotkne chovu v zoologických zahradách, a jaký dopad bude mít na kvalitu a rozsah ochrany druhů *ex situ*.

3.6. Shrnutí

Ve třetí části jsem se zaměřila na třetí úroveň pramenů práva životního prostředí, a to vnitrostátní, spolu s oblastmi souvisejícími s ochranou biologické rozmanitosti *ex situ* v ČR.

Komplexní právní úpravu obecné a zvláštní **ochrany přírody a krajiny**, druhové i územní, nalezneme v ZOPK. Z hlediska ochrany biodiverzity *ex situ* jsou důležitá ustanovení upravující záchranné stanice pro handicapované živočichy, dále záchranné programy zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin a na závěr reintrodukce, které jsou v praxi součástí regionálních akčních plánů, záchranných programů nebo programů péče.

S ochranou druhů *ex situ* jsou nejčastěji spojovány **zoologické zahrady**, jejichž účelem je zejména ochrana ohrožených druhů živočichů, ale také vzdělávání a výchova návštěvníků, věda nebo výzkum. Úpravu těchto zařízení, včetně podmínek a postupu pro vydávání licence, kontroly, ukládání sankcí a poskytování dotací, nalezneme v zákoně o zoologických zahradách, který transponoval evropskou směrnici o zoologických zahradách.

Se záchranou rostlin jsou spojovány **botanické zahrady**, pro které ale zatím nebyl přijat žádný právní předpis, který by jejich postavení upravoval. Začátkem roku 2021 byl alespoň představen návrh Zákona o podmínkách provozování botanických zahrad, který je koncipovaný obdobně jako zákon o zoologických zahradách.

Obchodu s ohroženými druhy rostlin a živočichů se věnuje zákon o obchodování s ohroženými druhy, který adaptoval nařízení CITES, které pouze doplňuje, rozvíjí a celkově zabezpečuje jeho aplikaci na vnitrostátní úrovni. Pro ochranu druhů jsou důležitá záchranná centra, typicky zoologické nebo botanické zahrady, která zajišťují péči o zadržené či zabavené exempláře.

Ochranu zvířat proti týrání upravuje zákon na ochranu zvířat, který i přesto, že se primárně zaměřuje na ochranu zvířat jako jedinců, nikoli druhů, má určité vazby k ZOPK, zákonu o zoologických zahradách i zákonu o obchodování s ohroženými druhy.

4. Komparace slovenské a české právní úpravy

V této části bych se zaměřila na vybrané oblasti slovenské právní úpravy ve srovnání s úpravou ČR, které jsou vzhledem ke společné minulosti obou zemí a s ohledem na závazky plynoucí z členství v EU v mnoha ohledech srovnatelné. Pozornost věnuji zejména zákonu č. 543/2002 Z. z., o ochraně přírody a krajiny (dále jen „ZOPK SR“), který obsahuje téměř komplexní úpravu ochrany přírody a krajiny. Účelem a cílem ZOPK SR je přispět k zachování biologické rozmanitosti a rovnováhy na Zemi spolu s vytvořením podmínek pro ochranu přírodního dědictví, přírodních zdrojů, vzhledu krajiny a ekologické stability.²⁰¹ I přesto, že mají ZOPK SR a ZOPK odlišnou strukturu, oba se zaměřují na obecnou a zvláštní ochranu přírody a krajiny, územní i druhovou. Zvláštní ochrana, stejně jako v případě české úpravy, znamená přísnější režim ochrany ve vztahu k vybraným částem přírody, které představují jedinečnou a zvláštní hodnotu z hlediska vědeckého, estetického či ekologického, ať již se jedná o chráněná území či chráněné druhy živočichů, rostlin a nerostů, nebo o ochranu dřevin.²⁰² V rámci zvláštní ochrany přírody a krajiny jsou upraveny i instituce důležité z hlediska ochrany biodiverzity *ex situ*, konkrétně zoologické zahrady a zařízení na záchranu chráněných rostlin a chráněných živočichů.

Na rozdíl od českého ZOPK, který transponoval pouze směrnici o ptácích a směrnici o stanovištích, byly do ZOPK SR transponovány téměř všechny evropské právní předpisy vztahující se k ochraně přírody, a to včetně směrnice o zoologických zahradách. Jedinou výjimkou je adaptace nařízení upravující obchod s ohroženými druhy, kdy byl přijat samostatný zákon, konkrétně zákon č. 15/2005 Z. z., o ochraně druhů volně žijících živočichů a volně rostoucích rostlin regulací obchodu s nimi (dále jen „zákon o ochraně druhů“).²⁰³ Zákon o ochraně druhů stejně jako český zákon o obchodování s ohroženými druhy vychází z přímo účinného nařízení CITES a jeho prováděcích předpisů, oba zákony tak vzhledem ke stejnému základu obsahují, až na výjimky²⁰⁴, obdobnou právní úpravu.²⁰⁵ Aby mohlo být nařízení CITES na vnitrostátní úrovni správně aplikováno, je členským státům v čl. 13 stanovena povinnost ustanovit

²⁰¹ STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 69. Ve spojení s § 1 odst. 1 ZOPK SR.

²⁰² KOŠIČIAROVÁ, Soňa a kol. *Právo životného prostredia*. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2009, s. 349-354.

²⁰³ STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 215.

²⁰⁴ Odlišně je například upravena problematika záchranných center, respektive záchytných středisek (viz 4.2.3. *Záchytná střediska*) nebo registrace některých exemplářů, která je upravena pouze v zákoně o obchodování s ohroženými druhy, konkrétně v § 23.

²⁰⁵ Jelikož se tato část práce zaměřuje na srovnání slovenské a české právní úpravy, nebude zákonu o ochraně druhů, s ohledem na podobnost s nařízením CITES a zákonem o obchodování s ohroženými druhy, věnována větší pozornost.

výkonný a vědecký orgán. Výkonným orgánem nesoucím hlavní odpovědnost při provádění nařízení se na Slovensku stalo, obdobně jako v ČR, Ministerstvo životního prostředí SR (dále jen „MŽP SR“), vědeckým orgánem poté byla ustanovena Státní ochrana přírody SR (*Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky*, dále jen „ŠOP SR“), zatímco u nás je jím AOPK ČR.²⁰⁶

Nyní se budu věnovat vybraným oblastem ochrany biodiverzity *ex situ*, které budou řazeny dle systematiky slovenského právního řádu.

²⁰⁶ Viz § 15, § 21 zákona o ochrane druhov. Ve spojení s § 25 odst. 2, § 27 zákona o obchodování s ohroženými druhy.

4.1. Zoologické zahrady

Regulace provozování zoologických zahrad na Slovensku vychází stejně jako v ČR z evropské směrnice o zoologických zahradách. Na rozdíl od české právní úpravy nebyl přijat samostatný zákon, ale došlo k transpozici směrnice přímo do ZOPK SR, přičemž hlavní část úpravy nalezneme v ustanovení § 44 s názvem „*Zoologická záhrada*“.

Zoologickou zahradou se dle § 44 odst. 1 ZOPK SR rozumí trvalé zařízení sloužící k chovu živočichů v lidské péči za účelem jejich vystavování veřejnosti nejméně 7 dní v roce, a to včetně terária a delfinária, jehož zahrnutí do hlavní definice je jednou z odlišností od české právní úpravy. Český zákon o zoologických zahradách rozšiřuje v § 2 odst. 1 písm. f) a g) definici zoologické zahrady o terária a akvária, s delfinárii ale nepočítá, přestože v původním návrhu zákona, který byl ale odmítnut, byly do definice zahrnuty. Vzhledem k tomu, že se v akváriu chovají ryby a další živočichové, nikoli savci a ptáci, není v ČR postavení delfinů a jiných kytovců, tedy savců žijících ve vodě, na rozdíl od slovenské úpravy zcela vyjasněno²⁰⁷.²⁰⁸

Ke zřízení a provozování zoologické zahrady je nutný souhlas MŽP SR²⁰⁹, přičemž procesní podmínky pro jeho vydání jsou jednotně upraveny až v šesté části zákona. Souhlas, jenž je obdobou licence dle zákona o zoologických zahradách, se vydává nikoli na dobu neurčitou, jako je tomu u nás, ale na dobu určitou, maximálně na čtyři roky, a to na základě žádosti fyzické nebo právnické osoby. Žádost, na rozdíl od české úpravy, musí obsahovat základní ekonomické údaje za dobu existence zahrady, nejdéle však za tři roky, případně u nově otevřených zahrad se uvádí odhad na jeden rok dopředu. Po udělení souhlasu lze vedle názvu jako „zoologická zahrada“ nebo „zoo“ užívat navíc ve srovnání s českou úpravou i název „zoopark“, „zoosafari“ nebo „delfinárium“. Souhlas je možné vydat pouze za předpokladu, že žadatel prokáže svoji účast na výzkumu, odborných školení, výměně informací nebo odborně zajištěných reintrodukcí, dále že zajišťuje výchovu veřejnosti, chová živočichy ve vyhovujících podmínkách, zabezpečuje veterinární péči, zabraňuje únikům živočichů a vede jejich evidenci. Uvedené povinnosti jsou

²⁰⁷ Částečnou změnu situace delfinárií v ČR přinesla novela zákona na ochranu zvířat, konkrétně ustanovení § 14a upravující zakázané činnosti s volně žijícími zvířaty, které bylo novelizováno s ohledem na problematiku cirkusů a chovu velkých šelem v zookoutcích. Zakaz drezúry se původně týkal primátů, ploutvonožců, nosorožců, hrochů a žiraf narozených od 1. března 2004, vedle nich zde byly zařazeni i kytovci, ale s výjimkou delfinovitých, a právě tuto výjimku novela vypustila. Zároveň je zakázáno nově narozená zvířata množit nebo jinak nabývat s cílem drezúry nebo jiného předvádění v delfináriích, cirkusech a obdobných zařízeních. Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 501/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁸ STEJSKAL, Vojtěch. Zoologické zahrady mají vlastní zákon. *České právo životního prostředí*. 2003, č. 8, s. 11-12.

²⁰⁹ Viz § 65 odst. 1 písm. g) ZOPK SR.

obsahově stejné jako v zákoně o zoologických zahradách dle § 6 odst. 2 písm. a), liší se ale jejich pořadí. ZOPK SR reflektuje pořadí dané směrnicí o zoologických zahradách v čl. 3, kdy nejprve uvádí podmínky z oblasti druhové ochrany, výzkumu a výchovy, a až poté požadavky na zajištění vhodného chovu a péče o živočichy, naproti tomu zákon o zoologických zahradách je stanovuje opačně. Vedle výše uvedeného musí být žadatel důvěryhodnou osobou, přičemž se jedná o období bezúhonnosti vymezenou v českém zákoně. V případě nesplnění podmínek pro vydání souhlasu či podmínek v souhlase stanovených a po uplynutí lhůty k nápravě nedostatků, byla-li dána, může MŽP SR²¹⁰ zahradu částečně anebo úplně uzavřít pro veřejnost. Pro uzavřené slovenské zahrady platí stejná povinnost jako pro české, konkrétně nutnost zabezpečit řádnou péči o živočichy a vhodné podmínky v souladu s ostatními právními předpisy. Také slovenský zákon v souvislosti s procesem povolování a kontrolou zřizuje Komisi pro zoologické zahrady, která posuzuje žádosti a zpracovává stanoviska pro vydání souhlasu nebo uzavření zahrady. Komise je jako poradní orgán rovněž zřizována MŽP SR, přičemž ministr životního prostředí jmenuje a odvolává její členy, odlišností ale je, že se tak děje ve spolupráci s ministrem zemědělství, nikoli jako dle české úpravy na návrh Státní veterinární správy, ČIŽP, Ústřední komise pro ochranu zvířat a profesních sdružení provozovatelů, které jsou členy EAZA nebo WAZA.²¹¹

Za nejznámější zoologické zahrady na Slovensku jsou považovány Zoo Bojnice, Zoo Bratislava, Zoo Košice a Zoo Spišská Nová Ves, které jsou spolu s vybranými českými zoologickými zahradami členy UCSZOO.²¹²

²¹⁰ Viz § 65 odst. 1 písm. e) ZOPK SR.

²¹¹ Viz § 44 odst. 2-17 ZOPK SR.

²¹² FOKT, Michael. *Zoologické zahrady České republiky a okolních zemí*. Praha: Academia, 2008, s. 190-212.

4.2. Zařízení na záchranu rostlin a živočichů

ZOPK SR na rozdíl od ZOPK souhrnně upravuje zařízení na záchranu chráněných rostlin a chráněných živočichů. Konkrétně v ustanovení § 45 nalezneme botanické zahrady a arboreta, chovné a rehabilitační stanice, ale také záchytná střediska.

4.2.1. Botanické zahrady a arboreta

Botanické zahrady a arboreta, jejichž úpravu v českém právním řádu zatím nenalezneme, jsou zařízení, která se specializují na pěstování ohrožených, vzácných a jinak významných chráněných druhů rostlin, přičemž se zabývají studiem jejich vlastností, nároků na prostředí nebo možností jejich návratu do přírody. Vedle toho se zahrady věnují tvorbě genofondových sbírek, záchraně vyhynulých nebo vyhubených druhů či získávání semenného a rostlinného materiálu rostlin, v neposlední řadě cílí na vzdělávání a výchovu veřejnosti. Pro zřízení a následný provoz botanické zahrady nebo arboreta vyžaduje zákon souhlas MŽP SR²¹³, který je možné udělit pouze za předpokladu, že zahrady pěstují rostliny získané v souladu s tímto zákonem a zákonem o ochraně druhů. Vedle povinnosti získání souhlasu, který je zároveň předpokladem pro užívání názvu „botanická zahrada“ nebo „arboretum“, zákon stanovuje další povinnost, a to poskytovat odbornou pomoc orgánům ochrany přírody a dalším orgánům státní správy.²¹⁴

Slovenská právní úprava, která je obsažena v ZOPK SR, je na rozdíl od českého návrhu zákona o botanických zahradách, který byl koncipovaný a strukturovaný jako zákon o zoologických zahradách, velice stručná. Návrh v § 2 vymezuje botanickou zahradu, a to pozitivně i negativně, takováto definice ve slovenské úpravě zcela chybí. Dle návrhu by botanickým zahradám udělovalo MŽP licenci, zatímco dle ZOPK SR se jedná o souhlas. Dalším rozdílem je ustanovení Komise pro botanické zahrady, kterou dle návrhu zřizuje MŽP jako svůj poradní orgán, ve slovenské úpravě ji ale nenajdeme. Je pravda, že na rozdíl od české, ale i evropské úpravy, je problematika botanických zahrad řešena na zákonné úrovni, tato úprava ale kromě povinnosti získání souhlasu k provozu zahrady nepřináší zcela nic nového. Řešením by opět bylo přijetí evropské směrnice, na jejímž základě by členské státy přijaly samostatný zákon, popřípadě by úpravu promítly do zákona již existujícího.

²¹³ Viz § 65 odst. 1 písm. g) ZOPK SR.

²¹⁴ Viz § 45 odst. 1-5, 11-12 ZOPK SR.

4.2.2. Chovné a rehabilitační stanice

Chovné a rehabilitační stanice, zřizované za účelem ochrany druhové rozmanitosti, genetické variability a posilování chráněných populací, lze považovat za obdobná zařízení jako jsou záchranné stanice upravené v českém ZOPK.

Chovné stanice slouží k umístění nemocných či poraněných živočichů po dobu nutnou k jejich prvotnímu ošetření, která ale není delší než tři měsíce. Po veterinárním ošetření v chovné stanici je živočich navrácen zpět do volné přírody, případně, pokud to jeho zdravotní stav neumožňuje, přemístěn do rehabilitační stanice nebo jiného chovného zařízení, například za účelem záchranného chovu. Rehabilitační stanice jsou poté určeny pro živočichy, jejichž zdravotní stav či poškození vyžaduje dlouhodobější péči, rehabilitaci a přípravu na návrat do přirozeného prostředí. Pro zřízení a provozování chovných stanic je vyžadován souhlas orgánu ochrany přírody, konkrétně okresního úřadu dle § 68 písm. c) ZOPK SR, naopak u rehabilitačních stanic je souhlas okresního úřadu zapotřebí pouze k jejímu provozu, jelikož jsou zřizovány orgány veřejné správy jako rozpočtové nebo příspěvkové organizace státu, obce nebo vyššího územního celku.²¹⁵ Udělení souhlasu je podmíněno splněním určitých podmínek, jako je zajištění vhodných chovných prostor, veterinární péče nebo odpovídajícího personálu, zároveň musí být statutární orgán stanice nebo jeho člen důvěryhodnou osobou.²¹⁶

Pro úplnost ZOPK SR v rámci základních pojmů v § 2 odst. 2 písm. zl) vymezuje handicapovaného chráněného živočicha jako živočicha, který není schopen dočasně nebo trvale přežít ve volné přírodě z důvodu poranění, poškození, nemoci, ztráty rodičů nebo jiných okolností.

Slovenská právní úprava rozděluje zařízení na záchranu handicapovaných živočichů na chovné a rehabilitační stanice, zatímco v českém právním řádu se objevuje pouze záchranná stanice. Definice zařízení jsou ale ve své podstatě obdobné, hlavním rozdílem je délka péče o živočichy. České záchranné stanice poskytují péči živočichům, kteří nejsou schopni přežít ve volné přírodě dočasně i trvale, zatímco chovné stanice se o živočichy starají maximálně po dobu tří měsíců a poté se jich ujímají rehabilitační stanice. Záchranné stanice je dle ZOPK možné provozovat pouze na základě rozhodnutí MŽP o povolení k provozování, zatímco dle ZOPK SR

²¹⁵ Rehabilitační stanice jsou dle § 45 odst. 7 ZOPK SR zřizovány státem dle § 21 zákona č. 303/1995 Z. z., o rozpočtových pravidlech, tento zákon byl ale zrušen zákonem č. 523/2004 Z.z., o rozpočtových pravidlech veřejné správy. Pro podobnost právní úpravy a předmětu regulace, jsou tak za rehabilitační stanice považovány právnické osoby zřízené v souladu s § 21 novějšího zákona z roku 2004. Viz MÚČKOVÁ, Beáta, BALOG, Boris, JENČO, Ján a KÍČA, Michal. *Zákon o ochrane prírody a krajiny: Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2018, s. 303-304.

²¹⁶ Viz § 45 odst. 1-2, 6-9, 11-13 ZOPK SR.

je vyžadován souhlas okresního úřadu. Dalším rozdílem jsou právní předpisy, které zařízení upravují. Zatímco na Slovensku jsou chovné a rehabilitační stanice, včetně definice handicapovaného živočicha, upraveny pouze v ZOPK SR, v ČR musíme vycházet ze ZOPK, ale i z vyhlášky č. 316/2009 Sb., která poskytuje podrobnější úpravu, definice nebo povinnosti záchranné stanice v oblasti péče a držení živočichů, spolu s postupem při jejich následném vypouštění do volné přírody. Zároveň v českém právním řádu paralelně existuje úprava záchranných stanic v zákoně na ochranu zvířat a vyhlášce č. 114/2010 Sb., které upravují postavení handicapovaných zvířat, jejich ochranu, povinnosti provozovatelů stanic nebo podmínky chovu.

Na slovenském území je aktuálně 20 státních a 5 nestátních zařízení určených pro zraněné, nemocné nebo jinak poškozené živočichy. Na rozdíl od ČR většinu stanic, 14 chovných a 4 rehabilitační, provozuje ŠOP SR, která byla zřízena MŽP SR jako odborná organizace ochrany přírody a krajiny s celostátní působností, jež zajišťuje péči o zvláště chráněné části přírody a krajiny. ŠOP SR zabezpečuje celkovou péči o handicapované živočichy, přijímá oznámení o jejich nález, rozhoduje o tom, jak s nimi bude naloženo, zajišťuje odběry a převozy, hradí výdaje spojené s péčí anebo vede jejich evidenci.²¹⁷

4.2.3. Záchytná střediska

Záchytná střediska, která slouží k umístění chráněných rostlin a živočichů, jež byly zabaveny, zajištěny nebo se z nějakého jiného důvodu staly majetkem státu, jsou zařízení, která bych přirovnala k záchranným centrům v ČR. Na rozdíl od záchranných center, která ke svému provozu potřebují povolení MŽP, jsou střediska určována MŽP SR po dohodě s jejich vlastníkem.²¹⁸

Záchytná střediska jsou upravena v ZOPK SR, což je hlavním rozdílem oproti českému právnímu řádu, kde definici záchranného centra spolu s režimem povolování nalezneme, nikoli v ZOPK, ale v zákoně o obchodování s ohroženými druhy. Slovenský zákon o ochrane druhov naopak záchytná střediska zmiňuje pouze v souvislosti s výjimkou ze zákazu nakládání s exempláři z přílohy A a B v rámci EU nebo v souvislosti s působností MŽP SR, které středisko určuje, a vědeckého orgánu, který se k jeho návrhu vyjadřuje.²¹⁹

²¹⁷ Viz § 35 odst. 6, § 65a ZOPK SR. Ve spojení s Chovné a rehabilitačné stanice. In: *Sopsr.sk* [online]. ©2023 [cit. 31.03.2023]. Dostupné z: <https://www.sopsr.sk/web/?cl=32>

²¹⁸ Viz § 45 odst. 1, 10-11, 13 ZOPK SR. Ve spojení s § 15 odst. 2 písm. k) zákona na ochranu druhov.

²¹⁹ Viz § 4 odst. 2 písm. c), § 15 odst. 2 písm. k), § 21 odst. 2 písm. a) zákona na ochranu druhov.

4.3. Dokumenty péče

V ustanovení § 54 ZOPK SR nalezneme úpravu dokumentace ochrany přírody a krajiny, která určuje strategické cíle ochrany, vymezuje chráněná území a chráněné druhy, posuzuje důsledky zásahů nebo navrhuje nápravná, preventivní a jiná opatření. Jedná se i o dokumenty péče o zvláště chráněné části přírody a krajiny, které tvoří mimo jiné i **programy starostlivosti** o chráněné druhy a vybrané druhy rostlin a živočichů (dále jen „PS“) a **programy záchrany** zvláště chráněných částí přírody (dále jen „PZ“). PS a PZ bych přirovnala k záchranným programům, programům péče a regionálním akčním plánům přijímaným na území ČR. PS mají za cíl stanovení opatření k zachování, popřípadě k obnově příznivého stavu chráněných nebo vybraných druhů rostlin a živočichů. PZ se vyhotovují pro chráněné druhy rostlin a živočichů, ale vedle toho například i pro chráněná území, přírodní rezervace, přírodní památky, chráněná ptačí území nebo chráněné stromy s tím, že stanovují opatření s cílem odstranit příčiny ohrožení a zlepšit stav ochrany.²²⁰

Programy jsou zajišťovány ŠOP SR, přičemž v současné době jsou přijaty celkem tři PS, a to pro vlka obecného, rysa ostrovida a medvěda hnědého, spolu s mnoha PZ, například pro tetřeva hlušce, jasoně červenookého, sokola červenonohého nebo bukače velkého.²²¹

²²⁰ Viz § 54 odst. 1, 2 písm. b), 4 písm. c-d), 8-9 ZOPK SR.

²²¹ Programy záchrany / starostlivosti o chráněné živočichy. In: *Sopsr.sk* [online]. ©2023 [cit. 31.03.2023]. Dostupné z: <https://www.sopsr.sk/web/?cl=30>

4.4. Ochrana zvířat proti týrání

Odlišný přístup než v ČR byl na Slovensku zvolen ohledně ochrany zvířat, která byla včleněna do zákona č. 39/2007 Z. z., o veterinárnej starostlivosti (dále jen „**zákon o veterinární péči**“), který ale primárně upravuje veterinární požadavky na zdraví, chov a péči o zvířata, podmínky přepravy nebo požadavky na živočišné produkty. Je zajímavé, že původně samostatná úprava existovala, a to v zákoně č. 115/1995 Z. z., o ochrane zvierat, který se věnoval chovu, držení a zacházení se zvířaty, stanovoval podmínky přepravy nebo způsoby usmrcení, ale také vymezoval ochranu hospodářských, domácích a pokusných zvířat. V rámci přípravy na vstup do EU a snahy o harmonizaci právního řádu byl ale zákon zrušen a nahrazen zákonem z oblasti veterinární péče, původně se jednalo o zákon č. 488/2002 Z. z., o veterinárnej starostlivosti a následně o již zmíněný zákon o veterinární péči z roku 2007.²²² Na rozdíl od ČR, která přijala zákon na ochranu zvířat, zákon o veterinární péči obsahuje pouze jedno ustanovení s názvem „*Ochrana zvierat*“. Jedná se o ustanovení § 22, kde nalezneme úpravu povinností vlastníka nebo držitele při chovu spolu se zákazem týrání zvířat a jeho způsoby.

Pro ochranu zvířat na Slovensku bylo důležité přijetí zákona č. 184/2018 Z. z., kterým se mění a doplňuje zákon o veterinární péči, přičemž v § 22 došlo k rozšíření a upřesnění způsobů týrání nebo k úpravě karanténních stanic a útulků spolu se zabezpečením péče o toulavá zvířata. Vedle zákona o veterinární péči byl novelizován i zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník, konkrétně ustanovení § 118 odst. 1 a § 119 odst. 3. Díky této úpravě již nejsou zvířata považována za věci, ale mají zvláštní význam a hodnotu jako živí tvorové, kteří jsou schopni vnímat vlastními smysly a zároveň mají zvláštní postavení v občanskoprávních vztazích. SR se tak po mnoha letech zařadila mezi většinu zemí EU, včetně ČR, které se oprostily od pojmání zvířete jako věci a začaly ho vnímat jako živého tvora nadaného smysly.

²²² MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 182-186.

4.5. Shrnutí

Právní úpravy na Slovensku a v ČR vychází ze stejných základů, ať již z důvodu společné historie zemí nebo vzhledem k členství v EU. Hlavní odlišností je množství právních předpisů, které se problematice ochrany přírody a biodiverzity věnují, obsahově jsou ale úpravy ve značné míře srovnatelné.

Za hlavní právní předpis z oblasti ochrany přírody a krajiny, včetně biologické rozmanitosti, lze na Slovensku považovat ZOPK SR, ve kterém nalezneme úpravu zoologických zahrad, zařízení na záchranu chráněných rostlin a chráněných živočichů či dokumentů péče. Úprava **zoologických zahrad** je obdobná jako v ČR, jelikož také vychází z evropské směrnice o zoologických zahradách. Rozdílem ale je, že zatímco na Slovensku došlo k transpozici směrnice přímo do ZOPK SR, v ČR byl přijat samostatný zákon o zoologických zahradách. Zařízeními na záchranu rostlin a živočichů jsou zaprvé **botanické zahrady a arboreta**, které jsou tak na rozdíl od ČR, ale i EU, upraveny zákonem. Dále jsou zde řazeny **chovné a rehabilitační stanice** pro handicapované živočichy, které lze srovnat se záchrannými stanicemi upravenými v českém ZOPK a zákoně na ochranu zvířat. Třetím typem zařízení jsou **záchytná střediska** jako obdoba záchranných center v ČR, jež ale upravuje zákon o obchodování s ohroženými druhy. Dále se ZOPK SR věnuje **dokumentům péče**, konkrétně PS a PZ, které lze přirovnat k českým záchranným programům, programům péče a regionálním akčním plánům.

Větší rozdíl mezi právními řády představuje úprava **ochrany zvířat proti týrání**. Zatímco v ČR byl přijat samostatný zákon na ochranu zvířat, na Slovensku byla ochrana zvířat zařazena do zákona o veterinární péči, který se ale primárně věnuje veterinárním požadavkům na péči o zvířata a jejich chov.

Závěr

Hlavním cílem předkládané diplomové práce bylo představit a uspořádat právní úpravu ochrany biodiverzity z pohledu mezinárodního, evropského a zejména vnitrostátního práva, v rámci kterého bylo vybráno pět oblastí spojovaných s ochranou biodiverzity s cílem jejich představení a demonstrování přístupu ochrany *ex situ*. Dílčími cíli bylo následně upozornit na možné nedostatky v právním řádu ČR spolu s návrhy možných řešení a na závěr porovnání dvou právních úprav v oblasti ochrany biodiverzity. Zároveň by práce měla vést k celkovému zamyšlení nad důležitostmi ochrany biologické rozmanitosti a nad významem strategie ochrany *ex situ*.

Biodiverzita, neboli biologická rozmanitost, představuje souhrn všeho živého na Zemi, jedná se o živočichy, rostliny, houby nebo také mikroorganismy. Současná krize biodiverzity se neustále prohlubuje, její úbytek a ztráty jsou mnohonásobně vyšší, než se předpokládalo, přičemž důsledky budou stále citelnější, a to i pro samotného člověka. K ochraně biologické rozmanitosti, ale i celého životního prostředí, je zapotřebí aktivního přístupu států, evropských a mezinárodních organizací, a jejich snaha nastavit za pomoci závazných i nezávazných právních nástrojů systém účinné regulace a ochrany. Prvním přístupem k ochraně biodiverzity, který je tradičním, častěji uváděným a celkově upraveným, je přístup ochrany *in situ*, tedy namísto, v přirozeném prostředí. Druhým přístupem je poté ochrana *ex situ*, mimo místo, která v současné době neustále nabývá na významu. Vzhledem k tomu, že v mnoha případech není možné ani reálné úspěšně chránit živočichy a rostliny v místě jejich přirozeného výskytu, stoupá důležitost zařízení, jako jsou zoologické a botanické zahrady, nebo snaha o navržení programů a jiných řešení pro záchranu druhů v uměle vytvořených podmínkách.

Mezinárodní a evropská právní úprava, které se věnovala druhá část práce, představuje velké množství právních předpisů zabývajících se ochranou přírody a péčí o biologickou rozmanitost. Prameny mezinárodního práva a práva EU, typicky mezinárodní úmluvy, evropská nařízení a směrnice, se převážně soustředí na celkovou ochranu životního prostředí, včetně biologické rozmanitosti, a představují tak základ pro právní úpravu jednotlivých států. S ohledem na cíl práce byly za předmět bližšího zkoumání vybrány čtyři právní předpisy, které určitým způsobem souvisejí s ochranou biodiverzity *ex situ*. Úmluva o biologické rozmanitosti, jak již název napovídá, představuje základ ochrany biologické rozmanitosti, přičemž vymezuje nejdůležitější definice, včetně ochrany *ex situ*, cíle, principy či povinnosti. Úmluva CITES a na ní navazující evropské nařízení CITES regulují obchod s ohroženými druhy živočichů a rostlin, čímž reagují na celosvětový úbytek biodiverzity způsobený obchodem. Závěrem byla představena

směrnice o zoologických zahradách, která se jako jediná plně věnuje ochraně druhů *ex situ*, přičemž vymezuje základní předpoklady pro fungování zoologických zahrad, jejich poslání a účel.

Hlavní část práce byla zaměřena na ochranu přírody a krajiny, zoologické zahrady, botanické zahrady, regulaci obchodu s ohroženými druhy a ochranu zvířat proti týrání. Těchto pět oblastí bylo vybráno s cílem představit možnosti ochrany biologické rozmanitosti *ex situ* v ČR, jejich účel a smysl spolu se zákonnou úpravou.

V rámci ochrany přírody a krajiny, jejíž úpravu nalezneme v ZOPK, byla pozornost s ohledem na ochranu *ex situ* nejdříve zaměřena na záchranné stanice. Jejich účelem je sice záchrana handicapovaných jedinců, nikoli ochrana druhová, přesto je ale nelze opomíjet, jelikož přispívají ke vzdělávání a výchově veřejnosti i celkové osvětě v oblasti ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost. Dále byly ze ZOPK vybrány záchranné programy zvláště chráněných živočichů a rostlin představující souhrn aktivních opatření, jež kombinují prvky *ex situ* s *in situ* ochranou, přičemž právě kombinace obou přístupů by pro ochranu biodiverzity měla být nejlepším a nejvíce přínosným řešením. Jedním z úspěšných programů v ČR je Záchranný program sysla obecného z roku 2008, díky kterému se sysli navrací zpět do volné přírody, zvětšuje se jejich populace i plocha, kterou obývají. Na závěr byla představena reintrodukce, jež spočívá v navrácení druhů živočichů a rostlin do oblastí, kterou dříve obývaly, a to konkrétně ve vztahu k regionálním akčním plánům, jež opět kombinují oba přístupy ochrany. Poměrně úspěšným regionálním akčním plánem je plán pro tetřeva hlušce, jehož reintrodukce probíhá v beskydské přírodě od roku 2015.

Větší pozornost byla následně věnována zoologickým zahradám, jelikož se jedná o zařízení nejčastěji spojovaná s ochranou druhů *ex situ*. Vzhledem k poměrně časté kritice smyslu zoologických zahrad bylo cílem práce ukázat na jejich nezpochybnitelnou úlohu v rámci ochrany biodiverzity a snahu o zpomalení jejího úbytku. Zoologické zahrady se zaměřují na chov ohrožených druhů živočichů, zároveň se na národní, regionální i mezinárodní úrovni účastní záchranných, záchovných či reintrodukčních programů, v rámci kterých se stále více snaží o propojení *ex situ* s *in situ* ochranou. Neméně důležitou úlohou zoologických zahrad je poté výchova a vzdělávání veřejnosti, propagace a osvěta ochrany přírody, ale také věda a výzkum. Aby zoologické zahrady mohly všechny uvedené cíle a poslání naplňovat, musí být zavedena odpovídající právní úprava. Zákon o zoologických zahradách upravující základní definice, postup pro vydávání licencí, kontrolu spolu s ukládáním sankcí a poskytování dotací, má dle provedeného rozboru určité nedostatky. Celkově je zákon nastaven příliš obecně, poskytuje prostor pro extenzivní výklad a jeho možné obcházení. Největší problém byl zjištěn v nedostatečně přísném a

velice obecném nastavení podmínek pro získání licence v ustanovení § 6 odst. 2 písm. a) spolu s tím, že v rámci vymezení povinností není věnován téměř žádný prostor *ex situ* a *in situ* ochraně. Zde by bylo na místě celkově zpřísnit splnění povinností za pomoci kumulativního, nikoli alternativního, plnění a zároveň v dostatečné míře specifikovat požadavky na zapojení zahrad do záchranných chovů, programů, projektů či reintrodukcí se zaměřením na *ex situ* a *in situ* ochranu. Motivací by mohlo být i jiné nastavení státní podpory, která by se mohla zvýšit, ale zároveň by byla omezena pouze na vybrané činnosti v oblasti zapojení do uvedených projektů. Problematickým bylo také shledáno ustanovení § 2 odst. 2 písm. e), dle kterého se za zoologickou zahradu nepovažuje zařízení, jež drží a chová méně než 20 druhů savců a ptáků, které bezplatně vystavuje veřejnosti za účelem jejich výchovy a poučení. Tato zařízení tak ke svému vzniku nepotřebují licenci ani jiné povolení, zákon o zoologických zahradách se ve vztahu k nim neuplatní. Řešením by mohlo být zavedení jednoduššího systému udělování povolení, paralelně k udělování licencí, díky kterému by byla nad těmito zařízeními zajištěna kontrola a celkový dohled.

Dále se práce zaměřila na botanické zahrady a jejich postavení v právním řádu ČR. I přesto, že se může zdát, že botanické a zoologické zahrady mají shodné postavení, není to s ohledem na právní regulaci pravda. Pro botanické zahrady nebyla zatím přijata žádná právní úprava, a to ani na evropské úrovni. Existuje pouze návrh zákona o botanických zahradách inspirovaný zákonem o zoologických zahradách, který upravuje základní definice, proces povolování, možnosti kontroly nebo udělování dotací. O potřebnosti zákona se dlouhodobě vedou spory, přičemž odpůrci zákonné úpravy argumentují tím, že botanické zahrady jsou již zavedené a fungující instituce nedosahující takové obliby jako zoologické zahrady, jejich vliv na vzdělání a osvětu veřejnosti je výrazně nižší a tím i jejich účast na ochraně biologické rozmanitosti. Na straně druhé ale v současné době úloha botanických zahrad roste, potřeba ochrany a záchrany rostlin je stále více aktuální, a to zejména v oblasti uchování genetických zdrojů. Otázka přijetí zákona je tedy zcela na místě.

V rámci obchodu s ohroženými druhy živočichů a rostlin, jenž upravuje zákon o obchodování s ohroženými druhy adaptující nařízení CITES, byla pozornost věnována záchranným centrům. Záchranná centra, typicky zoologické nebo botanické zahrady, pečují o zadržené či zabavené exempláře. V práci byl nastíněn jeden ze současných problémů center, kterým je jejich nedostatečný počet a kapacita. Možným řešením měla být výstavba centrálního záchranného centra, která se však zatím neuskutečnila. Vzhledem k možné problematice

financování, nedostatku personálu a celkových kapacit se ale nedomnívám, že se jedná o zcela vhodné řešení.

Oblast ochrany zvířat proti týrání byla zvolena s ohledem na vazby k rozebíraným zákonům, na které zákon o ochraně zvířat odkazuje nebo z nich stanovuje výjimky. Prostor byl věnován zejména možnému rozporu mezi ochranou zvířat a ochranou druhů *ex situ*. V poslední době se objevuje snaha zvýšit ochranu vybraných druhů zvířat a nastavit určité standardy péče za pomoci úpravy požadavků na chov, chovné prostory či jiné vybavení. Neustálé zvyšování požadavků ale paradoxně snižuje možnost ochrany druhů *ex situ*, zejména v menších zoologických zahradách, které se změnám často nedokáží přizpůsobit a chov daných zvířat musí omezit nebo ukončit. Je tedy otázkou, jak bude v budoucnu nastavena ochrana zvířat, jak moc bude zasahovat a jaký dopad bude mít na ochranu druhů *ex situ*.

Čtvrtá část práce se věnovala komparaci zákonné úpravy ochrany biodiverzity *ex situ* na Slovensku a v ČR. Porovnání slovenské a české právní úpravy se soustředilo na oblast zoologických a botanických zahrad, chovných a rehabilitačních stanic, respektive záchranných stanic, záchytných středisek, respektive záchranných center, programů péče a ochrany zvířat proti týrání. Z komparace výše uvedených oblastí vyplynulo, že hlavním rozdílem je skutečnost, kde je daná problematika upravena, nikoli samotný obsah právních předpisů. Naopak oba právní řády jsou si, až na drobnější výjimky, velice podobné a srovnatelné. Je to z toho důvodu, že státy mají společnou minulost a zároveň jsou oba členy EU, tudíž transponují a adaptují stejné směrnice a nařízení. Zatímco v ČR je zapotřebí vycházet ze zákona o zoologických zahradách, ZOPK a zákona o obchodování s ohroženými druhy, na Slovensku je úprava zoologických zahrad, chovných a rehabilitačních stanic a záchytných středisek upravena pouze jediným zákonem, a to ZOPK SR, obsahově se ale jedná o obdobnou právní úpravu. Větší rozdíl představuje úprava botanických zahrad, kterou nalezneme v ZOPK SR, zatímco v ČR žádná právní úprava přijata nebyla. Odlišný přístup zvolily státy v oblasti ochrany zvířat proti týrání, kdy byl na Slovensku přijat zákon o veterinární péči, který se ale primárně soustředí na otázky spojené s veterinárními požadavky na chov a péči o zvířata, naproti tomu je v ČR v platnosti zákon o ochraně zvířat, který se věnuje pouze této problematice.

Závěrem lze uzavřít, že úbytek biologické rozmanitosti na Zemi představuje stále aktuálnější hrozbu nejen pro živočichy, rostliny a celé ekosystémy, ale i pro samotného člověka. Počet lidí na planetě neustále roste, přičemž dopady lidské činnosti spojené s devastací volné přírody jsou za poslední desetiletí alarmující. Tato situace zcela jistě vyžaduje celosvětové řešení

za účasti mezinárodních organizací, EU i samotných států. Přes veškeré snahy se ale zatím nedaří ztráty zpomalit, natož zcela zastavit. I přesto je ale nutné vytrvat, hledat nová řešení a možnosti, cílit na vzdělávání, osvětu a neustále zvyšovat povědomí veřejnosti o nutnosti a možnostech ochrany biodiverzity a celého životního prostředí. Cílem by také mělo být přijetí propracovanější právní úpravy v oblasti ochrany *ex situ* zejména v souvislosti se zoologickými a botanickými zahradami, jejichž úloha bude stále významnější. Zároveň by měla být větší pozornost věnována propojení ochrany *in situ* s *ex situ* ochranou, které by se jako součást ucelených strategií vzájemně podporovaly a doplňovaly. Jenom tak bude možné zajistit účinnou ochranu biologické rozmanitosti a zvýšit šance na její záchranu.

Seznam zkratek

AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
Bernská úmluva	Úmluva o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť
BGCI	Botanic Gardens Conservation International
Bonnská úmluva	Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů
CBD	Úmluva o biologické rozmanitosti (Convention on Biological Diversity)
ČIŽP	Česká inspekce životního prostředí
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSSR	Československá socialistická republika
EARAZA	Euroasijská regionální asociace zoologických zahrad a akvárií (Eurasian Regional Association of Zoos and Aquariums)
EAZA	Evropská asociace zoologických zahrad a akvárií (European Association of Zoos and Aquaria)
EEP	Evropský záchovný program (European Endangered species Programme)
EU	Evropská unie
CHKO	Chráněná krajinná oblast
IPBES	Mezivládní panel pro biodiverzitu a ekosystémové služby (The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services)
IPEN	International Plant Exchange Network
IUCN	Mezinárodní svaz ochrany přírody (International Union for Conservation of Nature)

LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
MŽP SR	Ministerstvo životního prostředí Slovenské republiky
Nařízení CITES	Nařízení Rady č. 338/97/ES o ochraně volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi
NP	Národní park
OSN	Organizace spojených národů
PNAS	Proceedings of the National Academy of Sciences
PS	Programy starostlivosti o chráněné druhy a vybrané druhy rostlin a živočichů
PZ	Programy záchrany zvláště chráněných částí přírody
Ramsarská úmluva	Úmluva o ochraně mokřadů
SEU	Smlouva o Evropské unii
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
Směrnice o ptácích	Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2009/147/ES o ochraně volně žijících ptáků
Směrnice o stanovištích	Směrnice Rady č. 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin
Směrnice o zoologických zahradách	Směrnici Rady č. 1999/22/ES o chovu volně žijících živočichů v zoologických zahradách
SR, Slovensko	Slovenská republika
ŠOP SR	Státní ochrana přírody SR (Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky)
UBZ ČR	Unie botanických zahrad ČR

UCSZOO	Unie českých a slovenských zoologických zahrad
Úmluva CITES	Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)
UNEP	Program OSN pro životní prostředí (United Nations Environment Programme)
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Veterinární zákon	Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči
WAZA	Světová asociace zoologických zahrad a akvárií (World Association of Zoos and Aquariums)
Zákon na ochranu zvířat	Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání
Zákon o obchodování s ohroženými druhy	Zákon č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů
Zákon o ochraně druhov	Zákon č. 15/2005 Z. z., o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi
Zákon o veterinární péči	Zákona č. 39/2007 Z. z., o veterinárnej starostlivosti
Zákon o zoologických zahradách	Zákon č. 162/2003 Sb., o podmínkách provozování zoologických zahrad
Zoo Praha	Zoologická zahrada hl. m. Prahy

ZOPK	Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
ZOPK SR	Zákon č. 543/2002 Z. z., o ochrane prírody a krajiny

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-338-7.

FOKT, Michael. *Zoologické zahrady České republiky a okolních zemí*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-2001620-1.

JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8366-0.

JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: zvláštní část*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8041-6.

JIROUŠEK, Vladislav T. *Zoologické zahrady České republiky a jejich přínos k ochraně biologické rozmanitosti*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. ISBN 80-7212-362-9.

KOŠIČIAROVÁ, Soňa a kol. *Právo životného prostredia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-143-4.

MÚČKOVÁ, Beáta, BALOG, Boris, JENČO, Ján a KIČA, Michal. *Zákon o ochrane prírody a krajiny: Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2018. ISBN 978-80-8168-816-4.

MÜLLEROVÁ, Hana a STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2317-9.

PRCHALOVÁ, Jana. *Právní ochrana zvířat*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-763-8.

PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-552-0.

PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel a JERSÁKOVÁ, Jana. *Úvod do biologie ochrany přírody*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-595-0.

ROUDNÁ, Milena a HANZELKA, Petr. *Botanické zahrady České republiky: historie, význam a přínos k plnění mezinárodních závazků*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2006. ISBN 80-7212-441-2.

STEJSKAL, Vojtěch a LESKOVJAN, Martin, ed. *Člověk a zvíře - v zajetí či v péči?: Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010. ISBN 978-80-87146-33-0.

STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2006. ISBN 80-903409-5-4.

STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-609-1.

STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012. ISBN 978-80-87146-65-1.

ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 1. část (obecná)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, dotisk 2008. ISBN 80-903409-2-X.

ŠTURMA, Pavel a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí: 2. část (zvláštní)*. Beroun: Eva Roztoková - IFEC, 2008. ISBN 978-80-903409-8-9.

VAČKÁŘ, David, ed. *Ukazatele změn biodiverzity*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1386-5.

VILÍMKOVÁ, Veronika a STEJSKAL, Vojtěch. *Zákon o obchodování s ohroženými druhy a předpisy související: komentář*. Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-512-5.

Seznam použitých odborných článků

DAMOHOŘSKÝ, Milan. Potřebujeme zákon o botanických zahradách?! *České právo životního prostředí*. 2016, č. 42, 31-40. ISSN 1213-5542.

CHOBOT, Karel. Červené seznamy: zpráva o stavu. *Ochrana přírody*. 2012, **67**(4), 17-19. ISSN 1210-258X.

KŮS, Evžen. Ex situ, nebo in situ? Dilema zoologických zahrad 21. století. *Ochrana přírody*. 2011, **66**(6), 25-27. ISSN 1210-258X.

KŮS, Evžen. Zoolog v zoologické zahradě. Ohlédnutí za prací Zdeňka Veselovského. *Živa*. 2007, č. 1, 36-38. ISSN 0044-4812.

KŮS, Evžen. Zoologické zahrady a krize světové biodiverzity. *Živa*. 2019, č. 5, 132-135. ISSN 0044-4812.

KŮS, Evžen. Zoologické zahrady na scesti nebo na rozcestí? *Živa*. 2011, č. 1, 49. ISSN 0044-4812.

NOVOTNÝ, Vojtěch. Má biodiverzita budoucnost? *Živa*. 2021, č. 5, 235-236. ISSN 0044-4812.

PLESNÍK, Jan, UCOVÁ, Silvie, KAMINIECKÁ, Barbora, MAKAL, Jakub a ČOLOBENTÍČOVÁ, Lenka. Mezinárodní obchod s flórou a faunou v České republice, Evropské unii a ve světě. *Ochrana přírody*. 2022, 77(1), 44-48. ISSN 1210-258X.

PLESNÍK, Jan. Červené seznamy a vymírání druhů. *Živa*. 2021, č. 5, 156-158. ISSN 0044-4812.

PLESNÍK, Jan. Dvacet let po summitu o Zemi: (staro)nový pohled na biologickou rozmanitost. *Živa*. 2012, č. 2, 93-96. ISSN 0044-4812.

STEJSKAL, Vojtěch. Právní prostředky ochrany biologické rozmanitosti. *České právo životního prostředí*. 2011, č. 29, 6-12. ISSN 1213-5542.

STEJSKAL, Vojtěch. Zoologické zahrady mají vlastní zákon. *České právo životního prostředí*. 2003, č. 8, 9-26. ISSN 1213-5542.

STORCH, David. Biodiverzita: co to je, jak ji měřit, co ji podmiňuje a k čemu je to všechno dobré. *Živa*. 2019, č. 5, 194-197. ISSN 0044-4812.

STORCH, David. Vymírání – klíčový proces, o němž skoro nevíme. *Živa*. 2021, č. 5, 194-197. ISSN 0044-4812.

ZICHA, Jiří. Právní problematika ochrany biodiverzity. *České právo životního prostředí*. 2011, č. 29, 13-152. ISSN 1213-5542.

Seznam použitých internetových zdrojů

Botanic Gardens Conservation International. In: *Bgci.org* [online]. nedatováno [cit. 23.02.2023]. Dostupné z: <https://www.bgci.org/>

EAZA campaigns. In: *Eaza.net* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.eaza.net/conservation/campaigns/>

EEP – Evropský záchovný program. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit/zakladni-informace/5783-eep-evropsky-zachovny-program>

European Association of Zoos and Aquaria. In: *Eaza.net* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.eaza.net/>

HANCOCK, Lorin. What is biodiversity? Why it's under threat and why it matters. In: *Worldwildlife.org* [online]. ©2022 [cit. 26.02.2022]. Dostupné z: <https://www.worldwildlife.org/pages/what-is-biodiversity>

Chovné a rehabilitační stanice. In: *Sopsr.sk* [online]. ©2023 [cit. 31.03.2023]. Dostupné z: <https://www.sopsr.sk/web/?cl=32>

Informace pro veřejnost - CITES. Seznam záchranných center. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/informace_pro_veřejnost_cites

Lesy ČR právě vypustily do Beskyd letošní odchované tetřevy. In: *Lesy.cz* [online]. 03.10.2023 [cit. 29.01.2023]. Dostupné z: <https://lesy.cz/tiskova-zprava/lesy-cr-prave-vypustily-do-beskyd-letosni-odchovane-tetrevy/>

List of Parties to the Convention. In: *Cites.org/eng* [online]. nedatováno [cit. 02.11.2022]. Dostupné z: <https://cites.org/eng/disc/parties/index.php>

MATĚJŮ, Jan a MATOUŠOVÁ, Jitka. *Záchranný program sysla obecného (Spermophilus citellus) v České republice* [online]. 2020 [cit. 24.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/sysel-obecny/zachranny-program-zp/>

MŽP ČR a AOPK ČR. *Koncepce aktivních nástrojů druhové ochrany v České republice 2023–2032* [online]. 2023 [cit. 14.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/o-zachrannych-programech/koncepce-zp-a-pp/>

Národní park Podyjí má nového vzácného obyvatele: sysla obecného. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. 01.06.2022 [cit. 24.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/sysel-obecny/novinky/narodni-park-podyji-ma-noveho-vzacneho-obyvatele-sysla-obecneho/>

Návrh zákona o botanických zahradách. In: *Ibot.cas.cz* [online]. ©2012-2023 [cit. 20.02.2023]. Dostupné z: <http://www.ibotky.cz/clanky/unie-botanickych-zahrad/275-navrh-zakona-o-botanickych-zahradach.html>

O záchranných programech. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. ©2023 [cit. 23.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/o-zachrannych-programech/>

Ochrana biodiverzity. In: *Biodiverzita.csop.cz* [online]. ©2022 [cit. 26.02.2022]. Dostupné z: <https://biodiverzita.csop.cz/ochrana-biodiverzity/>

Plemenné knihy. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit/zakladni-informace/5784-plemenne-knihy>

Pomáháme jim přežít. In: *Zoopraha.cz* [online]. ©2023 [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/pomahame-jim-prezit>

Programy záchrany / starostlivosti o chráněné živočichy. In: *Sopsr.sk* [online]. ©2023 [cit. 31.03.2023]. Dostupné z: <https://www.sopsr.sk/web/?cl=30>

Přílohy CITES. In: *Cizp.cz* [online]. ©2021 [cit. 08.11.2022]. Dostupné z: <https://www.cizp.cz/pusobnost/logo-cites/prilohy-cites>

Příprava návrhu zákona o botanických zahradách. In: *Ibot.cas.cz* [online]. ©2012-2023 [cit. 20.02.2023]. Dostupné z: <http://www.ibotky.cz/clanky/unie-botanickych-zahrad/276-priprava-navrhu-zakona-o-botanickych-zahradach.html>

Regionální akční plány. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. ©2023 [cit. 28.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/regionalni-akcni-plany/>

Sixth mass extinction of wildlife accelerating, scientists warn. In: *Theguardian.com/international* [online]. ©2022 [cit. 04.03.2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2020/jun/01/sixth-mass-extinction-of-wildlife-accelerating-scientists-warn>

The Cartagena Protocol on Biosafety. In: *Cbd.int* [online]. aktualizováno 16.11.2022 [cit. 18.11.2022]. Dostupné z: <https://bch.cbd.int/protocol>

The European Union and Trade in Wild Fauna and Flora. In: *Environment.ec.europa.eu* [online]. nedatováno [cit. 21.11.2022]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/environment/cites/legislation_en.htm

The International Plant Exchange Network. In: *Bgci.org* [online]. nedatováno [cit. 23.02.2023]. Dostupné z: <https://www.bgci.org/our-work/inspiring-and-leading-people/policy-and-advocacy/access-and-benefit-sharing/the-international-plant-exchange-network/>

The IUCN Red List of Threatened Species. In: *Iucnredlist.org* [online]. Verze 2021-3 [cit. 06.03.2022]. Dostupné z: <https://www.iucnredlist.org/>

The Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing. In: *Cbd.int* [online]. aktualizováno 16.11.2022 [cit. 18.11.2022]. Dostupné z: <https://www.cbd.int/abs/>

TOMÁŠEK, Václav, MYSLIKOVJAN Tomáš a kol. *Regionální akční plán pro tetřeva hlušce (Tetrao urogallus) v Beskydech* [online]. 2017 [cit. 28.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/regionalni-akcni-plany/tetrev-hlusec-chko-beskydy/>

Úmluva o biologické rozmanitosti a ochrana biodiverzity. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008–2020 [cit. 26.02.2022]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/ochrana_biodiverzity_umluva

Unie botanických zahrad ČR. Základní údaje. In: *Ubzcr.cz* [online]. ©2023 [cit. 23.02.2023]. Dostupné z: <https://www.ubzcr.cz/clanky/o-nas/zakladni-udaje/>

Ústřední komise pro ochranu zvířat. In: *Eagri.cz* [online]. ©2009-2023 [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/system-ochrany-zvirat-v-cr/ustredni-komise-pro-ochranu-zvirat/>

Vypouštění sýslů do volné přírody probíhá úspěšně i letos. In: *Zachranneprogramy.cz* [online]. 27.07.2022 [cit. 24.01.2023]. Dostupné z: <https://www.zachranneprogramy.cz/sysel-obecny/novinky/vypousteni-syslu-do-volne-prirody-probiha-uspesne-i-letos/>

Vyžádané informace v roce 2023. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 04.06.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/poskytnute_informace_2023

World Association of Zoos and Aquariums. In: *Waza.org* [online]. ©2023 [cit. 18.02.2023]. Dostupné z: <https://www.waza.org/>

World is 'on notice' as major UN report shows one million species face extinction. In: *News.un.org/en/* [online]. 06.05.2019 [cit. 06.03.2022]. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2019/05/1037941>

Záchranné programy. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 23.01.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/zachranne_programy

Zoologické a botanické zahrady. In: *Mzp.cz* [online]. ©2008-2023 [cit. 20.02.2023]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/botanicke_zoologicke_zahrady

Seznam použitých právních předpisů

Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti k Úmluvě o biologické rozmanitosti

Listina základních práv Evropské unie

Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném sdílení přínosů plynoucích z jejich využívání k Úmluvě o biologické rozmanitosti

Nařízení Komise č. 2019/1587/EU o zákazu dovozu exemplářů některých druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin do Unie podle nařízení Rady č. 338/97/ES o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi

Nařízení Komise č. 792/2012/EU, kterým se stanoví vzor formuláře povolení, potvrzení a dalších dokumentů uvedených v nařízení Rady č. 338/97/ES o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a mění nařízení Komise č. 865/2006/ES

Nařízení Komise č. 865/2006/ES o prováděcích pravidlech k nařízení Rady č. 338/97/ES o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s těmito druhy

Nařízení Rady č. 338/97/ES o ochraně volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi

Nařízení vlády č. 17/2004 Sb., o pravidlech pro poskytování dotací provozovatelům zoologických zahrad

Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1386/2013/EU o všeobecném akčním programu Unie pro životní prostředí na období do roku 2020 „Spokojený život v mezích naší planety“

Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 2022/591/EU o všeobecném akčním programu Unie pro životní prostředí na období do roku 2030

Sdělení č. 134/1999 Sb., o sjednání Úmluvy o biologické rozmanitosti

Sdělení č. 572/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin

Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2009/147/ES o ochraně volně žijících ptáků

Směrnice Rady č. 1999/22/ES o chovu volně žijících živočichů v zoologických zahradách

Směrnice Rady č. 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin

Smlouva o Evropské unii

Smlouva o fungování Evropské unie

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Vyhláška č. 114/2010 Sb., o ochraně handicapovaných zvířat při chovu

Vyhláška č. 210/2010 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o obchodování s ohroženými druhy

Vyhláška č. 213/2022 Sb., o ochraně vybraných druhů šelem a lidoopů při chovu

Vyhláška č. 316/2009 Sb., o držení živočichů dočasně nebo trvale neschopných přežít ve volné přírodě a o péči o tyto živočichy v záchranných stanicích

Vyhláška č. 451/2021 Sb., o ochraně druhů zvířat vyžadujících zvláštní péči

Vyhláška č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Zákon č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy)

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Zákon č. 15/2005 Z. z., o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 162/2003 Sb., o podmínkách provozování zoologických zahrad o změně některých zákonů (zákon o zoologických zahradách)

Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon)

Zákon č. 184/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání

Zákon č. 312/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník

Zákon č. 543/2002 Z. z., o ochrane prírody a krajiny

Zákon o podmínkách provozování botanických zahrad a o změně některých zákonů (zákon o botanických zahradách)

Zákona č. 39/2007 Z. z., o veterinárnej starostlivosti

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 501/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

Koncepce aktivních nástrojů druhové ochrany v České republice 2023–2032

Nález Ústavního soudu č. 256/2010 Sb. ze dne 8. července 2010 ve věci návrhu na zrušení § 68 odst. 3 a 4 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Regionální akční plán pro tetřeva hlušce (*Tetrao urogallus*) v Beskydech

Záchranný program sysla obecného (*Spermophilus citellus*) v České republice

Právní úprava ochrany biodiverzity *ex situ*

Abstrakt

Tato diplomová práce je věnována právní úpravě ochrany biologické rozmanitosti na mezinárodní, evropské a převážně vnitrostátní úrovni, ve vztahu k ochraně *ex situ*. Cílem práce je představit a přehledně uspořádat právní úpravu ochrany biodiverzity se zaměřením na druhovou ochranu živočichů a rostlin *ex situ*. Dílčími cíli jsou poté úvahy *de lege ferenda* v reakci na nalezené nedostatky zákonné úpravy v České republice spolu s komparací vybraných ustanovení slovenského a českého právního řádu. Celkově by práce měla vést k zamyšlení nad důležitostí ochrany biologické rozmanitosti a zaměření pozornosti na programy, zařízení a jiné způsoby věnující se ochraně *ex situ*.

Text diplomové práce je rozdělen do čtyř částí. První část je věnována základním pojmům jako biodiverzita a její úroveň, či bližšímu vymezení podstaty ochrany *in situ* a ochrany *ex situ*. Dále je pojednáváno o celosvětovém problému vymírání druhů a celkovém úbytku biodiverzity spolu s důležitostí její ochrany. Obsahem druhé části jsou poté prameny mezinárodního práva a práva EU v oblasti ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost. Pozornost je věnována obecné právní úpravě na mezinárodní a evropské úrovni, výčtu základních právních předpisů spolu s uvedením těch, které se blíže věnují ochraně biodiverzity *ex situ*. Třetí část práce se věnuje právní úpravě v České republice se zaměřením na vybrané oblasti ochrany biologické rozmanitosti *ex situ*, kterými jsou ochrana přírody a krajiny, zoologické zahrady, botanické zahrady, regulace obchodu s ohroženými druhy a ochrana zvířat proti týrání. Tyto oblasti jsou nejprve obecně představeny, následně jsou uvedeny konkrétní příklady, programy a zařízení sloužící k ochraně živočichů a rostlin, na závěr je blíže popsána příslušná právní úprava, včetně jejich nedostatků, a na ně navazující návrhy možných změn a řešení. Závěrečná část následně provádí komparaci slovenské a české právní úpravy ve vybraných oblastech ochrany biodiverzity.

Klíčová slova: biodiverzita, *ex situ*, ochrana přírody a krajiny, zoologické zahrady, botanické zahrady, CITES, ochrana zvířat

Legal regulation of *ex situ* biodiversity conservation

Abstract

This thesis focuses on the legal regulation of biodiversity conservation at international, European and mainly national level, in relation to *ex situ* conservation. The aim of the thesis is to introduce and provide an overview of the legal regulation of biodiversity conservation with a focus on *ex situ* protection of species of animals and plants. The secondary objectives of the thesis are *de lege ferenda* considerations in response to the identified shortcomings of the legal regulation in the Czech Republic, together with a comparison of selected provisions of the Slovak and Czech legal system. Overall, the thesis is intended to encourage reflection on the importance of biodiversity conservation and to focus attention on programmes, facilities and other methods of addressing *ex situ* protection.

The thesis is divided into four parts. The first part deals with basic concepts such as biodiversity and its levels, or a more detailed definition of *in situ* and *ex situ* conservation. The global issue of species extinction and the overall loss of biodiversity is also discussed along with the importance of its conservation. The second part covers the sources of international and European law in the field of nature protection and care for biological diversity. It focuses on general legislation at the international and European level, listing the main pieces of legislation, together with those that deal more closely with *ex situ* protection. The third part of the thesis addresses the legal regulation in the Czech Republic, focusing on selected areas of *ex situ* biodiversity conservation, such as nature and landscape protection, zoological gardens, botanical gardens, regulation of trade with endangered species and protection of animals against cruelty. These areas are first introduced in general terms, followed by specific examples, programmes and facilities serving the protection of animals and plants, finally the relevant legislation is described in more detail, including its shortcomings and related proposals for possible changes and solutions. The final part compares Slovak and Czech legislation in selected areas of biodiversity protection.

Key words: biodiversity, *ex situ*, nature and landscape conservation, zoological gardens, botanical gardens, CITES, animal protection